

Industrijsko društvo i njegova budućnost

Theodore Kaczynski

1995.

Sadržaj

Reč unapred, posle petnaest godina	4
Radna verzija	6
Napomena <i>The Washington Post</i>	7
Industrijsko društvo i njegova budućnost	8
Uvod	8
Osećanje inferiornosti	9
Prekomerna socijalizacija	11
Proces sticanja moći	14
Zamenske aktivnosti	14
Autonomija	16
Izvori društvenih problema	16
Narušavanje procesa sticanja moći u modernom društvu	19
Kako se neki ljudi prilagođavaju	22
Motivi naučnika	25
Priroda slobode	26
Neki istorijski principi	27
Industrijsko-tehnološko društvo se ne može reformisati	29
Ograničavanje slobode u industrijsko-tehnološkom društvu je neminovno	30
„Loši“ aspekti tehnologije ne mogu se razdvojiti od „dobrih“	32
Tehnologija je mnogo jača društvena sila od težnje ka slobodi	33
Lakši društveni problemi pokazali su se nerešivim	36
Revolucija je lakša od reforme	37
Kontrola ljudskog ponašanja	37
Ljudska vrsta na raskršću	42
Ljudska patnja	43
Budućnost	44
Strategija	47
Dve vrste tehnologije	52
Opasnost od leve	53
Završna napomena	57
Napomene	57
Opis grafikona objavljenih u <i>The Washington Post</i>	65
Pismo upućeno <i>New York Times</i>	66
Zajednička izjava <i>New York Times</i> i <i>Washington Post</i>	69

O autoru	70
Bibliografija i drugi izvori	72
Theodore Kaczynski	72
Tekstovi o Kaczynskom	72
Ostale arhive i tekstovi	73

Reč unapred, posle petnaest godina

Kada sam nedavno opet pogledao ovaj tekst, došlo mi je da ga izbrišem odavde i umesto njega ostavim samo sledeću poruku:

Čitajte Elila. Čitajte Kamata. Ovo je potpuno irelevantno.

U vreme kada sam uradio taj prevod, 2006–2007, tekst je imao neki polemički potencijal. Moglo se doći do nečeg u raspravi o kompulzivnim aktivistima (kod TK „levičarima“), tehnologiji, metodama. Bio je to i moj odgovor na tada uobičajene reakcije među levičarima i anarhistima (dva različita tabora, u najlabavijem smislu te reči, nikakvi „pokreti“, kao u generalizacijama TK), koji su autora samo osuđivali, kao da one tri doživotne robije koje mu je odrezao američki sud nisu bile dovoljne, bez ulaženja u druga pitanja. Ali taj polemički potencijal ni tada nije bio veliki, tako da od tog prevoda, frustriran krajnjim ishodom – kad sam video kako tekst deluje, makar na mene, kad se konačno prevede – nikada nisam napravio neko izdanje anarhije/ blok 45 (knjigu ili buklet).

Najbolji deo eseja bio je loše svareni Žak Elil: i pored fascinacije Elilom i prepiske s njim, Kačinski nije uvažio čak ni osnovnu Elilovu distinkciju, onu između „tehnike“ – pristupa, vrste uma, softvera – i „tehnologije“ – hardvera, što je kod Elila svakako bilo povezano, ali opet sekundarno. Šta znači „napad na tehnologiju“ ili „revolucija protiv tehnologije“, dakle napad na hardver, ako softver – dominantni kulturni obrazac – ostaje isti? Ono što se možda i uništi ili eliminiše, naša kulturna očekivanja će odmah obnoviti ili zameniti. Šta onda znače kritika i odbacivanje cele jedne kulture? O tome ovde nema ni reči.

Tu su i drugi problemi, naročito neke autorove antropološke generalizacije – na osnovu izvora iz američke etnologije iz XIX veka (*Bureau of American Ethnology*), bez doslovno ijednog novijeg doprinosa. To će još više doći do izražaja u kasnijim tekstovima Kačinskog, s kojima je zalupio vrata čak i za one koji su ga kritički podržavali, ne zbog njegovih metoda, već zbog pitanja koja je pokušao da otvori (Zerzan, Kevin Tucker, *Green Anarchy*, *Anarchy: A Journal for Desire Armed*, *Do or Die* i drugi).

Onda smo 2010. objavili Elilovu *Tehniku*, mada smo neke tekstove zahvalnije i poučnije od ovog objavili i ranije. Posle toga, ovaj esej je ostao donekle važan samo kao dokument.

Interesovanje se nastavilo, do mene su stizale razne reakcije, ali najčešće iz pogrešnih razloga: uglavnom je bila reč o senzacionalističkoj fascinaciji – ili o desničarkom naslađivanju autorovom kritikom „levičara“, iako je to kod TK, uprkos njegovim pretenzijama na konačan sud o stanju uopšte, bilo jasno ograničeno na večite „aktiviste“, u srži liberalne, samo s malo „levljim“ nagibom. Tu je sigurno bilo dobrih zapažanja, ali kritika „aktivističkog mentaliteta“ odvijala se i pre i posle TK, na osnovu malo bolje psihologije i promišljanja (Adorno, situacionisti, Kamat, Elil, ovaj poslednji, istina, u knjigama koje nismo preveli, ali koje se mogu konsultovati), tako da se ni u tom delu esej nije preporučivao kao obavezno štivo.

I tako, na kraju ostaje jedan dokument, ne i nešto više od toga. I zato, čitajmo Elila, Mamforda, Kamata, Zerzana – ili našeg dobrog Vilijama Morisa! Čak je i njegov „starinski“ poj mnogo relevantniji i bolje postavljen, u pitanjima tehnike, tehnologije i opšte kulturne orijentacije, nego kod našeg savremenika Kačinskog.

Ali ostaje i neka težina, jer je reč o dokumentu koji svedoči o najdubljem kulturnom poremećaju, s najtežim posledicama po ljudsko stanje i odnose. Destrukcija se nastavlja, ne samo spolja nego i iznutra, u samoj ljudskoj srži. Nikoga ne treba da čude razne „ekstremne“ reakcije na takvo stanje. U stvari, reakcija s najpogubnijim posledicama sigurno nije neko sporadično, individualno nasilje već slepo istrajavanje u sadašnjoj kulturnoj orijentaciji – tom opsesivnom materijalizmu – koje nam i ovog časa (kraj 2022), u režiji država i korporativnih interesa, priređuje još jednu potpuno apsurdnu, veštački izazvanu krizu, globalnih razmera, u čijem se trenutnom žarištu već mesecima gaca u krvi do kolena.

To su svakako ćorsokaci, ali mogući su i drugačiji ishodi: gnev može da eksplodira i u nove ideje, prakse, eksperimente, u nove ljudske odnose i oblike ponašanja, koji već u samom pokušaju šire oko sebe neki novi duh, stvaraju novu kulturnu klimu. Kako uslovi ostaju nemogući, sukobi su neizbežni, to sve vreme i može biti samo sukob, ali valjda bi u tome trebalo pokazati malo više ideja i mašte od pukog nasilja – što je, u osnovi, isto što i puki ili rutinski protest, sadržajno najsiromašniji i uvek isti oblik prakse, tako „aktivistički“, tako... „levičarski“. Treba ići dalje od svega toga, razmišljati bolje, razvijati novo iskustvo, izaći na neki novi teren. Nastavljamo da sve držimo otvorenim i za takve ishode.

AG, prevodilac, anarhija/ blok 45, novembar 2022.

Radna verzija

Verujem u Unabombera. Takvih ima svuda. Njegove ideje su, kako su to govorili situacionisti, 'u svačijoj glavi'. Stvar je samo u tome da oslušneš sopstveni gnev.

– Anonimni sagovornik, navedeno u John Zerzan, *Whose Unabomber?*, 1995.

Ova verzija prevoda je u celini čitana na Trećem programu Radio Beograda, tokom juna i jula 2007. Štampano izdanje još nije urađeno, tako da prevod do tada može pretrpeti još neke izmene. U ovoj verziji nedostaju i svi dodatni tekstovi planirani za štampano izdanje. Ali, sve glavno je tu: kompletan materijal objavljen u posebnom izdanju *The Washington Post* (1995), kratka biografija, napisana za potrebe radijskog emitovanja i spisak raznih relevantnih tekstova i arhiva. Tekst koji je pratio ovo elektronsko izdanje i koji može poslužiti kao uvod, možete preuzeti iz arhive liste-blok45 (poruka od 21. decembra 2008).

Ovaj prevod se može slobodno reprodukovati, na ma koji način. Što se nas tiče, poželjno je da ta eventualna izdanja, štampana ili elektronska, budu besplatna i lako dostupna, dok je autor, za originalni tekst, insistirao da bude „javno dobro.“

Za anarhiju/ blok 45, Aleksa Golijanin, 2008.

Napomena *The Washington Post*

(*The Washington Post*, 19. septembar 1995, poseban dodatak. Napomena: Tekst u zagradama je deo *Postovog* dokumenta.)

Ovaj tekst je prošlog juna na adrese The New York Times i The Washington Post poslala osoba koja sebe naziva „FC“, a koju je FBI identifikovao kao Unabombera, koga vlasti terete za tri ubistva i 16 bombaških napada. Autor je zapretio da će poslati bombu na nenaznačenu destinaciju, „s namerom da ubije“, ako neki od tih listova ne objavi ovaj rukopis. Vrhovni Tužilac i Direktor FBI su preporučili objavljivanje. Članak o odluci da se ovaj dokument objavi, nalazi se na naslovnoj strani današnjeg izdanja.

Industrijsko društvo i njegova budućnost

Uvod

1. Industrijska revolucija i njene posledice bile su katastrofalne po ljudsku vrstu. Nama koji živimo u „razvijenim“ zemljama to je značajno uvećalo životne šanse, ali je destabilizovalo društvo i ljude izložilo degradaciji, što je dovelo do široko rasprostranjene psihičke patnje (u Trećem svetu i do fizičke) i nanelo veliku štetu prirodi. Dalji razvoj tehnologije samo će pogoršati situaciju. To će sigurno izložiti ljude još većoj degradaciji, još više ugroziti prirodu, verovatno dovesti do još većih društvenih poremećaja i psihičke patnje i imati za posledicu povećanu fizičku patnju čak i u „razvijenim“ zemljama.

2. Industrijsko-tehnološki sistem može da preživi ili da propadne. Ako preživi, on će MOŽDA, vremenom, postići nizak stepen psihičke i fizičke patnje, ali tek posle dugog i bolnog perioda prilagođavanja i samo po cenu neprekidnog svođenja ljudskih bića i mnogih drugih živih organizama na proizvode inženjeringa i šrafove društvene mašine. Pored toga, ako sistem preživi, slede neizbežne posledice: ovaj sistem se ne može reformisati ili preoblikovati, a da ljude ne liši dostojanstva i autonomije.

3. Ako sistem propadne, posledice će opet biti veoma bolne. Ali, što sistem postaje veći, to će posledice njegovog sloma biti teže, tako da je sigurno bolje da propadne ranije nego kasnije.

4. Zato se zalažemo za revoluciju protiv industrijskog sistema. Ta revolucija može biti nasilna ili nenasilna; može biti iznenadna, ali i relativno postepen proces, koji bi potrajao nekoliko decenija. To ne možemo predvideti. Ali, možemo da na vrlo uopšten način naznačimo mere koje bi protivnici industrijskog sistema trebalo da preduzmu da bi utrli put revoluciji protiv takvog društva. To neće biti POLITIČKA revolucija. Njen cilj neće biti rušenje vlada već uništenje ekonomske i tehnološke osnove sadašnjeg društva.

5. U ovom članku skrećemo pažnju samo na neke negativne procese koji potiču iz industrijsko-tehnološkog sistema. Druge takve procese spomenuli smo samo kratko ili smo ih potpuno ignorisali. To ne znači da ih smatramo nebitnim. Iz praktičnih razloga morali smo da našu raspravu ograničimo na oblasti koje su u javnosti bile slabo razmatrane ili u kojima imamo da kažemo nešto novo. Na primer, iako postoje vrlo razvijeni pokreti za zaštitu životne okoline i divlje prirode, pisali smo veoma malo o ekološkoj degradaciji ili o uništavanju prirode, iako to smatramo veoma važnim.

Psihologija moderne levice

6. Skoro svako će se složiti da živimo u veoma nemirnom društvu. Jedna od najraširenijih manifestacija ludila našeg sveta je i levica, tako da rasprava o psihologiji levice može poslužiti kao uvod u raspravu o problemima modernog društva uopšte.

7. Ali, šta je to levica? Tokom prve polovine XX veka levica je praktično bila identična sa socijalizmom. Taj pokret je danas fragmentiran i više nije jasno ko se može s pravom nazvati levičarem. Kada u ovom članku govorimo o levičarima, mislimo uglavnom na socijaliste, kolektiviste, „politički korektne“ tipove, feministkinje, aktiviste koji se bore za prava homoseksualaca i hendikepiranih osoba, borce za prava životinja i slične. Ali, nije svako ko učestvuje u tim pokretima levičar. Ono što pokušavamo da razlučimo u ovoj raspravi nije toliko neki pokret ili ideologija koliko određeni psihološki tip ili skup povezanih psiholoških tipova. Zato će ono što podrazumevamo pod „levičarem“ postati jasnije u toku rasprave o psihologiji levice. (Videti i paragrafe 227–230.)

8. Čak i tada, naše shvatanje levice neće biti onoliko jasno koliko bismo želeli, ali izgleda da tu nema spasa. Ovde samo pokušavamo da grubo i približno ukažemo na dve psihološke tendencije, za koje verujemo da predstavljaju glavne pokretačke snage moderne levice. I ne pomišljamo da ovde iznesemo CELU istinu o njenoj psihologiji. Pored toga, naša rasprava se odnosi samo na modernu levicu. Ostavljamo otvorenim pitanje u kojoj se meri naša zapažanja mogu primeniti na levičare iz XIX i s početka XX veka.

9. Dve psihološke tendencije na kojima počiva moderna levica su „osećanje inferiornosti“ i „prekomerna socijalizacija“. Osećanje inferiornosti je karakteristično za modernu levicu u celini, dok je prekomerna socijalizacija karakteristična za određeni segment moderne levice; ali, taj segment je veoma uticajan.

Osećanje inferiornosti

10. Pod „osećanjem inferiornosti“ ne podrazumevamo samo inferiornost u najužem smislu, već ceo spektar povezanih crta: samopotcenjivanje, osećanje bespomoćnosti, depresivne tendencije, defetizam, osećanje krivice, samoprezir, itd. Tvrdimo da su moderni levičari skloni nekim od ovih osećanja (verovatno u manje ili više potisnutom obliku) i da ta osećanja presudno utiču na usmerenje moderne levice.

11. Kada neko smatra uvredljivim skoro sve što bi se moglo reći o njemu (ili o grupi s kojom se poistovećuje), na osnovu toga zaključujemo da ta osoba pati od osećanja inferiornosti ili da potcenjuje sebe. Ta sklonost je posebno naglašena kod aktivista koji se bore za prava manjinskih grupa, bez obzira da li i sami pripadaju tim grupama čija prava brane. Oni su prekomerno osetljivi na reči koje se koriste za označavanje manjina, kao i na sve drugo izrečeno na njihov račun. Pojmovi „crnac“, „istočnjak“, „hendikepirana osoba“ ili „ženska“, koji se odnose na Afrikanca, Azijata, hendikepiranu osobu ili ženu, originalno nisu imali uvredljivu konotaciju. „Ženska“ ili „cica“ su samo ženski ekvivalenti za „frajera“, „dasu“ ili „tipa“. Negativna konotacija tih pojmova potiče od samih aktivista. Neki borci za prava životinja idu čak dotle da odbijaju izraz „ljubimac“ i insistiraju da se on zameni sa „životinjski drug“. Levičarski antropolozi na svaki način izbegavaju da o primitivnim narodima kažu nešto što bi moglo biti shvaćeno negativno. Oni hoće da reč „primitivni“ zamene sa „bez pisma“. Reaguju skoro paranoično na sve što bi moglo ukazati da je neka primitivna kultura inferiornija od naše. (Ovim ne želimo da kažemo kako su primitivne kulture ZAI-

STA inferiornije od naše. Samo ukazujemo na tu prekomernu osetljivost levičarskih antropologa.)

12. Oni koji pokazuju najveću osetljivost za „politički korektnu“ terminologiju nisu prosečni stanovnici crnačkih geta, azijski imigranti, zlostavljane žene ili hendikepirane osobe, već aktivisti koji se bore za prava manjina, od kojih većina čak i ne pripada bilo kojoj od tih „potlačenih“ grupa, nego dolazi iz privilegovanih društvenih slojeva. Politička korektnost nalazi uporište i među univerzitetskim profesorima, koji imaju sigurne poslove i solidna primanja; to su uglavnom beli heteroseksualci, iz srednje i više srednje klase.

13. Mnogi levičari se intenzivno poistovećuju s problemima grupa koje se inače smatraju slabim (žene), poraženim (američki Indijanci), odbojnim (homoseksualci) ili na neki drugi način inferiornim. Sâmi levičari osećaju da su te grupe inferiorne. Oni nikada neće priznati to osećanje, ali razlog njihovom poistovećivanju s tim grupama je upravo to što ih vide kao inferiorne. (Ovim ne želimo da kažemo kako su žene, Indijanci, itd., ZAISTA inferiorni, nego samo ukazujemo na psihologiju levičara.)

14. Feministkinje očajnički pokušavaju da dokažu kako su žene snažne i sposobne kao i muškarci. Jasno je da njih muči strah da žene MOŽDA nisu snažne i sposobne kao muškarci.

15. Levičari su skloni mržnji prema svemu što izgleda snažno, dobro i uspešno. Oni mrze Ameriku, Zapadnu civilizaciju, bele muškarce, racionalnost. Razlozi za tu mržnju levičara prema Zapadu ne poklapaju se s njihovim pravim motivima. Oni GOVORE da mrze Zapad zato što je ratoboran, imperijalistički, seksistički, etnocentričan, itd.; ali, kada se te iste mane pojave u socijalističkim zemljama ili u primitivnim kulturama, levičari za to nalaze opravdanje ili, u najboljem slučaju, NEVOLJNO priznaju da ti problemi postoje. S druge strane, sa ENTUZIJAZMOM (i često s mnogo preterivanja) ukazuju na te probleme kada se pojave u Zapadnoj civilizaciji. Prema tome, jasno je da ti problemi nisu pravi motivi levičara za njihovu mržnju prema Americi i Zapadu. Oni mrze Ameriku i Zapad zato što su snažni i uspešni.

16. Za reči kao što su „samopouzdanje“, „sigurnost“, „inicijativa“, „preduzimljivost“ i „optimizam“ nema mnogo mesta u levičarskom rečniku. Levičar je antiindividualista, prokolektivista. On želi društvo koje će rešiti sve njegove probleme i zadovoljiti sve njegove potrebe umesto njega, brinuti se o njemu. Levičar oseća antagonizam prema pojmu takmičenja, zato što se, duboko u sebi, oseća kao gubitnik.

17. Umetničke forme koje privlače levičarske intelektualce fokusirane su na prljavštinu, poraženost i očaj ili poprimaju orgijastički ton, odbacujući racionalnu kontrolu, kao da se ništa ne može postići racionalnim promišljanjem i kao da je sve što nam ostaje samo prepuštanje doživljaju trenutka.

18. Moderni levičarski filozofi nastoje da odbace razum, nauku i objektivnu stvarnost i insistiraju na kulturnom relativizmu. Tačno je da se mogu postaviti ozbiljna pitanja o naučnom znanju i o tome kako bi se, ako je to uopšte moguće, mogla definisati objektivna stvarnost. Ali, očigledno je da moderni levičarski filozofi nisu samo hladnokrvni logičari koji sistematično analiziraju osnove znanja. Njihov napad na istinu i stvarnost je duboko emotivan. Oni napadaju te koncepte iz sopstvenih psiholoških pobuda. Naime, njihov napad je izraz neprijateljstva, koje, u meri u kojoj je uspešno, zadovoljava njihovu težnju ka moći. Još važnije, levičar mrzi nauku i racionalnost

zato što oni klasifikuju određena uverenja kao ispravna (to jest, kao uspešna, superiorna), a druga kao pogrešna (neuspešna, inferiorna). Njegovo osećanje inferiornosti seže toliko duboko da on ne podnosi bilo koju klasifikaciju nekih stvari kao uspešnih ili superiornih, a nekih drugih kao neuspešnih ili inferiornih. Isto osećanje stoji i iza činjenice da mnogi levičari odbacuju koncept mentalnog poremećaja i koeficijenta inteligencije. Levičari su neprijateljski nastrojeni prema genetičkom objašnjenju ljudskih sposobnosti ili ponašanja, zato što takva objašnjenja nastoje da neke ljude prikažu kao superiornije ili inferiornije od drugih. Levičari radije pripisuju društvu sve zasluge ili svu krivicu za sposobnosti pojedinca ili njihov nedostatak. Ako je neka osoba „inferiorna“, to onda nije do nje, nego do društva i pogrešnog vaspitanja.

19. Levičar nije tipično osoba koju njeno osećanje inferiornosti čini razmetljivcem, egoistom, siledžijom, samopromoterom i nemilosrdnim takmičarem. Takva osoba nije sasvim izgubila veru u sebe. Njoj nedostaje osećanje moći i vrednosti, ali ona i dalje može sebe videti kao potencijalno snažnu, a pokušaji da se predstavi takvom proizvođaču njeno neprijatno ponašanje. (1) Ali, za levičara tu nema nade. Njegovo osećanje inferiornosti je tako duboko usađeno da on sebe ne može doživeti kao individualno snažnog ili vrednog. Odatle kolektivism levičara. On može da se oseti snažnim samo kao član neke velike organizacije ili masovnog pokreta s kojim se poistovećuje.

20. Treba primetiti i mazohističke crte levičarske taktike. Levičari protestuju tako što leže ispred točkova vozila, namerno provociraju policiju ili rasiste da ih zlostavljaju, itd. Te taktike su često efikasne, ali mnogi levičari ih ne koriste kao sredstvo za postizanje određenog cilja, već zato što VOLE mazohizam. Samoprezir je jedna od levičarskih crta.

21. Levičari mogu reći kako je njihov aktivizam motivisan saosećanjem ili moralnim principima. Kod prekomerno socijalizovanih levičara moralni principi zaista igraju neku ulogu; ali, saosećanje i moralni principi sigurno nisu glavni motivi levičarskog aktivizma. Neprijateljstvo je suviše upadljiva komponenta levičarskog ponašanja; isto tako i težnja ka moći. Osim toga, veliki deo levičarskog delovanja nije racionalno sračunat da bude od pomoći ljudima za koje tvrde da im pomažu. Na primer, ako neko veruje da je određena afirmativna akcija dobra za crne ljude, zašto se ta akcija onda zahteva na agresivan ili dogmatski način? Jasno je da bi mnogo produktivnije bilo zauzeti diplomatski ili pomirateljski pristup, koji bi makar na verbalnom i simboličkom planu učinio ustupke onim belcima koji misle da ih takva afirmativna akcija diskriminiše. Ali, levičari ne zauzimaju takav pristup zato što on ne zadovoljava njihove psihološke potrebe. Njihov pravi cilj nije pomoć crnim ljudima. Rasni problemi služe im samo kao izgovor za izražavanje neprijateljstva i frustrirane težnje ka moći. Na taj način aktivisti zapravo nanose štetu crnim ljudima, zato što neprijateljski stav prema beloj većini samo pojačava rasnu mržnju.

22. Kada naše društvo ne bi imalo nikakvih društvenih problema, levičari bi morali da ih IZMISLE samo zato da bi imali izgovor da prave buku.

Prekomerna socijalizacija

24. Psiholozi koriste termin „socijalizacija“ da bi označili proces kojim se deca obučavaju tako da njihove misli i ponašanje budu u skladu s društvenim zahtevima. Za

neku osobu se kaže da je dobro socijalizovana, ako veruje i potčinjava se moralnom kodu svog društva i ako se dobro uklapa kao njegov funkcionalni deo. Zato možda izgleda besmisleno reći da su mnogi levičari prekomerno socijalizovani, pošto oni sebe smatraju buntovnicima. Ipak, taj stav se može odbraniti. Mnogi levičari nisu takvi buntovnici kao što izgledaju.

25. Moralni kôd našeg društva je toliko zahtevan da niko ne može da misli, oseća i ponaša se na potpuno moralan način. Na primer, trebalo bi da ne mrzimo nikog, a ipak skoro svako mrzi nekog, u ovom ili onom trenutku, bez obzira da li to priznaje ili ne. Neki ljudi su toliko socijalizovani da im pokušaj da misle, osećaju i ponašaju se na moralno ispravan način predstavlja ozbiljan teret. Da bi izbegli osećanje krivice oni neprestano moraju da zavaravaju sebe oko svojih pravih motiva i da pronalaze moralna objašnjenja za osećanja i postupke koji u stvarnosti nisu moralno zasnovani. Termin „prekomerna socijalizacija“ koristimo da bismo opisali takve tipove. (2)

26. Prekomerna socijalizacija može da dovede do samopotcenjivanja, osećanja bespomoćnosti, defetizma, osećanja krivice, itd. Jedan od najvažnijih načina na koji naše društvo socijalizuje decu je da kod njih izazove stid zbog ponašanja ili govora koji su suprotni društvenim očekivanjima. Kada se u tome ode predaleko ili ako je neko dete posebno podložno takvim osećanjima, ono se na kraju stidi SEBE. Osim toga, misli i ponašanje prekomerno socijalizovane osobe su mnogo ograničeniji društvenim očekivanjima nego kod umereno socijalizovane osobe. Većina ljudi se u značajnoj meri nedolično ponaša. Lažu, krađu na sitno, krše saobraćajne propise, zabušavaju na poslu, mrze nekog, psuju ili koriste razne prljave trikove da potisnu onog do sebe. Prekomerno socijalizovana osoba ne može da radi takve stvari, ali ako se ipak tako ponaša, to kod nje izaziva osećanje stida i samoprezira. Prekomerno socijalizovana osoba ne može da bez osećanja krivice doživi misli ili osećanja suprotne važećem moralu; ona ne može imati „nečiste“ misli. Ali, socijalizacija nije samo stvar morala; mi se socijalizujemo da bismo se konformirali s mnogim normama ponašanja koje ne spadaju u kategoriju moralnosti. Na taj način, prekomerno socijalizovana osoba ostaje na psihološkoj uzdi i provodi život trčeći šinama koje je ispod nje postavilo društvo. Kod mnogih prekomerno socijalizovanih osoba to za posledicu ima osećanje sputanosti i bespomoćnosti, što može da predstavlja ozbiljan teret. Zato mislimo da je prekomerna socijalizacija jedna od najvećih okrutnosti koju su ljudska bića nametnula jedna drugima.

27. Smatramo da je značajan i veoma uticajan deo moderne levice prekomerno socijalizovan i da to ima veliki značaj za njeno usmerenje. Prekomerno socijalizovani levičari su često intelektualci ili pripadnici više srednje klase. Treba primetiti da univerzitetski intelektualci (3) čine najsocijalizovaniji, ali i najlevičarskiji segment našeg društva.

28. Prekomerno socijalizovani levičar pokušava da se oslobodi psihološke uzde i stekne autonomiju tako što se buni. Ali, on obično nema snage da se pobuni protiv najtemeljnijih društvenih vrednosti. Uopšteno govoreći, cilj današnjih levičara NIJE u sukobu s važećim moralom. Naprotiv, levičar polazi od važećih moralnih načela, prihvata ih kao svoje i onda optužuje društvenu većinu zbog narušavanja tih načela. Primeri: rasna ravnopravnost, ravnopravnost polova, pomaganje siromašnih, mir nasuprot ratu, nenasilje generalno, sloboda izražavanja, ljubaznost prema životinjama.

Još važnije, tu je dužnost pojedinca da služi društvu, ali i obaveza društva da brine o pojedincu. Sve to su dugo vremena bile duboko ukorenjene vrednosti našeg društva (ili makar njegove srednje i više srednje klase). (4) One su eksplicitno ili implicitno bile izražene ili su se podrazumevale u većini sadržaja koje su nam prenosili zvanični mediji i obrazovni sistem. Levičari, posebno oni prekomerno socijalizovani, obično se ne bune protiv tih principa, nego svoj neprijateljski stav prema društvu obrazlažu tvrdnjom (donekle tačnom) da društvo ne živi u skladu s tim principima.

29. Evo jedne ilustracije kako prekomerno socijalizovani levičari ostaju vezani za konvencionalne stavove našeg društva, u isto vreme se pretvarajući kako se bune protiv njega. Mnogi levičari se zalažu za afirmativne akcije, za premeštanje crnaca na visoko cenjene poslove, za bolje obrazovanje u crnačkim školama i više novca za njih; način života crne „potklase“ oni smatraju za društvenu sramotu. Oni žele da crnce integrišu u sistem, da od njih naprave direktore, advokate, naučnike, po uzoru na belce iz više srednje klase. Levičari će na to reći da je poslednje što žele da od nekog crnca naprave kopiju belca; naprotiv, oni žele da sačuvaju afroameričku kulturu. Ali, u čemu se sastoji ta zaštita afroameričke kulture? U tome teško da ima nešto više od crnačke hrane, slušanja crnačke muzike, nošenja crnačke odeće i odlaska u crnačke crkve ili džamije. Drugim rečima, to može da se ispolji samo u površnim stvarima. U svemu SUŠTINSKOM, većina prekomerno socijalizovanih levičara želi da crnog čoveka konformira sa idealima bele srednje klase. Žele da ovaj studira tehničke nauke, da postane rukovodilac ili naučnik, da život provede uspinjući se na društvenoj lestvici, ne bi li dokazao da su crnci jednako dobri kao i belci. Žele da crne očeve učine „odgovornim“, da crnačke bande postanu nenasilne, itd. Ali, sve to su vrednosti industrijsko-tehnološkog sistema. Sistem uopšte ne mari koju vrstu muzike neko sluša, kakvu odeću nosi ili u koju religiju veruje, sve dok ide u školu, obavlja neki pristojan posao, uspinje se na društvenoj lestvici, ponaša se kao „odgovoran“ roditelj, veruje u nenasilje, itd. Prema tome, ma koliko on to poricao, prekomerno socijalizovani levičar želi da crnog čoveka integriše u sistem i da ovaj prihvati njegove vrednosti.

30. Sigurno ne mislimo da se levičari, čak i prekomerno socijalizovani, NIKADA ne bune protiv temeljnih vrednosti našeg društva. Jasno je da to ponekad čine. Neki prekomerno socijalizovani levičari idu toliko daleko da se bune protiv jednog od najvažnijih društvenih principa tako što pribegavaju fizičkom nasilju. Ali, oni nasilje vide kao oblik „oslobođenja“. Drugim rečima, oni kroz nasilje odbacuju nametnuta psihološka ograničenja. Pošto su prekomerno socijalizovani, oni ta ograničenja podnose teže od ostalih ljudi; odatle njihova potreba da ih se oslobode. Ali, svoje buntovništvo oni obično pravdavaju opšteprihvaćenim vrednostima. Ako se odluče za nasilje, onda tvrde da se bore protiv rasizma ili nečeg sličnog.

31. Svesni smo da se ovoj gruboj skici levičarske psihologije mogu uputiti mnoge primedbe. Pravo stanje je složenije i njegov kompletan opis zahtevao bi nekoliko tomova i to pod uslovom da svi potrebni podaci budu dostupni. Ovde smo samo vrlo grubo naznačili dve najvažnije psihološke tendencije moderne levice.

32. Problemi levičara su indikativni za probleme našeg društva kao celine. Samopocenjivanje, depresivne sklonosti i defetizam nisu ograničeni samo na levicu. Iako su ti simptomi posebno izraženi kod levičara, oni su rašireni u celom društvu. Današnje

društvo nastoji da nas socijalizuje u većoj meri nego bilo koje prethodno. Eksperti nam govore kako treba da se hranimo, da se rekreiramo, vodimo ljubav, podižemo decu i tako redom.

Proces sticanja moći

33. Ljudska bića imaju potrebu (verovatno biološki zasnovanu) za nečim što zovemo „sticanjem moći“. To je tesno povezano sa željom za moći (što je široko prihvaćeno), ali nije sasvim isto. Proces sticanja moći ima četiri elementa. Tri najjasnija elementa si **cilj, napor i ostvarenje** cilja. (Svakome je potrebno da ima neki cilj, čije ostvarenje zahteva izvestan napor, kao i potrebu da uspe u ostvarenju barem nekih ciljeva.) Četvrti element je teže definisati i on nije obavezno prisutan kod svakoga. To je **autonomija**, što ćemo razmotriti kasnije (paragrafi 42–44).

34. Razmotrimo hipotetički slučaj osobe koja može da ima sve što poželi samo ako to zamisli. Takva osoba ima moć, ali može patiti od ozbiljnih psihičkih problema. U početku će joj biti zabavno, ali na kraju će zapasti u akutnu dosadu i demoralizaciju. Vremenom može postati i klinički depresivna. Istorija pokazuje da su dokone aristokrate često zapadale u dekadenciju. To ne važi za ratničku aristokratiju, koja je morala da se bori da bi zadržala vlast. Ali, dokone, bezbedne aristokrate, koje nisu morale da se naprežu, obično su tonule u dosadu, hedonizam i demoralizaciju, čak i kada bi imale vlast. To dokazuje da moć nije dovoljna. Potrebno je da postoji cilj ka kojem bi ta moć bila usmerena.

35. Svako ima ciljeve; ako ništa drugo, makar da obezbedi osnovne životne potrebe: hranu, vodu, nešto odeće i malo krova nad glavom, koliko je nužno u određenoj klimi. Ali, neki dokoni aristokrata sve to stiče bez napora. Odatle njegova dosada i demoralizacija.

36. Neostvarivanje važnih ciljeva može da uzrokuje smrt, ukoliko su oni povezani sa osnovnim životnim potrebama, odnosno frustraciju, ako su u vezi s preživljavanjem. Stalni neuspesi u ostvarivanju ciljeva za posledicu imaju defetizam, samopotcenjivanje ili depresiju.

37. I zato, da bi izbeglo ozbiljne psihičke probleme, ljudsko biće ima potrebu za ciljevima čije ostvarivanje zahteva napor i mora biti koliko-toliko uspešno u njihovom ostvarivanju.

Zamenske aktivnosti

38. Ali, nisu sve dokone aristokrate završile u dosadi i demoralizaciji. Na primer, umesto da potone u dekadentni hedonizam, japanski car Hirohito se posvetio morskoj biologiji, disciplini u kojoj je postao istaknut stručnjak. Kada ljudi ne moraju da se trude da bi zadovoljili svoje fizičke potrebe, oni često pred sebe postavljaju veštačke ciljeve. U mnogim slučajevima oni se tim ciljevima bave sa istom energijom i emocionalnom posvećenošću koje bi inače morali da ulože u zadovoljavanje fizičkih potreba. Tako su aristokrate iz Rimskog carstva imale književne pretenzije; pre nekoliko vekova, mnoge evropske aristokrate su veliki deo vremena i energije posvećivali

lovu, sigurno ne zbog mesa; neki drugi su se nadmetali za prestiž kroz razmetljivo izlaganje svog bogatstva; a nekoliko njih se okrenulo nauci, kao Hirohito.

39. Pojam „zamenska aktivnost“ koristimo da bismo označili aktivnost usmerenu na veštačke ciljeve, koje ljudi sebi postavljaju samo zato da bi imali neki cilj na kojem bi radili ili, recimo, samo zbog privida „ispunjenja“ koji tako dobijaju. Evo jednog grubog primera zamenske aktivnosti. Zamislimo da neka osoba posvećuje mnogo vremena i energije cilju X; upitajmo se sledeće: da je najveći deo svog vremena i energije ulagala na zadovoljavanje osnovnih životnih potreba i da je taj napor od nje zahtevao da svoje fizičke i mentalne sposobnosti koristi na raznovrstan i zanimljiv način, da li bi se osećala ozbiljno osujećenom zbog neostvarenja cilja X? Ako je odgovor ne, onda je bavljenje te osobe ciljem X zamenska aktivnost. Hirohitovo istraživanje morske biologije predstavlja jasan primer zamenske aktivnosti; da je svoje vreme i energiju morao da posveti radu na zanimljivim nenaučnim ciljevima, da bi zadovoljio osnovne životne potrebe, on se sigurno ne bi osećao osujećenim zato što ne zna sve o anatomiji i životnim ciklusima morskih životinja. S druge strane, potraga za seksom i ljubavlju (na primer) nije zamenska aktivnost, zato što bi se većina ljudi, čak i da im je egzistencija u svemu drugom zadovoljavajuća, osetila osujećenom ako bi život provela bez odnosa sa osobom suprotnog pola. (Ali, grozničava potraga za seksom, preko onoga što je nekome zaista potrebno, takođe može biti zamenska aktivnost.)

40. U modernom industrijskom društvu zadovoljavanje osnovnih životnih potreba zahteva samo minimalan napor. Dovoljno je da čovek prođe kroz obuku u kojoj stiče neko jadno tehničko znanje, da na vreme dođe na posao i uloži sasvim skroman napor da bi zadržao radno mesto. Jedini zahtevi su skromna inteligencija i iznad svega POSLUŠNOST. Ako neko ispunjava te zahteve, društvo će se brinuti o njemu od kolenke do groba. (Naravno, tu je i najniža klasa, koja ne može tako lako zadovoljiti osnovne životne potrebe, ali ovde govorimo o društvenoj većini.) Zato ne iznenađuje što je moderno društvo puno zamenskih aktivnosti. To obuhvata naučni rad, atletske podvige, humanitarni rad, umetničko i književno stvaralaštvo, napredovanje na korporacijskim lestvicama, zgrtanje novca i materijalnih dobara preko tačke u kojoj to prestaje da pruža bilo kakvo dodatno psihičko zadovoljstvo; tu je i društveni aktivizam, usmeren na pitanja koja nisu od ličnog značaja za same aktiviste, kao u slučaju belih aktivista koji se bave pravima rasnih manjina. To nisu uvek ČISTE zamenske aktivnosti, jer mnogi ljudi mogu biti delimično motivisani potrebama koje nisu samo potreba da se pred sobom ima neki cilj. Naučni rad može biti delimično motivisan željom za prestižom, umetničko stvaralaštvo potrebom za izražavanjem osećanja, borbeni društveni aktivizam osećanjem neprijateljstva. Ali, kod većine ljudi koji se bave takvim ciljevima reč je uglavnom o zamenskim aktivnostima. Na primer, većina naučnika će se verovatno složiti da je „ispunjenje“ koje dobijaju u svom radu važnije od novca i prestiža koje tako stiču.

41. Za mnoge, ako ne i za većinu ljudi, zamenske aktivnosti su manje zadovoljavajuće od bavljenja pravim ciljevima (to jest, ciljevima koje bi ljudi hteli da ostvare čak i kada bi njihova potreba za sticanjem moći već bila zadovoljena). Jedan od dokaza je i činjenica da u mnogim ili u većini slučajeva, ljudi koji se intenzivno bave zamenskim aktivnostima nikada nisu zadovoljni i ne znaju za predah. Tako onaj koji se posvetio pravljenju novca stalno nastoji da zgrne što više bogatstva. Neki naučnik,

samo što je rešio jedan problem, baca se na sledeći. Trkač na duge staze tera sebe da trči sve duže i brže. Mnogi ljudi koji se bave zamenskim aktivnostima će reći da im to pruža mnogo veće zadovoljstvo od nečeg tako „običnog“ kao što je zadovoljavanje bioloških potreba; ali, to je samo zato što je u našem društvu napor potreban za zadovoljavanje tih potreba postao tako trivijalan. Još važnije, u našem društvu ljudi svoje biološke potrebe ne zadovoljavaju AUTONOMNO, već samo kao delovi ogromne društvene mašine. Nasuprot tome, ljudima je generalno ostavljeno dosta autonomije za bavljenje zamenskim aktivnostima.

Autonomija

42. Autonomija, kao deo sticanja moći, nije obavezna za svakog pojedinca. Ali, većini je potreban veći ili manji stepen autonomije u ostvarivanju njihovih ciljeva. Napor koji ulažu mora da bude rezultat njihove inicijative, pod njihovom upravom i kontrolom. Ipak, većina ljudi ne mora da preduzima inicijativu, niti mora da se bavi upravljanjem i kontrolom kao izolovane jedinice. Obično je dovoljno da deluju kao članovi MALE grupe. Pet ili šest ljudi zajednički razmatraju neki cilj i preduzimaju uspešan zajednički napor da bi ga ostvarili. Njihova potreba za sticanjem moći tako će biti zadovoljena. Ali, ako rade pod strogim komandama, koje im se izdaju odozgo, bez prostora za samostalno odlučivanje i inicijativu, njihova potreba za sticanjem moći neće biti zadovoljena. Isto važi i kada se odluke donose na kolektivnoj osnovi, ali kada je grupa koja treba da donese zajedničku odluku toliko velika da je uloga svakog pojedinca beznačajna. (5)

43. Tačno je da neki pojedinci nemaju veliku potrebu za autonomijom. Njihova težnja ka sticanju moći je ili suviše slaba ili je zadovoljavaju poistovećujući se s nekom moćnom organizacijom kojoj pripadaju. A tu su i oni nemisleći, životinjski tipovi, koji se izgleda zadovoljavaju čisto fizičkim osećanjem moći (dobar borac, koji osećanje moći stiče kroz razvijanje borbenih sposobnosti i kome je sasvim dovoljno da ih koristi u slepoj poslušnosti prema nadređenima).

44. Ali, većini ljudi je potrebno da prođu kroz proces sticanja moći i da pred sobom imaju neki cilj, da AUTONOMNO ulažu napor i na kraju ostvare taj cilj – sticanje samopoštovanja, samopouzdanja i osećanja moći. Kada neko nema pravu priliku za prolazak kroz proces sticanja moći, posledice su (u zavisnosti od pojedinca i načina na koji je taj proces osujećen) dosada, demoralizacija, samopotcenjivanje, osećanje inferiornosti, defetizam, depresija, strepnja, osećanje krivice, frustracija, neprijateljstvo, zlostavljanje supružnika ili dece, neutoljivi hedonizam, nenormalno seksualno ponašanje, narušen san, poremećaji u ishrani, itd.

Izvori društvenih problema

45. Bilo koji od navedenih simptoma može se pojaviti u bilo kojem društvu, ali oni se u modernom industrijskom društvu pojavljuju u masovnim razmerama. Nismo prvi koji imaju utisak da je današnji svet poludeo. To što se dešava nije normalno za ljudsku zajednicu. Ima mnogo osnova za tvrdnju da je primitivni čovek mnogo manje patio od stresa i frustracije i da je bio zadovoljniji svojim načinom života nego

što je to slučaj s modernim čovekom. Tačno je da u primitivnim društvima nije sve bilo med i mleko. Zlostavljanje žena bilo je često među australijskim Aboridžinima, a transeksualnost prilično uobičajena među nekim američkim indijanskim plemenima. Ali, GENERALNO govoreći, izgleda da su problemi koje smo naveli u prethodnim paragrafima među primitivnim narodima bili mnogo manje zastupljeni nego u modernom društvu.

46. Društvene i socijalne probleme modernog društva pripisujemo činjenici da ono zahteva od ljudi da žive u uslovima radikalno drugačijim od onih u kojima se ljudska vrsta razvijala i da se ponašaju suprotno obrascima ponašanja koje je naša vrsta razvila u ranijim uslovima. Na osnovu prethodno rečenog, jasno je da nemogućnost punog iskustva sticanja moći smatramo za najvažniji među tim nenormalnim uslovima kojima moderno društvo potčinjava ljude. Ali, ne za i jedini. Pre nego što razmotrimo šta je to što onemogućava sticanje moći, u čemu vidimo izvor društvenih problema, razmotrićemo neke druge uzroke.

47. U nenormalne uslove koje nameće moderno industrijsko društvo spadaju i prenaseljenost, izolovanost čoveka od prirode, suviše brze društvene promene i uništavanje prirodnih, malih zajednica, kao što su proširena porodica, selo ili pleme.

48. Dobro je poznato da gomilanje povećava stres i agresivnost. Sadašnji stepen gomilanja i izolovanosti čoveka od prirode je posledica tehnološkog progresa. Sva preindustrijska društva bila su pretežno ruralna. Industrijska revolucija je drastično uvećala gradove i procenat stanovništva koji živi u njima, a moderna poljoprivredna tehnologija je omogućila da zemlja podrži daleko brojniju populaciju nego ikada ranije. (Osim toga, tehnologija pogoršava posledice gomilanja tako što ljudima stavlja na raspolaganje velike ometajuće sile. Na primer, razne uređaje koji prave buku: motore sa unutrašnjim sagorevanjem, radio aparate, motocikle, itd. Kada je upotreba tih uređaja neograničena, ljudi koji žele mir i tišinu su frustrirani bukom. Kada je njihova upotreba ograničena, oni koji koriste te uređaje su frustrirani propisima. Ali, da te mašine nikada nisu izmišljene, među ljudima ne bi bilo tako generisanih sukoba i frustracija.)

49. Prirodni svet (koji se uglavnom menja veoma lagano) primitivnim društvima je pružao stabilan okvir, pa tako i osećanje sigurnosti. U modernom svetu, ljudsko društvo je to koje dominira prirodom, umesto obrnuto; a moderno društvo se, zahvaljujući tehnološkom progresu, menja veoma brzo. Zato ono ne može da pruži stabilan okvir.

50. Konzervativci su najobičnije budale: jadikuju zbog opadanja tradicionalnih vrednosti, a ipak vatreno podržavaju tehnološki progres i ekonomski rast. Očigledno im ne pada na pamet da je nemoguće izvoditi nagle, drastične promene u tehnologiji i ekonomiji jednog društva, a da se time ne izazovu nagle promene u svim drugim aspektima tog društva, koje neminovno uništavaju tradicionalne vrednosti.

51. Slom tradicionalnih vrednosti u izvesnoj meri podrazumeva slom veza koje su držale na okupu tradicionalne, male društvene grupe. Dezintegracija tih grupa naglašena je i činjenicom da moderni uslovi često zahtevaju ili dovode pojedinca u iskušenje da se preseli i tako odvoji od svoje zajednice. Povrh toga, tehnološko društvo MORA da oslabi porodične veze i lokalne zajednice da bi bilo efikasno. U modernom društvu, pojedinac mora biti lojalan pre svega sistemu, pa tek onda malo zajednici;

kada bi interna lojalnost malim zajednicama bila jača od lojalnosti sistemu, onda bi one gledale svoju korist, na štetu sistema.

52. Pretpostavimo da neki funkcioner ili korporacijski menadžer zaposli svog rođaka, prijatelja ili zemljaka na neko radno mesto, umesto osobe koja ima najbolje kvalifikacije za taj posao. On je dozvolio da njegova lična lojalnost potisne lojalnost prema sistemu; to su „nepotizam“ i „diskriminacija“, koji se u modernom društvu smatraju za najstrašnije grehove. Nesuđena industrijska društva, koja su slabo podredila ličnu ili lokalnu lojalnost sistemu, obično su veoma neefikasna (Latinska Amerika, na primer). Zato razvijeno industrijsko društvo može da toleriše samo one male zajednice koje su sterilisane, ukroćene i pretvorene u oruđa sistema. (7)

53. Gomilanje, nagle promene i uništavanje malih zajednica široko su prepoznati kao izvori društvenih problema. Ali, smatramo da to nije dovoljno objašnjenje za razmere problema s kojima se danas suočavamo.

54. Svega nekoliko preindustrijskih gradova bilo je veliko i prenaseljeno, ali izgleda da njihovi stanovnici nisu patili od psiholoških problema u istoj meri kao i moderni čovek. U Americi i danas ima retko naseljenih ruralnih područja, u kojima zatičemo iste probleme kao u urbanim sredinama, iako su ti problemi tamo manje akutni. Izgleda da gomilanje nije ključni faktor.

55. U XIX veku, mobilnost populacije koja je živela duž američke Granice je verovatno razbijala proširene porodice i manje društvene grupe, u najmanju ruku u istoj meri kao što je to i danas slučaj. U stvari, mnoge porodice su dobrovoljno živеле u izolaciji, bez suseda na nekoliko milja unaokolo, ne pripadajući bilo kakvoj zajednici, a da to za posledicu nije imalo ove probleme.

56. Pored toga, društvene promene duž američke Granice bile su vrlo nagle i duboke. Neko je mogao da odraste u drvenoj kolibi, van domašaja sila zakona i poretka, hraneći se uglavnom mesom divljači; a starost je mogao da dočeka i na nekom stalnom radnom mestu, u uređenoj zajednici, pod efikasnom zakonskom vlašću. To je bila dublja promena od one koja je tipična za život modernog pojedinca; ali, izgleda da to ipak nije vodilo ka psihološkim problemima. U stvari, američko društvo iz XIX veka je, sasvim suprotno današnjem, odisalo optimizmom i samopouzdanjem. (8)

57. Smatramo da je razlika u tome što moderni čovek ima osećaj (velikim delom opravdan) da mu je promena NAMETNUTA, dok je u XIX veku čovek s granice imao osećaj (takođe velikim delom opravdan) da je on sam izazvao promenu i da je to bio njegov izbor. Pionirski farmer bi se dobrovoljno smestio na nekom komadu zemlje i svojim naporom ga pretvorio u farmu. U to vreme, ceo okrug je mogao da se sastoji od par stotina stanovnika i da bude mnogo izolovaniji i autonomniji entitet nego neki moderni okrug. Tako je pionirski farmer učestvovao u stvaranju nove, uređene zajednice kao pripadnik relativno male grupe. Veliko je pitanje da li se stvaranje takve zajednice može smatrati napretkom, ali to je u svakom slučaju zadovoljavalo potrebu tih ljudi za sticanjem moći.

58. Mogli bi se navesti i drugi primeri društava u kojima je došlo do naglih promena i/ ili kidanja prisnih komunalnih veza bez tako masovnih poremećaja u ponašanju, koje zatičemo u modernom industrijskom društvu. Tvrdimo da je najvažniji uzrok socijalnih i psiholoških problema u modernom društvu činjenica da ljudi nemaju dovoljno mogućnosti da prođu kroz proces sticanja moći na neki normalan način. Ne

mislimo da je moderno društvo jedino u kojem sticanje moći može biti onemogućeno. Sasvim je moguće da su mnoga, ako ne i sva civilizovana društva ometala taj proces, u manjoj ili većoj meri. Ali, u modernom industrijskom društvu taj problem je postao posebno akutan. Levica, barem ona novija (od polovine XX veka), deo je simptoma osujećenosti u procesu sticanja moći.

Narušavanje procesa sticanja moći u modernom društvu

59. Ljudske težnje delimo u tri grupe: 1) one koje mogu biti zadovoljene uz minimalan napor; 2) one koju mogu biti zadovoljene, ali samo uz ozbiljan napor; 3) one koje ne mogu biti adekvatno zadovoljene, bez obzira na količinu uloženog napora. Što više težnji dospeva u treću grupu, to je više frustracije, gneva, a zatim i defetizma, depresije, itd.

60. Moderno industrijsko društvo nastoji da ljudske težnje potisne u prvu i treću grupu, dok se druga grupa sve više sastoji od veštački stvorenih težnji.

61. U primitivnim društvima zadovoljavanje fizičkih potreba uglavnom spada u drugu grupu: te potrebe mogu biti zadovoljene, ali samo uz ozbiljan napor. Ali, moderno društvo teži da svima garantuje zadovoljavanje osnovnih fizičkih potreba (9) u zamenu za minimalan napor, tako da ta aktivnost spada u prvu grupu. (Može se raspravljati o tome da li je napor potreban da bi se zadržao neki posao „minimalan“; ali, obično, na poslovima nižeg i srednjeg nivoa, jedini napor koji se traži je prosto POSLUŠNOST. Sediš ili stojiš gde ti je rečeno, radiš ono što ti se kaže, onako kako ti je rečeno. Retko kada moraš da se ozbiljno napregneš, a u svakom slučaju nemaš skoro nikakvu autonomiju u obavljanju posla, tako da tvoja potreba za sticanjem moći ostaje nezadovoljena.)

62. Društvene potrebe, kao što su seks, ljubav i status, u modernom društvu često ostaju u drugoj grupi, u zavisnosti od situacije svakog pojedinca. (10) Ali, osim u slučaju ljudi s posebno jakom težnjom ka socijalnom statusu, napor potreban za ostvarivanje društvenih težnji ne može da adekvatno zadovolji potrebu za sticanjem moći.

63. Neke veštačke potrebe se stvaraju da bi popunile drugu grupu i tako udovoljile potrebi za sticanjem moći. Reklamne i marketinške tehnike su razvijene kako bi se ljudi naveli da žele stvari koje njihovi dedovi nikada nisu želeli, niti su o njima sanjali. Potreban je ozbiljan napor da bi se zaradio novac za zadovoljavanje tih veštačkih potreba, pošto one spadaju u drugu grupu. (Ipak, videti paragrafe 80–82.) Moderni čovek mora da zadovoljava svoju potrebu za sticanjem moći uglavnom kroz jurnjavu za tim veštačkim potrebama, koje su stvorile reklamna i marketinška industrija, (11) kao i kroz zamenske aktivnosti.

64. Izgleda da su za veliki broj ljudi, možda i za većinu, veštački načini za sticanje moći nedovoljni. Tema koja se uporno provlači kroz spise društvenih kritičara druge polovine XX veka je osećanje besmisla koje u modernom društvu pogađa mnoge ljude. (To osećanje je često opisivano drugačije, kao „anomija“ ili „ispraznost života srednje klase“.) Smatramo da je takozvana „kriza identiteta“ zapravo potraga za osećanjem smisla, često kroz posvećivanje odgovarajućoj zamenskoj aktivnosti. Moguće je da je egzistencijalizam u velikoj meri odgovor na besmisao modernog života. (12) U modernom društvu je veoma raširena i potraga za „ispunjenjem“. Ali, smatramo da

većinu ljudi neka aktivnost čiji je glavni cilj ispunjenje (to jest, neka zamenska aktivnost), ne može potpuno zadovoljiti. Drugim rečima, to ne može potpuno zadovoljiti potrebu za sticanjem moći. (Videti paragraf 41.) Ta potreba može biti zadovoljena samo kroz aktivnosti koje imaju neki spoljni cilj, kao što su fizičke potrebe, seks, ljubav, status, osveta, itd.

65. Pored toga, tamo gde pojedinci svoj cilj ostvaruju kroz zarađivanje novca, uspinjanje na statusnoj lestvici ili na neki drugi način u okviru sistema, većina nije u situaciji da te ciljeve ostvaruje AUTONOMNO. Radnici uglavnom rade za neke poslodavce i kao što je navedeno u paragrafu 61, najveći deo dana provode radeći ono što im je rečeno, onako kako se to od njih zahteva. Čak i ljudi koji su i sâmi biznismeni imaju samo ograničenu autonomiju. Hronična jadikovka malih biznismena i preduzetnika glasi da su im ruke vezane brojnim propisima i mešanjem vlasti. Neki od tih propisa su sigurno neophodni, ali mešanje vlasti je, najvećim delom, suštinski i neizbežni deo našeg ekstremno složenog društva. Veliki deo malog biznisa danas funkcioniše kroz sistem franšiza. *Wall Street Journal* je pre nekoliko godina pisao kako mnoge kompanije koje odobravaju franšize zahtevaju od kandidata da prođu kroz test ličnosti, osmišljen tako da ISKLJUČI one koji pokazuju kreativnost i inicijativu, zato što takve osobe nisu dovoljno pitome da bi poslušno udovoljile zahtevima franšiznog sistema. To iz malog biznisa isključuje mnoge koji pre svega teže autonomiji.

66. Ljudi danas više žive na osnovu onoga što sistem čini UMEŠTO ili ZA njih, nego zahvaljujući onome što sami rade za sebe. A ono što rade za sebe je sve više sistemski kanalisano. Mogućnosti se svode na one koje je obezbedio sistem i moraju se iskoristiti u skladu s pravilima i propisima (13), a tehnike koje propisuju eksperti moraju se usvojiti da bi uopšte bilo nekih šansi za uspeh.

67. Prema tome, proces sticanja moći u našem društvu je narušen usled nedostatka pravih ciljeva i autonomije u njihovom ostvarivanju. Ali, narušen je i zbog težnji koje spadaju u treću grupu: onih koje ne mogu biti adekvatno zadovoljene, bez obzira na uloženi napor. Jedna od tih težnji je i potreba za sigurnošću. Naši životi zavise od odluka koje donose drugi ljudi; nemamo nikakvu kontrolu nad tim odlukama i obično čak i ne znamo ko ih donosi. („Živimo u svetu u kojem relativno mali broj ljudi – možda njih 500 ili 1.000 – donosi važne odluke“; Philip B. Heymann, Harvard Law School, navedeno kod Anthony Lewis, *New York Times*, 21. april, 1995.) Naši životi zavise od toga da li se u nekoj nuklearnoj elektrani pravilno ispunjavaju sigurnosni standardi; od toga koja količina pesticida može da prođe u hranu ili koliko vazduh može biti zagađen; ili od toga koliko je stručan naš lekar; to da li ćemo izgubiti ili dobiti posao zavisi od odluka vladinih ekonomista ili korporacijskih menadžera, itd. Većina pojedinaca nije u stanju da se zaštiti od tih pretnji, osim u veoma maloj meri. Lična potraga za bezbednošću je zato osujećena, što izaziva osećanje bespomoćnosti.

68. Moglo bi se prigovoriti da je primitivni čovek bio fizički ugroženiji nego moderni, jer je njegov životni vek bio kraći; prema tome, trebalo bi da je moderni čovek izložen manjem, a ne većem stepenu nesigurnosti nego što je što normalno za ljudska bića. Ali, psihološka sigurnost ne odgovara sasvim onoj fizičkoj. Ono zbog čega se OSEĆAMO sigurnim nije toliko objektivna sigurnost, koliko osećanje samopouzdanja, vera u našu sposobnost da se sami pobrinemo za sebe. Primitivni čovek, koga ugrožava neka opasna životinja ili glad, može da se bori ili da krene u potragu za hra-

nom. On nema nikakve garancije da će njegovi napori biti uspešni, ali sigurno nije bespomoćan u odnosu na ono što ga ugrožava. S druge strane, moderni čovek je izložen mnogim stvarima pred kojima je nemoćan: nuklearnim nesrećama, kancerogenim materijama u hrani, ekološkom zagađenju, ratu, sve većim porezima, napadom velikih organizacija na njegovu privatnost, društvenim i ekonomskim fenomenima nacionalnih razmera koji mogu da mu poremete život.

69. Tačno je da je primitivni čovek nemoćan protiv nekih stvari koje ga ugrožavaju; na primer, protiv bolesti. Ali, on može stoički da prihvati taj rizik. To je deo prirodnog toka stvari, a ne njegova krivica, osim ako nije krivica nekog imaginarnog, impersonalnog demona. Ali, moderni pojedinac je izložen pretnjama koje POTIČU OD ČOVEKA. One nisu posledice slučaja, već nešto što su mu NAMETNULE druge osobe, na čije odluke on, kao pojedinac, ne može da utiče. Samim tim, oseća frustraciju, poniženje i gnev.

70. Zato je sigurnost primitivnog čoveka najveći delom u njegovim sopstvenim rukama (bilo kao pojedinca, bilo kao člana MALE grupe), dok je sigurnost modernog čoveka u rukama osoba ili organizacija koje su suviše udaljene ili suviše velike da bi na njih mogao da utiče. Zato u njegovom slučaju potreba za sigurnošću spada u prvu i treću grupu; u nekim oblastima (hrana, sklonište, itd.) sigurnost mu je obezbeđena po cenu zanemarljivog napora, dok u drugim oblastima on NE MOŽE da je stekne. (Ovde uveliko pojednostavljujemo izlaganje, ali smo ipak naznačili, makar grubo i na vrlo uopšten način, koliko se položaj modernog razlikuje od položaja onog primitivnog.)

71. Moderni način života osujećuje mnoge prolazne težnje i impulse i zato oni spadaju u treću grupu. Neko može da se razbesni, ali moderno društvo ne dozvoljava sukob. U mnogim situacijama ono ne dopušta čak ni verbalni napad. Kada nekud ide, neko može da žuri ili da poželi da putuje sporo; ali, generalno on nema drugog izbora osim da se kreće u skladu s tokom saobraćaja i poštuje saobraćajne znake. Neko može poželeti da svoj posao obavi na drugačiji način, ali obično mu ostaje da radi samo u skladu s pravilima koje mu je zacrtao poslodavac. Moderni čovek je i na mnoge druge načine sputan mrežom pravila i propisa (eksplicitnih ili implicitnih), koja frustrira mnoge njegove impulse i tako ga ometa u sticanju moći. Većina tih pravila se ne može izbeći, zato što su ona neophodna za funkcionisanje industrijskog društva.

72. Moderno društvo je u određenom smislu veoma popustljivo. U stvarima koje su irelevantne za funkcionisanje sistema, u principu možemo da radimo šta hoćemo. Možemo da verujemo u bilo koju religiju (sve dok to ne ohrabruje ponašanje koje ugrožava sistem). Možemo da idemo u krevet s kim hoćemo (sve dok upražnjavamo „siguran seks“). Možemo da radimo sve što nam padne na pamet, sve dok je to NE-BITNO. Ali, u svim BITNIM stvarima sistem nastoji da u sve većoj meri reguliše naše ponašanje.

73. Ponašanje se ne reguliše samo izričitim pravilima i mehanizmima vlasti. Kontrola se često sprovodi indirektnom prinudom i psihološkim pritiskom ili manipulacijom, preko organizacija koje nisu deo vlasti ili preko sistema kao celine. Većina velikih organizacija koristi neki oblik propagande (14) da bi manipulirala stavovima i ponašanjem javnosti. Propaganda nije ograničena samo na reklamne spotove ili oglašavanje, a među onima koji je proizvode ponekad nije svesno ni planirana kao pro-

paganda Na primer, sadržaj neke zabavne emisije je moćan oblik propagande. Evo i primera indirektno prinude: nijedan zakon nam ne nalaže da svakog jutra idemo na posao i sledimo gazdina naređenja. Zakonski ništa ne može da nas spreči da odemo u divljinu i da tamo živimo kao primitivni ljudi ili da se samostalno upustimo u neki poslovni poduhvat. Ali, u praksi, od divljine je ostalo malo, a u ekonomiji ima mesta samo za ograničen broj malih preduzetnika. Zato većina nas može da preživi samo ukoliko radi za nekog drugog.

74. Tvrdimo da je opsednutost modernog čoveka dugovečnošću, fizičkom vitalnošću i seksualnom privlačnošću do poznih godina simptom neispunjenja koje izvire iz osujećenosti u sticanju moći. „Krizna srednjih godina“ je jedan od tih simptoma. Pored toga, nezainteresovanost za potomstvo je postala prilično uobičajena u našem društvu, a skoro nepoznata u primitivnim društvima.

75. U primitivnim društvima život je smenjivanje doba. Kada se potrebe i smisao jednog životnog doba ispune, nema posebnog otpora kod prelaska u sledeći period. Mladić prolazi kroz proces sticanja moći postajući lovac, ne iz sporta ili da bi doživeo ispunjenje, već zbog mesa koje je neophodno za ishranu. (Kod devojaka je taj proces složeniji, s većim naglaskom na društvenoj moći; to ovde nećemo razmatrati.) Kada je ta faza uspešno okončana, mladić ne izbegava da prihvati odgovornosti stvaranja porodice. (Za razliku od nekih modernih ljudi, koji beskonačno odlažu da imaju decu zato što su suviše zauzeti potragom za nekim „ispunjenjem“. Mislimo da je ispunjenje koje im je potrebno puno iskustvo sticanja moći, s pravim ciljevima umesto veštačkih ciljeva i zamenskih aktivnosti.) I opet, pošto je uspešno podigao potomstvo i prošao kroz proces sticanja moći tako što mu je zadovoljio osnovne životne potrebe, primitivni čovek oseća da je obavio svoj posao i spreman je da prihvati starost (ako poživi toliko dugo) i smrt. S druge strane, moderni čovek je uznemiren slikom fizičkog propadanja i smrti, što se vidi po silnom naporu koji ulaže da bi održao fizičku kondiciju, dobar izgled i zdravlje. Mislimo da je razlog tome neispunjenje do kojeg dolazi zato što svoje fizičke moći nikada nije koristio u bilo kakve praktične svrhe, zato što nije prošao kroz proces sticanja moći koristeći telo na neki ozbiljan način. Nije primitivni čovek, koji svakodnevno koristi svoje telo u praktične svrhe, taj koji se plaši tegoba starenja, već moderni čovek, koji svoje telo nikada nije koristio u neke praktične svrhe, osim hodanja od automobila do kuće. Osoba čija je potreba za sticanjem moći bila zadovoljena tokom života, najbolje je pripremljena da prihvati i njegov kraj.

76. Kao prigovor argumentaciji iznetoj u ovom poglavlju, neko će reći: „Društvo mora pronaći način da ljudima omogući prolazak kroz proces sticanja moći.“ Ta mogućnosti je ljudima uskraćena samom činjenicom da nju treba da im pruži društvo. Ono što je njima zaista potrebno je da pronađu ili da sami stvore te mogućnosti. Sve dok je sistem taj kojim im DAJE mogućnosti, držaće ih na uzdi. Da bi stekli autonomiju, ljudi moraju da se oslobode te uzde.

Kako se neki ljudi prilagođavaju

77. Ne pate svi ljudi koji žive u industrijsko-tehnološkom sistemu od psihičkih problema. Neki čak tvrde kako su sasvim zadovoljni postojećim društvom. Sada ćemo

razmotriti neke od razloga zašto se ljudi toliko razlikuju u svojim reakcijama na moderno društvo.

78. Prvo, nema sumnje da postoji razlika u jačini težnje ka moći. Oni sa slabom težnjom mogu imati relativno slabu potrebu za prolaskom kroz proces sticanja moći ili makar slabu potrebu za autonomijom u tom procesu. To su pitomi tipovi, koji bi bili sasvim zadovoljni i kao „crnje“ na plantažama starog Juga. (Ne želimo da vredamo „crnje“ sa starog Juga. Većina robova NIJE bila zadovoljna svojim položajem. Ali, zaista preziremo one koju su ZADOVOLJNI time što nekog služe.)

79. Neki ljudi mogu da imaju izuzetno snažnu težnju ka moći, kroz koju zadovoljavaju potrebu za njenim sticanjem. Na primer, neko opsednut društvenim statusom može da se ceo život uspinje na statusnoj lestvici, a da mu ta igra nikada ne dosadi.

80. Ljudi se razlikuju u podložnosti reklamnim i marketinškim tehnikama. Neki su toliko podložni da, čak i kada im uspe da zarade mnogo novca, ne mogu da zasite svoju glad za novim igračkama kojima im marketinška industrija maše pred očima. Zato su uvek pod finansijskim pritiskom, čak i kada imaju velike prihode, a njihova žudnja ostaje nezadovoljena.

81. Neki ljudi nisu podložni reklamnim i marketinškim tehnikama. To su oni koje novac ne zanima. Sticanje materijalnih dobara nema nikakav značaj za njihovu težnju ka sticanju moći.

82. Ljudi prosečno podložni reklamnim i marketinškim tehnikama mogu da zarade dovoljno novca da bi zadovoljili svoju žudnju za materijalnim dobrima i uslugama, ali samo po cenu ozbiljnog napora (radeći prekovremeno ili još jedan posao, boreći se za unapređenje, itd.). To znači da im obezbeđivanje materijalnih dobara pomaže u nastojanju da steknu moć. Ali, to ne znači da je ta potreba potpuno zadovoljena. Može im se desiti da u tom procesu nemaju dovoljno autonomije (posao može da im se svodi na izvršavanja naređenja), tako da neke njihove težnje mogu biti osujećene (sigurnost, agresivnost). Svesni smo preteranog pojednostavljivanja u paragrafima 80–82, zato što ispada da je žudnja za materijalnim dobrima u potpunosti delo reklamne i marketinške industrije. Naravno, to nije tako jednostavno. (11)

83. Neki ljudi delimično zadovoljavaju svoju težnju ka moći poistovećujući se sa moćnim organizacijama ili s nekim masovnim pokretom. Pojedinaac, bez cilja i moći, pridružuje se nekom pokretu ili organizaciji, prihvata njene ciljeve kao svoje i radi na njihovom ostvarenju. Kada se neki od tih ciljeva ostvare, pojedinac, iako je njegov lični napor igrao beznačajnu ulogu u njegovom ostvarivanju, oseća se (na osnovu poistovećivanja s pokretom ili organizacijom) kao da je prošao kroz proces sticanja moći. Taj fenomen su iskorišćavali fašisti, nacisti i komunisti. Iskorišćava ga i naše društvo, iako manje sirovo. Na primer: Manuel Norijega je smetnja za SAD (cilj: kazniti Norijegu). SAD napadaju Panamu (napor) i kažnjavaju Norijegu (ostvarenje cilja). SAD su prošle kroz proces sticanja moći i mnogi Amerikanci, koji se poistovećuju sa SAD, snažno doživljavaju isto. Odatle potiče široka javna podrška invaziji na Panamu; to je ljude ispunilo osećanjem moći. (15) Isti fenomen zapažamo u vojskama, korporacijama, političkim partijama, humanitarnim organizacijama, religioznim ili ideološkim pokretima. Levičarski pokreti se posebno ističu u nastojanju da privuku ljude koji pokušavaju da steknu moć. Ali, poistovećivanje s nekom veli-

kom organizacijom ili masovnim pokretom kod većine ljudi ne uspeva da zadovolji tu potrebu.

84. Drugi način na koji ljudi zadovoljavaju svoju potrebu za sticanjem moći su zamenske aktivnosti. Kao što smo objasnili u paragrafima 38–40, zamenska aktivnost je usmerena na neki veštački cilj kojem pojedinac teži zbog „ispunjenja“ koje dobija baveći se tim ciljem, a ne zato što mu je potrebno da ga ostvari. Na primer, nema praktičnog razloga za džinovskim mišićima, ubacivanjem loptice u rupu ili skupljanje kompletnih serija poštanskih marki. Ali, mnogi ljudi se ipak strastveno posvećuju bodibildingu, golfu ili filateliji. Neki ljudi su više od ostalih usmereni na „nešto drugo“ i samim tim će određenoj zamenskoj aktivnosti pridati još veći značaj, prosto zato što ljudi oko njih to smatraju nebitnim ili zato što im to govori društvo. To je razlog zašto su neki ljudi tako ozbiljni u suštinski nebitnim aktivnostima, kao što su sport, bridž, šah ili ezoterična akademska istraživanja, dok oni trezveniji, ispravno, u tome vide samo zamenske aktivnosti i samim tim nikada neće ni pokušati da na taj način zadovolje svoju potrebu za sticanjem moći. Treba samo napomenuti da je za mnoge ljude sam način na koji zarađuju novac zamenska aktivnost. To nije ČISTA zamenska aktivnost, pošto je ona delimično motivisana obezbeđivanjem osnovnih životnih potreba i (kod nekih ljudi) sticanjem društvenog statusa i luksuznih stvari koje im nameće reklamna industrija. Ali, mnogi u svoj posao ulažu daleko veći napor nego što je potrebno da bi stekli dovoljno novca i statusa i taj višak napora predstavlja zamensku aktivnost. Višak uloženog napora i emocionalna posvećenost koja ide uz njega, jedna je od najmoćnijih sila koje doprinose neprestanom razvoju i usavršavanju sistema, s negativnim posledicama po ličnu slobodu (videti paragraf 131). U slučaju kreativnih naučnika i inženjera, njihov rad posebno teži tome da najvećim delom bude zamenska aktivnost. Taj momenat je toliko važan da zaslužuje posebno razmatranje, koje sledi uskoro (paragrafi 87–92).

85. U ovom poglavlju smo objasnili kako u modernom društvu mnogi ljudi, u manjoj ili većoj meri, zadovoljavaju svoju potrebu za sticanjem moći. Ali, mislimo da kod većine ta potreba nije u potpunosti zadovoljena. Pre svega, oni koji pate od neotoljive žudnje za statusom ili koji su se „navukli“ na neku zamensku aktivnost ili se snažno poistovećuju s nekim pokretom ili organizacijom, da bi tako zadovoljili svoju potrebu za sticanjem moći, spadaju u izuzetke. Ostali nisu potpuno zadovoljni zamenskim aktivnostima ili poistovećivanjem s nekom organizacijom (videti paragrafe 41 i 64). Drugo, sistem nameće preveliku kontrolu, kroz izričita pravila ili kroz socijalizaciju, što za posledicu ima nedostatak autonomije, ali i frustraciju, zbog nemogućnosti ostvarivanja određenih ciljeva i nužnog obuzdavanja suviše velikog broja impulsa.

86. Ali, čak i kada bi većina ljudi u industrijsko-tehnološkom društvu bila zadovoljna, mi bismo (FC) opet bili protiv njega, zato što (između ostalog) smatramo ponižavajućim da se nečija potreba za sticanjem moći zadovoljava kroz zamenske aktivnosti ili poistovećivanje s nekom organizacijom, umesto kroz aktivnost usmerenu na prave ciljeve.

Motivi naučnika

87. Nauka i tehnologija su najvažniji primeri zamenskih aktivnosti. Neki naučnici tvrde da su motivisani „radoznalošću“ ili željom da doprinesu „dobrobiti čovečanstva“. Ali, lako je videti da to nikako ne mogu biti glavni motivi većine naučnika. Kada je reč o „radoznalosti“, taj pojam je prosto apsurdan. Većina naučnika se bavi visoko-specijalizovanim problemima koji nisu predmet normalne ljudske radoznalosti. Na primer, da li je neki astronom, matematičar ili entomolog radoznao u pogledu svojstava izopropiltrimetilmetana? Naravno da nije. To može zanimati samo hemičara i to samo zato što je hemija njegova zamenska aktivnost. Da li je hemičar zainteresovan za pravilnu klasifikaciju neke nove vrste insekta? Nije. To pitanje zanima samo entomologa i to samo zato što je entomologija njegova zamenska aktivnost. Da su hemičar i entomolog morali da se ozbiljno posvete zadovoljavanju osnovnih fizičkih potreba i da je taj napor angažovao njihove sposobnosti na neki interesantan način, samo u nenaučne svrhe, njih ne bi ni najmanje zanimala svojstva izopropiltrimetilmetana ili klasifikacija insekata. Pretpostavimo da je nedostatak sredstava za postdiplomske studije primorao nekog hemičara da postane agent osiguranja, a ne hemičar. U tom slučaju, on bi se veoma zainteresovao za oblast osiguranja, a izopropiltrimetilmetan mu ne bi bio ni na kraj pameti. U svakom slučaju, nije normalno pripisivati zadovoljstvu čiste radoznalosti toliku količinu vremena i napora koje naučnici ulažu u svoj rad. „Radoznalost“, kao objašnjenje motivacije naučnika, jednostavno otpada.

88. „Dobrobit čovečanstva“ nije ništa bolje objašnjenje. Neka naučna istraživanja nemaju nikakve veze sa dobrobiti ljudske vrste, kao, na primer, najveći deo arheologije ili komparativna lingvistika. Ipak, naučnici iz tih oblasti bave se svojim poslom sa istim entuzijazmom kao i oni koji razvijaju vakcine ili proučavaju zagađenje vazduha. Pogledajmo slučaj dr. Edvarda Telera (Edward Teller), koji je sa upadljivom emocionalnom posvećenošću promovisao nuklearne elektrane. Da li je njegova posvećenost poticala iz želje da doprinese dobrobiti čovečanstva? Ako jeste, zašto se dr Teler nije tako emotivno bavio drugim „humanitarnim“ ciljevima? Ako je bio takav humanista, zašto je onda pomagao razvoj hidrogenske bombe? Kao i u slučaju mnogih drugih naučnih dostignuća, veliko je pitanje da li nuklearne elektrane zaista pomažu čovečanstvu. Da li jeftina električna energija preteže u odnosu na gomilanje nuklearnog opada i rizik od nesreće? Dr Teler je video samo jednu stranu problema. Jasno je da njegovo emotivno bavljenje nuklearnim elektranama nije poticalo iz želje da doprinese „dobrobiti čovečanstva“ već iz ličnog ispunjenja koje je dobijao baveći se tim poslom i njegovom praktičnom primenom.

89. Isto važi za naučnike generalno. Uz moguće retke izuzetke, njihov motiv nije ni radoznalost, niti želja da doprinesu dobrobiti čovečanstva, već potreba za sticanjem moći: da imaju cilj (naučni problem koji treba rešiti), ulože neki napor (istraživanje) i taj cilj ostvare (rešavanje problema). Nauka je zamenska aktivnost zato što naučnici rade uglavnom zbog ispunjenja koje im donosi sâm rad.

90. Naravno, nije sve tako jednostavno. Kod mnogih naučnika prisutni su i drugi motivi. Na primer, novac i status. Neki naučnici mogu biti osobe sa neutoljivom žudnjom za statusom (videti paragraf 79), što može da predstavlja glavni motiv za njihov rad. Nema sumnje da je većina naučnika, kao i veći deo opšte populacije, manje ili više podložna reklamnim i marketinškim tehnikama i da im je potreban novac da bi

zadovoljili svoju žudnju za materijalnim dobrima i uslugama. Zato nauka nije ČISTA zamenska aktivnost; ali, najvećim delom jeste.

91. Osim toga, nauka i tehnologija predstavljaju moćan masovni pokret i mnogi naučnici zadovoljavaju svoju potrebu za sticanjem moći poistovećujući se s tim masovnim pokretom (videti paragraf 83).

92. I tako nauka nastavlja da napreduje, slepo, bez ikakvog obzira prema stvarnom blagostanju ljudske vrste ili prema bilo kojem drugom standardu, osim prema psihološkim potrebama naučnika, vladinih funkcionera i korporacijskih menadžera, koji obezbeđuju sredstva za istraživanja.

Priroda slobode

93. Ovde ćemo izneti tvrdnju da se industrijsko-tehnološko društvo ne može reformisati na način koji bi sprečio progresivno sužavanje sfere ljudske slobode. Ali, pošto „sloboda“ može biti shvaćena na razne načine, prvo ćemo razjasniti na koju vrstu slobode mislimo.

94. Pod „slobodom“ podrazumevamo mogućnost za prolazak kroz proces sticanja moći, usmeren na prave ciljeve, umesto na veštačke ili zamenske aktivnosti i bez ometanja, manipulacije ili nadzora s bilo koje strane, posebno od strane bilo koje velike organizacije. Biti slobodan znači imati kontrolu (bilo kao pojedinac, bilo kao član MALE grupe) nad svim pitanjima koja se tiču života i smrti: ishranom, odevanjem, skloništem i odbranom od opasnosti koja može biti prisutna u nekom okruženju. Biti slobodan znači imati moć; ne moć kontrole nad drugim ljudima, već moć kontrole nad okolnostima sopstvenog života. Niko ne može biti slobodan ako neko (posebno neka velika organizacija) ima vlast nad drugima, ma koliko ta vlast mogla biti blagonaklona, tolerantna ili popustljiva. Važno je da se sloboda ne brka s pûkom popustljivošću (videti paragraf 71).

95. Govore nam da živimo u slobodnom društvu zato što imamo određen broj ustavom zagarantovanih prava. Ali, to nije tako važno kao što izgleda. Stepem lične slobode, koji danas imamo, više je određen ekonomskom i tehnološkom strukturom ovog društva nego njegovim zakonima ili oblikom vladavine. (16) Većina indijanskih naroda iz Nove Engleske bili su monarhije, a mnogi gradovi u vreme italijanske Renesanse bili su pod vlašću diktatora. Ali, kada čitamo izveštaje o njima, stičemo utisak da su ona dopuštala mnogo veću ličnu slobodu nego moderno društvo. To je delimično bilo zato što nisu imala efikasne mehanizme za sprovođenje vladareve volje: nije bilo modernih, dobro organizovanih policijskih snaga, brze komunikacije na velikim udaljenostima, kamera za nadzor, dosijea o životima prosečenih građana. Zato je bilo lakše izmaći kontroli.

96. Što se naših ustavnih prava tiče, pogledajmo, na primer, slobodu štampe. Sigurno ne želimo da odbacimo to pravo; to je veoma važno sredstvo za ograničavanje koncentracije političke moći i za kontrolu onih koji imaju političku moć, kroz javno objavljivanje svakog njihovog prestupa. Ali, sloboda štampe je od malog značaja za prosečnog pojedinca. Masovni mediji su uglavnom pod kontrolom velikih organizacija integrisanih u sistem. Svako ko ima malo novca može da nešto odštampa ili da to distribuirao preko Interneta ili na neki sličan način, ali ono što ima da kaže utopiće

se u masu materijala koju izbacuju mediji i zato neće imati praktično nikakav efekat. Zato je za većinu pojedinaca i malih grupa skoro nemoguće da na društvo utiču rečima. Uzmimo nas (FC) za primer. Da nikada nismo uradili nešto nasilno i da smo ovaj spis poslali nekom izdavaču, on ga verovatno ne bi prihvatio. Da je bio prihvaćen i objavljen, verovatno ne bi privukao mnogo čitalaca, zato što je mnogo prijatnije gledati neki zabavni medijski program nego čitati ozbiljan esej. Čak i da je taj tekst imao mnogo čitalaca, većina bi uskoro zaboravila pročitano, pošto bi im misli bile preplavljene masom drugih materijala kojima ih izlažu mediji. Da bismo svoju poruku izneli pred javnost, s nekom šansom da ostvarimo trajniji utisak, morali smo da ubijamo ljude.

97. Ustavna prava su donekle korisna, ali ona ne garantuju nešto više od onoga što bismo mogli nazvati buržoaskim shvatanjem slobode. Po tom shvatanju, „slobodni“ čovek je u suštini deo društvene mašine i ima samo određen skup dozvoljenih i ograničenih sloboda; sloboda koje služe potrebama društvene mašine, više nego pojedincu. Tako buržoaski „slobodni“ čovek ima ekonomsku slobodu, zato što ona promovira rast i progres; ima slobodu štampe, zato što javna kritika ograničava samovolju političkih lidera; ima pravo na pošteno suđenje, zato što bi utamničenje na osnovu samovolje političkih moćnika bilo loše za sistem. To je očigledno bio stav Simona Bolivarara. Po njemu, ljudi zaslužuju slobodu samo ako je koriste da bi promovisali progres (onako kako ga vidi buržoazija). Drugi buržoaski mislioci su imali slično viđenje slobode kao pükog sredstva za ostvarenje kolektivnih ciljeva. Čester Tan (Chester C. Tan, „Chinese Political Thought in the Twentieth Century“, str. 202) objašnjava filozofiju kuomintanškog vođe Hu Han-mina: „Pojedincu su dodeljena prava zato što je on član društva i zato što život u zajednici zahteva takva prava. Hu je pod zajednicom podrazumevao celo društvo, kao naciju.“ A na strani 259, Tan tvrdi da prema Karsun Čangu (Chang Chun-mai, vođa Državne socijalističke partije Kine) sloboda mora biti korišćena u interesu države i naroda kao celine. Ali, kakva je to sloboda, ako se može koristiti samo onako kako drugi propisuje? Naše (FC) shvatanje slobode nije Bolivarovo, Huovo, Čangovo ili nekog drugog buržoaskog teoretičara. Problem s takvim teoretičarima je u tome što su od razvijanja i primene društvenih teorija napravili svoju zamensku aktivnost. Zato takve teorije više služe potrebama teoretičara nego potrebama ljudi, koji mogu biti tako loše sreće da žive u društvu koje počiva na takvim teorijama.

98. Ovde treba naglasiti još nešto: ne treba prihvatiti da neka osoba ima dovoljno slobode samo zato što TVRDI da je ima dovoljno. Sloboda je delimično ograničena psihološkom kontrolom, koje ljudi nisu svesni; pored toga, shvatanje slobode kod mnogih ljudi je više regulisano društvenim konvencijama, nego njihovim pravim potrebama. Na primer, moguće je da će mnogi prekomerno socijalizovani levičari reći kako je većina ljudi, uključujući i njih same, socijalizovana premalo, a ne previše; ali, takvi levičari plaćaju veliku psihološku cenu za svoj stepen socijalizacije.

Neki istorijski principi

99. Istoriju vidimo kao zbir dve komponente: nepravilne (eratičke), koja se sastoji iz nepredvidljivih događaja, bez jasnog obrasca i redovne komponente, koju čine dugoročni istorijski trendovi.

100. PRVI PRINCIP. Ako je neka MALA promena imala posledice po dugoročni istorijski trend, onda će posledice te promene skoro uvek biti prolazne – sve će se uskoro vratiti u svoje prvobitno stanje. (Primer: reformistički pokret koji je rešen da iskoreni političku korupciju u društvu retko kada će postići nešto više od prolaznog efekta; pre ili kasnije, reformisti se opuštaju, a korupcija se polako vraća. Nivo političke korupcije u datom društvu teži da ostane stalan ili da se postepeno menja uporedo sa evolucijom društva. Politička čistka bila bi trajna samo u kombinaciji s najširim društvenim promenama; MALA društvena promena nije dovoljna.) Ako neka mala promena u dugoročnom istorijskom trendu izgleda kao trajna, to je samo zato što deluje u pravcu u kojem se trend već kreće, tako da on zapravo nije promenjen, već samo poguran za korak napred.

101. Prvi princip je skoro tautologija. Ako trend nije stabilan u odnosu na male promene, on će se kretati nasumice, bez konačnog usmerenja; drugim rečima, to neće biti nikakav dugoročni trend.

102. DRUGI PRINCIP. Ako je neka promena dovoljno velika da trajno utiče na dugoročni istorijski trend, onda će se i društvo u celini promeniti. Drugim rečima, društvo je sistem čiji su svi delovi međusobno povezani, tako da nijedan deo ne može biti trajno promenjen, a da to ne utiče i na sve ostale delove.

103. TREĆI PRINCIP. Ako je neka promena dovoljno velika da trajno utiče na dugoročni istorijski trend, onda se posledice tih promena po društvo kao celinu ne mogu unapred predvideti. (Osim ako su neka druga društva prošla kroz istu promenu i iskusila iste posledice; u tom slučaju, na osnovu empirijskog posmatranja, može se predvideti da će neko društvo koje prolazi kroz iste promene doživeti slične posledice.)

104. ČETVRTI PRINCIP. Neko novo društvo se ne može osmisliti na papiru. Drugim rečima, ne možete planirati novi oblik društva unapred, zatim to postaviti i očekivati da sve funkcioniše kako je bilo zamišljeno.

105. Treći i četvrti princip izvire iz složenosti ljudskih društava. Promena u ljudskom ponašanju će imati posledice po ekonomiju tog društva i njegovo fizičko okruženje; ekonomija će uticati na okruženje i obrnuto, a promene u ekonomiji i okruženju će uticati na ljudsko ponašanje na složen, nepredvidljiv način. Mreža uzroka i posledica je suviše složena da bi mogla biti potpuno razmršena i shvaćena.

106. PETI PRINCIP. Ljudi ne biraju svesno i racionalno oblik svog društva. Društva prolaze kroz proces evolucije koji nije pod racionalnom ljudskom kontrolom.

107. Peti principi je posledica prethodna četiri.

108. Ilustracija: Prema prvom principu, najopštije govoreći, pokušaj društvene reforme ili deluje u pravcu u kojem se društvo već razvija (tako da samo ubrzava promenu, koja bi se svakako dogodila) ili ima samo prolazni efekat, tako da se društvo uskoro vraća na stari kolosek. Da bi se trajno promenio pravac razvoja u bilo kojem značajnom aspektu društva, reforma nije dovoljna; potrebna je revolucija. (Revolucija ne znači nužno oružani ustanak ili rušenje vlade.) Prema drugom principu, revolucija nikada ne menja samo jedna aspekt društva, već celo društvo; a prema trećem principu, promene se nikada ne dešavaju onako kako su to revolucionari očekivali ili želeli.

Prema četvrtom principu, kada revolucionari ili utopisti postave novi oblik društva, to nikada ne funkcionise kako je bilo planirano.

109. Američka revolucija ne pruža protivdokaz. To nije bila revolucija u našem smislu, već rat za nezavisnost, posle kojeg su usledile prilično dalekosežne političke reforme. Osnivači nacije nisu promenili pravac razvoja američkog društva, niti im je to bila namera. Oni su samo oslobodili taj razvoj od nazadnog uticaja britanske vladavine. Njihove političke reforme nisu promenile nijedan bazični trend, već su samo pogurale američku političku kulturu duž njenog prirodnog razvojnog toka. Američko društvo je bilo potomak britanskog, koje se i sâmo duže vremena kretalo u pravcu predstavničke demokratije. A još pre Rata za nezavisnost, Amerikanci su u značajnoj meri upražnjavali predstavničku demokratiju u svojim kolonijalnim većima. Politički sistem promovisan Ustavom bio je oblikovan po britanskom i po uzoru na kolonijalna veća. Sve je bilo značajno izmenjeno; nema sumnje da su Osnivači nacije učinili veoma važan korak. Ali, to je bio korak duž puta kojim se anglosaksonski svet već kretao. Dokaz je činjenica da su Britanija i sve njene kolonije, naseljene uglavnom ljudima britanskog porekla, na kraju prešle na sistem predstavničke demokratije, u osnovi sličan onome iz Sjedinjenih Država. Da su se Osnivači nacije pokolebali i odustali od potpisivanja Deklaracije o nezavisnosti, naš današnji način života ne bi bio mnogo drugačiji. Možda bismo imali nešto bliže veze sa Britanijom, Parlament i Premijera, umesto Kongresa i Predsednika. Velika stvar. Zato primer američke revolucije ne protivreči našim principima, nego ih dobro ilustruje.

110. Ipak, ove principe treba primenjivati na osnovu zdravog razuma. Oni su ovde izraženi nepreciznim jezikom, koji dopušta široka tumačenja, a mogu se pronaći i izuzeci od tih pravila. Zato ih ne izlažemo kao nepromenljive zakone, već kao skicu ili smernice za razmišljanje, koje nam mogu pružiti delimičan protivotrov za naivne ideje o budućnosti društva. Te principe treba stalno imati na umu, a svaki put kada neko dođe do suprotnog zaključka, trebalo bi da još jednom preispita svoj stav i ostane pri njemu samo ako za to ima čvrste razloge.

Industrijsko-tehnološko društvo se ne može reformisati

111. Prethodni principi nam pomažu da shvatimo koliko je teško reformisati industrijski sistem na način koji bi sprečio progresivno sužavanje sfere slobode. Prisutna je stalna tendencija, koja seže još od Industrijske revolucije, da tehnologija jača društvo, ali uz veliku cenu u ličnoj slobodi i lokalnoj autonomiji. Zato bi svaka promena zamišljena da zaštiti slobodu od tehnologije bila u suprotnosti sa suštinskim razvojnim trendovima našeg društva. Iz toga sledi da bi takva promena bila ili samo prolazna, potopljena istorijskom plimom ili bi, u slučaju da je dovoljno krupna da ima trajne posledice, izmenila prirodu celog društva. To je u skladu s prvim i drugim principom. Pored toga, pošto bi društvo bilo promenjeno na način čije posledice nije moguće sagledati unapred (treći principi), bilo bi velikih rizika. Krupne promene, koje bi mogle imati trajne posledice u korist slobode, ne bi bile pokrenute zato što bi njihovo ostvarenje teško poremetilo sistem. Zato će svaki pokušaj reforme biti suviše pitom da bi bio delotvoran. Čak i ako se pokrenu velike promene, one će biti obustavljane čim njihove remetilacke posledice postanu očigledne. To je razlog zašto trajne promene u korist slobode mogu izvesti samo osobe spremne da prihvate

radikalne, opasne i nepredvidljive posledice promene celog sistema. Drugim rečima, takve promene mogu da izvedu samo revolucionari, a ne reformisti.

112. Ljudi koji pokušavaju da sačuvaju slobodu bez žrtvovanja navodnih koristi koje imamo od tehnologije, predlaže različite naivne nacрте nekog novog društva, koje bi moglo pomiriti slobodu i tehnologiju. Ako za trenutak ostavimo po strani činjenicu da ljudi koji prave takve planove retko kada predlažu neke praktične načine na koje bi novo društvo moglo biti izgrađeno, na osnovu četvrtog principa sledi da bi se takvo društvo, čak i kada bi bilo uspostavljeno, brzo urušilo ili bi imalo posledice umnogome drugačije od očekivanih.

113. Prema tome, čak i u najopštijem smislu, gotovo je neverovano da bi se društvo moglo promeniti na način koji bi pomirio slobodu i modernu tehnologiju. U nekoliko narednih poglavlja iznećemo konkretnije razloge za zaključak da se sloboda i tehnološki progres ne mogu pomiriti.

Ograničavanje slobode u industrijsko-tehnološkom društvu je neminovno

114. Kao što je objašnjeno u paragrafima 65–66 i 70–73, moderni čovek je sputan mrežom pravila i propisa, a njegova sudbina zavisi od poteza udaljenih osoba, na čije odluke ne može da utiče. To nije slučajno, niti je posledica proizvoljnosti arogantnih birokrata. To je neophodno i neminovno u svakom tehnološki naprednom društvu. Sistem MORA da strogo reguliše ponašanje ljudi kako bi funkcionisao. Na poslu ljudi moraju da rade ono što im je rečeno; u suprotnom, proizvodnja bi utonula u haos. Birokratija MORA da se rukovodi strogim pravilima. Kada bi nižim birokratama bilo dodeljeno bilo kakvo značajno diskreciono pravo, to bi narušilo sistem i dovelo do pritužbi zbog nepravednog tretmana, usled razlika u načinu na koji bi birokrate koristile to diskreciono pravo. Tačno je da neka ograničenja naše slobode mogu biti uklonjena, ali GENERALNO govoreći, regulacija naših života od strane velikih organizacija je neophodna za funkcionisanje industrijsko-tehnološkog sistema. Posledica je osećanje bespomoćnosti kod običnih ljudi. Ipak, moguće je da će formalna regulacija sve više biti zamenjivanja psihološkim sredstvima, koja će postići da sami želimo ono što sistem zahteva od nas. (Propaganda, napomena br. 14, obrazovne tehnike, programi za „negu mentalnog zdravlja“, itd.)

115. Sistem MORA da primorava ljude da se ponašaju na način koji se sve udaljava od prirodnog obrasca. Na primer, sistemu su potrebni naučnici, matematičari i inženjeri. On ne može da funkcioniše bez njih. Zato se deca izlažu posebnom pritisku u tom pravcu. Nije prirodno da neki adolescent najveći deo svog vremena provodi sedeći za radnim stolom, okupiran učenjem. Normalan adolescent želi da svoje vreme provodi u aktivnom kontaktu sa stvarnošću. Kod primitivnih naroda deca se uče stvarima koje podstiču razumnu harmoniju s prirodnim ljudskim impulsima. Na primer, kod američkih Indijanaca, dečaci se obučavaju u aktivnostima na otvorenom – u stvarima koje dečaci prosto vole. Ali, u našem društvu, decu guraju ka tehničkim stvarima, čemu se većina nevoljno povinuje.

116. Usled neprestanog pritiska sistema, sve je više ljudi koji ne mogu ili ne žele da se prilagode društvenim zahtevima: socijalni paraziti, članovi tinejdžerskih bandi,

antirežimskih buntovnika, radikalnih ekoloških sabotera, otpadnika i pobunjenika svih vrsta.

117. U svakom tehnološki naprednom društvu pojedinac MORA da zavisi od odluka na koje ne može da utiče u iole značajnijoj meri. Tehnološko društvo nije moguće razbiti na male, autonomne zajednice, zato što proizvodnja zavisi od kooperacije izuzetno velikog broja ljudi. Kada neka odluka utiče na, recimo, milion ljudi, onda svako ima u proseku milioniti udeo u odlučivanju. U stvarnosti, odluke donose funkcioneri, korporacijski menadžeri ili tehnostrate; ali, čak i kada javnost glasa o nekom pitanju, broj glasača je obično suviše veliki da bi glas bilo koga od njih pojedinačno bio značajan. (17) Zato većina ne može da na neki merljiv način utiče na odluke koje određuju njihove živote. Za taj problem, u tehnološki naprednom društvu, ne postoji rešenje. Sistem pokušava da taj problem „reši“ služeći se propagandom, kako bi ljude naveo da ŽELE odluke koje se donose umesto njih; ali, čak i kada bi takvo „rešenje“ u potpunosti postiglo da se ljudi osećaju bolje, ono bi opet bilo degradirajuće.

118. Konzervativci i drugi se zalažu za više „lokalne autonomije“. Manje zajednice su nekada imale autonomiju, ali ona je sve manje moguća u situaciji kada se te zajednice sve više utapaju i vezuju za velike sisteme, kao što su javne službe, kompjuterske i saobraćajne mreže, masovni komunikacioni mediji, moderni sistem zdravstvene zaštite. Protiv lokalne autonomije deluje i činjenica da tehnologija primenjena na jednom mestu često utiče i na velikoj udaljenosti. Upotreba pesticida ili hemikalija u blizini nekog potoka može da zatruje vodu stotinama milja nizvodno, a efekat staklene bašte pogađa ceo svet.

119. Sistem ne može, niti postoji zato da bi zadovoljavao ljudske potrebe. Naprotiv, ljudsko ponašanje treba oblikovati u skladu s potrebama sistema. To nema nikakve veze sa političkom ili društvenom ideologijom koja pretenduje da upravlja tehnološkim sistemom. To je posledica tehnologije, zato što se sistem ne rukovodi ideologijom, već tehničkom nužnošću. (18) Naravno, sistem zadovoljava mnoge ljudske potrebe, ali, generalno govoreći, to čini samo u meri koja mu ide u prilog. Glavni parametar su potrebe sistema, a ne potrebe ljudskih bića. Na primer, sistem ljudima obezbeđuje hranu zato što ne bi mogao da funkcioniše ako bi ljudi gladovali; bavi psihološkim potrebama ljudi koliko mu je to POTREBNO, zato što ne bi mogao da funkcioniše ako bi previše njih bilo depresivno ili buntovno. Ali, sistem, iz čvrstih, praktičnih razloga, mora da ljude izlaže stalnom pritisku kako bi njihovo ponašanje oblikovao u skladu sa svojim potrebama. Previše nagomilanog otpada? Vlast, mediji, obrazovni sistem, ekolozi, zasuču nas masovnom propagandom u prilog recikliranja. Potrebno je još tehničkog osoblja? Ceo hor glasova ubeđivaće decu da studiraju tehničke nauke. Neće biti nikog ko bi se makar za trenutak upitao da li je neljudski prisiljavati aodolente da najveći deo vremena provode učeći nešto što većina njih mrzi. Kada kvalifikovani radnici izgube posao zbog tehničkih inovacija i upute se na programe za „prekvalifikaciju“, niko se ne pita da li se oni osećaju poniženim takvim tretmanom. Podrazumeva se da svako mora da se povinuje tehničkoj nužnosti i to s dobrim razlogom: ako bi ljudske potrebe imale prednost nad tehničkom nužnošću, došlo bi do ekonomskih problema, nezaposlenosti, oskudice ili nečeg goreg. Koncept „mentalnog zdravlja“ u našem društvu je najvećim delom određen time u kojoj se meri pojedinac ponaša u skladu sa potrebama sistema, a da pri tom ne pokazuje simptome stresa.

120. Napori da se u okviru sistema stvori prostor za autonomiju i osećanje svrhovitosti su prosto smešni. Na primer, jedna kompanija je, umesto da raspodeli izradu delova svog kataloga, svakoj grupi zaposlenih odobrila da napravi sopstveni katalog, što je trebalo da im pruži osećanje svrhovitosti i dostignuća. Neke kompanije su pokušale da zaposlenima dodele više autonomije; ali, iz praktičnih razloga, njima nikada nije bila dodeljena autonomija u određivanju krajnjih ciljeva – „autonomni“ napori nikada ne mogu biti usmereni na ciljeve koje bi zaposleni samostalno izabrali, već samo na ciljeve poslodavca, kao što su opstanak i rast kompanije. Svaka kompanija koja bi svojim radnicima dozvolila da se ponašaju drugačije ubrzo bi ispala iz posla. Slično tome, u svim preduzećima u socijalističkom sistemu, radnici moraju da svoje napore usmere ka ciljevima preduzeća; u suprotnom, ono ne bi ispunilo svoju svrhu kao deo sistema. Još jednom, iz čisto tehničkih razloga, u industrijskom društvu većina pojedinaca i malih grupa ne može da ima mnogo autonomije. Čak i mali preduzetnik najčešće ima samo ograničenu autonomiju. Pored obavezne zakonske regulacije, njega ograničava nužnost uklapanja u ekonomski sistem, čijim zahtevima mora da se prilagodi. Na primer, kada se razvije neka nova tehnologija, mali preduzetnik, hteo ne hteo, mora da koristi tu tehnologiju da bi ostao konkurentan.

„Loši“ aspekti tehnologije ne mogu se razdvojiti od „dobrih“

121. Još jedan razlog zašto se industrijsko društvo ne može reformisati u korist slobode je taj što moderna tehnologija predstavlja povezan sistem, čiji delovi zavise jedan od drugog. Ne možete se otarasiti „loših“ aspekata tehnologije, a zadržati samo one „dobre“. Pogledajmo, na primer, modernu medicinu. Progres u medicini zavisi od progressa u hemiji, fizici, biologiji, kompjuterskoj nauci i drugim oblastima. Napredni medicinski postupci zahtevaju skupu, visokotehnološku opremu, koju može da obezbedi samo tehnološki napredno i ekonomski bogato društvo. Jasno je da ne možete očekivati neki progres u medicini bez celine tehnološkog sistema i svega što ide uz to.

122. Čak i kada bi se napredak u medicini mogao postići bez ostatka tehnološkog sistema, to bi opet donelo probleme. Pretpostavimo da je pronađen lek za dijabetes. Ljudi sa genetskom sklonošću ka dijabetesu mogli bi da prežive i da se reprodukuju kao i svi ostali ljudi. Prirodna selekcija protiv gena za dijabetes bi oslabila i takvi geni bi se proširili na celu populaciju. (Moguće je da se to u nekoj meri već dogodilo, pošto dijabetes, iako neizlečiv, može da se kontroliše upotrebom insulina.) Isto bi se desilo s predispozicijama za mnoge druge bolesti, što bi dovelo do masovne genetske degradacije. Jedino rešenje bila bi neka vrsta eugenetskog programa ili intenzivni genetski inženjering ljudskih bića, tako da čovek u budućnosti više ne bi bio kreacija prirode, slučajnosti ili Boga (u zavisnosti od vaših verskih ili filozofskih ubeđenja), nego veštački proizvod.

123. Ako mislite da vam se vlast već SADA suviše meša u život, šta ćete reći kada vlast počne da se bavi genetskom konstitucijom vaše dece? Takva regulacija će neminovno dovesti do genetskog programiranja ljudskih bića, zato što bi posledice takvog programiranja, kada bi ono bilo neregulisano, bile katastrofalne. (19)

124. Uobičajen odgovor na ovakve primedbe su priče o „medicinskoj etici“. Ali, etički kôd neće zaštititi slobodu na štetu napretka medicine; on će samo pogoršati situaciju. Primenjen na genetski inženjering, etički kod će postati samo sredstvo za regulaciju genetske konstitucije ljudskih bića. Neko će (verovatno, u najvećoj meri, pripadnici više srednje klase) doći do zaključka da je određeni oblik genetskog inženjeringa „etički“, a da neki drugi nije, tako da će nametnuti svoje viđenje genetske konstitucije svima. Čak i kada bi etički kôd bio usaglašen na potpuno demokratskoj osnovi, većina bi nametnula svoje viđenje manjini, koja možda ima svoje mišljenje o „etičkoj“ primeni genetskog inženjeringa. Jedini etički kôd koji bi zaista mogao da zaštiti slobodu bio bi onaj koji zabranjuje BILO KAKAV genetski inženjering ljudi; a možete biti sigurni da takav kôd nikada neće biti primenjen u tehnološkom društvu. Nikakav kôd koji bi smanjio značaj genetskog inženjeringa se ne održao, zato što bi iskušenje pred beskrajnim moćima biotehnologije bilo neodoljivo, posebno što bi većini mnoge njene primene delovale kao očigledno i nesporno pozitivne (eliminacija fizičkih i mentalnih bolesti, sticanje sposobnosti koje su ljudima potrebne da bi izašli na kraj sa sadašnjim svetom). Genetski inženjering bi neminovno bio široko primenjivan, ali samo u skladu sa potrebama industrijsko-tehnološkog sistema. (20)

Tehnologija je mnogo jača društvena sila od težnje ka slobodi

125. Nemoguće je postići TRAJNI kompromis između tehnologije i slobode, zato što je tehnologija daleko jača društvena sila, koja neprestano napada slobodu kroz UZA-STOPNE kompromise. Zamislimo slučaj dvojice suseda, koji poseduju istu površinu zemlje, ali da je jedan moćniji od drugog. Moćniji traži od onog drugog deo njegove zemlje. Slabiji odbija. Moćniji kaže, „U redu, hajde da napravimo kompromis. Daj mi pola od onoga što sam tražio.“ Slabiji nema mnogo izbora i popušta. Posle nekog vremena, moćni sused traži još jedan deo zemlje, uz novi kompromis i tako redom. Kroz dugu seriju kompromisa koje nameće slabijem, onaj moćniji vremenom preotima svu zemlju. Isto je i u sukobu između tehnologije i slobode.

126. Sada ćemo objasniti zašto je tehnologija mnogo jača društvena sila nego težnja ka slobodi.

127. Tehnološki napredak koji u početku naizgled ne ugrožava slobodu, često se tek kasnije pokaže kao ozbiljna pretnja. Pogledajmo, na primer, motorizovani transport. Čovek je ranije mogao da ide peške kuda je hteo, u svom ritmu, ne obazirući se na saobraćajne propise, nezavisno od sistema tehnološke podrške. Pojava motornih vozila je naizgled uvećala ljudsku slobodu. Pešaci nisu bili uskraćeni u bilo čemu, niko nije morao da poseduje automobil, ako to nije želeo, a svako ko je izabrao da ga kupi mogao je da putuje mnogo brže i dalje nego pešaci. Ali, uvođenje motorizovanog transporta uskoro je promenilo društvo na način koji je značajno ograničio čovekovu slobodu kretanja. Kada se broj automobila povećao, intenzivna regulacija njihove upotrebe postala je nužnost. Kolima, posebno u gusto naseljenim oblastima, ne možete da idete kuda hoćete i u svom sopstvenom ritmu; vašim kretanjem upravljaju tok saobraćaja i saobraćajni propisi. Nameću vam se razne obaveze: vozačka dozvola, vozački ispit, obnavljanje registracije, osiguranje, održavanje vozila zbog bezbednosti, mesečne otplate. Povrh toga, korišćenje motorizovanog transporta više nije stvar izbora. Od pojave motorizovanog transporta, ustrojstvo naših gradova se promenilo

tako da većina ljudi više ne može da ide peške na posao, u kupovinu ili na rekreaciju; njihov transport sada MORA biti automobilski; ili moraju da koriste javni transport, gde imaju još manju kontrolu nad svojim kretanjem nego dok voze kola. Čak je i sloboda pešaka uveliko ograničena. U gradu on mora da se stalno zaustavlja na semaforima, koji su pre svega namenjeni automobilskom saobraćaju. Na selu, motorni saobraćaj čini opasnim i neprijatnim hodanje duž autoputa. (Obratite pažnju na važan momenat koji smo upravo ilustrovali slučajem motorizovanog transporta: kada se neki novi tehnološki izum plasira kao mogućnost koju pojedinac može, ali ne mora da prihvati, on ne mora nužno da OSTANE stvar izbora. U mnogim slučajevima, tehnologija menja društvo na način koji PRISILJAVA ljude da je koriste.)

128. Dok tehnološki progres KAO CELINA neprestano sužava sferu naše slobode, svako novo tehnološko dostignuće posmatrano SAMO PO SEBI izgleda poželjno. Električna energija, vodovodne instalacije, sredstva za brzu komunikaciju na velikim udaljenostima... kako bi bilo ko mogao da kaže nešto protiv takvih stvari ili protiv bilo koje od bezbrojnih tehničkih pogodnosti koje čine moderno društvo? Na primer, bilo bi apsurdno protiviti se uvođenju telefona. On ima mnogo dobrih strana i nijednu lošu. A opet, kao što smo objasnili u paragrafima 59–76, sva ta tehnička dostignuća uzeta zajedno stvorila su svet u kojem sudbina prosečnog čoveka više nije u njegovim rukama ili u rukama njegovih suseda i prijatelja, već u rukama političara, korporacijskih menadžera i udaljenih, anonimnih tehničara i birokrata na koje on, kao pojedinac, nema nikakav uticaj. (21) Isti proces će se nastaviti i u budućnosti. Pogledajmo, na primer, genetski inženjering. Malo je onih koji će se protiviti uvođenju genetskih tehnika za eliminaciju neke nasledne bolesti. To ne izgleda opasno i sprečava veliku patnju. Ipak, brojna dostignuća u oblasti genetike, uzeta zajedno, pretvoriće čoveka u veštački proizvod i on više neće biti slobodna kreacija slučajnosti (ili Boga ili čega god, u zavisnosti od vaših verskih uverenja).

129. Drugi razlog zašto je tehnologija tako moćna sila je to što se u postojećem društvu tehnološki progres odvija samo u jednom pravcu; on se nikada ne može preokrenuti. Čim se uvede neka nova tehnološka mogućnost, ljudi postaju ovisni o njoj, tako da više ne mogu bez nje, osim ako se ne izmisli neka još naprednija. I ne samo da ljudi, kao pojedinci, postaju ovisni o novoj tehnologiji, nego i sistem, kao celina, postaje ovistan. (Zamislite šta bi se danas desilo sa sistemom kada bi se, na primer, eliminisali kompjuteri.) Zato sistem može da se kreće samo u jednom pravcu, ka sve većoj tehnologizaciji. Tehnologija neprestano potiskuje slobodu, ali tehnologija se ne može naterati na povlačenje – osim u slučaju odbacivanja tehnološkog sistema u celini.

130. Tehnologija napreduje velikom brzinom i ugrožava slobodu u mnogim tačkama istovremeno (gomilanje, pravila i propisi, sve veća zavisnost pojedinaca od velikih organizacija, propaganda i druge psihološke tehnika, genetski inženjering, narušavanje privatnosti preko uređaja za nadziranje i kompjutera, itd.). Da bi se BILO KOJA od tih pretnji slobodi zaustavila potrebna je dugotrajna i teška socijalna borba. Oni koji žele da zaštite slobodu nadjačani su pûkim brojem novih napada i njihovom učestalošću; zato tonu u apatiju i prestaju da pružaju otpor. Boriti se protiv svake od tih pretnji pojedinačno bilo bi uzaludno. Jedina nada u uspeh leži u napadu na tehnološki sistem u celini; ali, to je revolucija, a ne reforma.

131. Tehničari (ovaj pojam koristimo u najširem smislu, da bismo označili sve one koji obavljaju neki specijalizovani zadatak, koji zahteva posebnu obuku) toliko nastoje da se posvete svom radu (svojoj zamenskoj aktivnosti) da kada dođe do sukoba između njihovog tehničkog posla i slobode, skoro uvek prave izbor u korist posla. To je očigledno u slučaju naučnika, ali je prisutno i kod drugih: edukatori, humanitarne grupe, organizacije za zaštitu životne sredine ne oklevaju da koriste propagandu i druge psihološke tehnike radi ostvarenja svojih uzvišenih ciljeva. Korporacije i vladine agencije ne oklevaju da, kad god nađu za shodno, prikupljaju informacije o pojedincima, ne obazirući se na njihovu privatnost. Agencije za primenu zakona često nalaze da ih ustavna prava osumnjičenih ili čak potpuno nedužnih ljudi ometaju u radu i čine sve da legalnim (a ponekad i nelegalnim) sredstvima ograniče ta prava. Većina edukatora, funkcionera i policajaca veruje u slobodu, privatnost i ustavna prava; ali, kada to dođe u sukob s njihovim poslom, onda obično zaključuje da je posao važniji.

132. Dobro je poznato da ljudi generalno rade bolje i upornije kada teže nekoj nagradi, a ne kada samo nastoje da izbegnu kaznu ili negativan ishod. Naučnici i drugi tehničari su uglavnom motivisani nagradom koju dobijaju kroz svoj posao. Ali, oni koji se opiru tehnološkom nasrtaju na slobodu, rade samo zato da bi izbegli negativne posledice; samim tim, malo je onih koji uporno i dobro obavljaju taj obeshrabrujući posao. Ako bi reformisti ikada uspeli da ostvare makar jednu pobjedu, koja bi delovala kao čvrsta prepreka daljoj eroziji slobode pred naletom tehnološkog progresu, većina njih bi gledala da se opusti i okrene nekim prijatnijim poduhvatima. Ali, naučnici bi nastavili da rade u svojim laboratorijama, a tehnološki progres, uprkos svim preprekama, pronašao bi način da uspostavi veću kontrolu nad pojedincima i učini ih još zavisnijim od sistema.

133. Nijedan društveni aranžman – zakonski, institucionalni, običajni ili etički – ne može da pruži trajnu zaštitu od tehnologije. Istorija pokazuje da su svi društveni aranžmani prolazni; svi oni se vremenom menjaju ili propadaju. Ali, tehnološki napredak je trajan u kontekstu postojeće civilizacije. Pretpostavimo da je postignut neki društveni aranžman koji sprečava primenu genetskog inženjeringa na ljudska bića ili primenu koja bi ugrozila njihovu slobodu i dostojanstvo. Ali, tehnologija će i dalje biti tu i čekati na svoj trenutak. Pre ili kasnije, taj društveni aranžman će propasti. Verovatno ubrzo, imajući u vidu brzinu promena u društvu. Genetski inženjering će onda prodreti u sferu slobode i ta invazija biće nepovratna (osim u slučaju propasti tehnološke civilizacije). Svaka iluzija o nekom trajnom dostignuću kroz nove društvene aranžmane trebalo bi da nestane kada pogledamo šta se dešava sa postojećim ekološkim zakonima. Pre nekoliko godina izgledalo je da postoje pouzdane zakonske prepreke za barem NEKE od najgorih oblika ekološke destrukcije. Bila je dovoljna samo jedna promena političkog kursa i te prepreke su počele da se urušavaju.

134. Iz svih ovih razloga, tehnologija je mnogo jača društvena sila od težnje ka slobodi. Ali, ovu tvrdnju treba precizirati. Izgleda da će u narednih nekoliko decenija industrijsko-tehnološki sistem prolaziti kroz ozbiljne potrese zbog ekonomskih i ekoloških problema, posebno problema izazvanih ljudskim ponašanjem (otuđenje, buntovništvo, neprijateljstvo, razne društvene i psihološke teškoće). Nadamo se da će ti potresi, kroz koje će ovo društvo izgleda morati da prođe, izazvati njegov slom ili ga makar toliko oslabiti da će to omogućiti revolucionarnu promenu. Ako do takve

revolucije dođe i ona bude uspešna, onda će se, u toj posebnoj tački, pokazati da je težnja ka slobodi jača od tehnologije.

135. U paragrafu 125 upotreбили smo analogiju sa slabim čovekom kome je moćni sused oteo svu zemlju kroz seriju kompromisa. Ali, pretpostavimo da je moćni sused oboleo, tako da više nije u stanju da se brani. Onaj slabiji onda može da ga primora da mu vrati zemlju ili ga ubije. Ako dozvoli da moćnik preživi i prisili ga da mu samo vrati zemlju, onda je taj slabiji samo budala. Moćniji sused bi mogao da se oporavi i da mu ponovo uzme sve. Jedina razumna alternativa za slabijeg je da ubije onog jačeg dok još može. Slično tome, industrijski sistem treba uništiti dok je oslabljen. Ako s njim pravimo kompromise i dozvolimo mu da se oporavi, on će nam vremenom preoteti svu slobodu.

Lakši društveni problemi pokazali su se nerešivim

136. Ako neko i dalje misli da je sistem moguće reformisati na način koji bi zaštitio slobodu od tehnologije, neka onda pogleda kako se traljava i uglavnom neuspešno naše društvo bavilo drugim problemima i to onim mnogo lakšim i prostijim. Između ostalog, sistem nije uspeo da zaustavi ekološku degradaciju, političku korupciju, trgovinu drogom, nasilje u porodici, itd.

137. Pogledajmo ekološke probleme. Sukob vrednosti je tu očigledan: ekonomska korist naspram očuvanja prirodnih resursa za naše potomke. (22) Ali, o tome slušamo samo puste priče i uvijene izgovore ljudi koji imaju moć i ništa što bi ličilo na jasan, celovit plan delovanja, tako da samo nastavljamo da tupimo o ekološkim problemima s kojima će naši unuci morati da žive. Pokušaji da se ekološko pitanje reši sastoje se od borbi i kompromisa između raznih frakcija, među kojima se ova ili ona, u datom trenutku, nalazi u usponu. Linija sukoba se menja s promenama u stavu javnog mnjenja. To nije racionalan proces, niti neki koji bi mogao da vodi ka trajnom i uspešnom rešavanju problema. Najveći društveni problemi, ako uopšte mogu biti „rešeni“, retko kada ili nikada se ne rešavaju na osnovu nekog racionalnog i celovitog plana. Oni se razrešavaju kroz proces u kojem razne, konkurentske grupe slede svoje interese (obično kratkoročne) (23) i dospevaju u stanje (obično uz malo sreće) manje ili više stabilnog modus vivendija. U stvari, principi izneti u paragrafima 100–106, pokazuju da je veliko pitanje može li dugoročno društveno planiranje IKADA biti uspešno.

138. Prema tome, jasno je da ljudska vrsta ima, u najboljem slučaju, veoma ograničen kapacitet za rešavanje relativno prostih društvenih problema. Kako će onda rešiti daleko teži i složeniji problem pomirenja slobode i tehnologije? Tehnologija donosi očigledne materijalne pogodnosti, dok je sloboda apstrakcija, koju svako shvata na svoj način, a njen gubitak je lakše zamagliti propagandom i lepim pričama.

139. Obratite pažnju na sledeći važan momenat: moguće je da će ekološki problemi (da uzmemo taj primer) jednog dana biti rešeni na osnovu nekog racionalnog, celovitog plana; ali, ako se to dogodi, to će biti samo zato što sistem ima dugoročni interes da te probleme reši. Ali, sistem NEMA interes da sačuva slobodu ili autonomiju malih grupa. Naprotiv, u njegovom je interesu da ljudsko ponašanje stavi pod najveću moguću kontrolu. (24) Prema tome, ako praktični razlozi vremenom mogu navesti sistem da na racionalan i mudar način priđe ekološkim problemima, jednako praktični

razlozi primoraće ga da još više reguliše ljudsko ponašanje (po mogućstvu indirektnim sredstvima, koja prikrivaju oduzimanje slobode). To nije samo naše mišljenje. Ugledni sociolozi (na primer, Džejms K. Vilson) naglašavaju značaj još efikasnije „socijalizacije“ ljudi.

Revolucija je lakša od reforme

140. Nadamo se da smo uspeali da objasnimo čitaocu zašto sistem ne može biti reformisan na način koji bi izmirio slobodu i tehnologiju. Jedino rešenje je odbacivanje industrijsko-tehnološkog sistema u celini. To podrazumeva revoluciju; ne nužno oružani ustanak, ali svakako radikalnu i suštinsku promenu prirode društva.

141. Ljudi obično misle da je revoluciju teško izvesti, zato što ona podrazumeva mnogo veće promene nego reforma. Ali, u određenim okolnostima, revolucija je zapravo mnogo lakša nego reforma. Razlog je to što revolucionarni pokret može da nadahne mnogo intenzivniju posvećenost nego neki reformistički pokret. Reformistički pokret nudi samo rešavanje nekog pojedinačnog društvenog problema. Revolucionarni pokret nudi rešavanje svih problema jednim udarcem i stvaranje novog sveta; on pruža ideal zbog kojeg će ljudi preuzeti velike rizike i biti spremni na velike žrtve. Zato je mnogo lakše odbaciti ceo tehnološki sistem, nego raditi na nekim efikasnim, trajnim ograničenjima razvoja ili primene ovog ili onog aspekta tehnologije, kao što je, na primer, genetski inženjering. Malo je ljudi koji će se sa odlučnom strašću boriti za nametanje i održavanje ograničenja genetskom inženjeringu; ali, u odgovarajućim uslovima, veliki broj ljudi bi se mogao strasno posvetiti revoluciji protiv industrijsko-tehnološkog sistema. Kao što smo naglasili u paragrafu 132, reformisti koji nastoje da ograniče određene aspekte tehnologije to rade zato da bi izbegli negativne posledice. Ali, revolucionari rade zbog moćne nagrade – zbog ostvarenja svoje revolucionarne vizije i zato su agilniji i uporniji od reformista.

142. Reforma je uvek sputana strahom od bolnih posledica do kojih bi moglo doći ako se u promenama ode predaleko. Ali, kada revolucionarna groznica jednom zahvati društvo, ljudi postaju spremni da podnesu neograničena iskušenja. To se jasno pokazalo u revolucijama u Francuskoj i Rusiji. Moguće je da je bi u takvim slučajevima samo manji deo populacije bio istinski posvećen revoluciji; ali ta manjina može biti dovoljno velika i aktivna da postane dominantna društvena sila. O revoluciji ćemo govoriti i u paragrafima 180–205.

Kontrola ljudskog ponašanja

143. Od početaka civilizacije, organizovana društva su vršila pritisak na ljudska bića, da bi uopšte funkcionisala kao društveni organizmi. Ti pritisci značajno variraju od društva do društva. Neki su fizički (slaba uhranjenost, prekomerni rad, ekološko zagađenje), a neki psihološki (buka, gomilanje, ukalupljivanje ljudi u skladu sa društvenim zahtevima). U prošlosti, ljudska priroda je bila približno konstantna ili je varirala samo u određenom rasponu. Samim tim, društva su mogla da pritiskaju ljude samo do određene granice. Kada bi se prag ljudske izdržljivosti prekoračio, sve bi krenulo naopako – pobune, zločini, korupcija, izbegavanje rada, depresija i dru-

gi mentalni problemi, povećana stopa smrtnosti, smanjena stopa nataliteta ili nešto drugo – tako da je društvo propadalo ili je postajalo neefikasno i bilo zamenjivano nekim efikasnijim društvenim oblikom (brzo ili postepeno, kroz osvajanje, trvenja ili evoluciju). (25)

144. To znači da je ljudska priroda nekada postavljala granice društvenom razvoju. Ljudi su mogli biti pritiskani samo do određene granice, ali ne i preko nje. To se danas možda menja, zato što moderna tehnologija razvija načine za modifikaciju ljudskih bića.

145. Zamislimo društvo koje ljudima nameće uslove koji ih čine užasno nesrećnim, a onda im daje lekove koji mogu da odagnaju to osećanje. Naučna fantastika? To se u našem društvu već dešava, u određenoj meri. Dobro je poznato da se stopa klinički depresivnih ljudi značajno povećala poslednjih nekoliko decenija. Verujemo da je to zbog narušavanja procesa sticanja moći, kao što je objašnjeno u paragrafima 59–76. Ali, čak i ako grešimo, povećana stopa depresije svakako je posledica NEKIH uslova koji postoje u današnjem društvu. Umesto da eliminiše uzorke depresije kod ljudi, moderno društvo im daje antidepresante. Praktično gledano, antidepresanti su sredstvo za modifikaciju unutrašnjeg stanja pojedinca na način koji mu omogućava da podnese društvene uslove koje bi inače smatrao nepodnošljivim. (Naravno, svesni smo da depresija često ima genetsko poreklo. Ovde se bavimo slučajevima u kojima okruženje igra presudnu ulogu.)

146. Lekovi koji utiču na svest samo su jedan primer za nove metode kontrole ljudskog ponašanja koje moderno društvo razvija. Pogledajmo još neke od tih metoda.

147. Počnimo sa tehnikama za nadzor. Skriveno video kamere se danas koriste u većini prodavnica i na drugim mestima, a kompjuteri za prikupljanje i obradu ogromne količine informacija o pojedincima. Tako prikupljene informacije značajno povećavaju efikasnost fizičke prinude (to jest, sile zakona). (26) Tu su zatim propagandne metode, kojima masovni komunikacioni mediji služe kao efikasna sredstva. Razvijene su efikasne tehnike za dobijanje izbora, prodaju proizvoda, oblikovanje javnog mnjenja. Industrija zabave je važno psihološko sredstvo u rukama sistema, čak i onda kada izbacuje ogromne količine seksa i nasilja. Industrija zabave pruža modernom čoveku jedan od najvažnijih izlaza. Okupiran televizijom, videom, itd., on može da zaboravi na stres, frustraciju, nezadovoljstvo. Mnogi primitivni ljudi, kada nemaju nikakvog neodložnog posla, potpuno se zadovoljavaju time da satima sede ne radeći ništa, zato što su u miru sa sobom i sa svetom. Ali, većina modernih ljudi mora da stalno bude okupirana ili zabavljena nečim; inače im postaje „dosadno“, obuzima ih nemir, osećaju se nelagodno, razdraženo.

148. Druge tehnike zadiru dublje od prethodnih. Obrazovanje više nije prosta stvar lupanja deteta po zadnjici kada nije naučilo lekciju ili maženja po glavi ako jeste. To je postala naučna tehnika za kontrolu dečijeg razvoja. Na primer, u centrima *Sylvian Learnig* ostvaren je veliki uspeh u motivisanju dece za učenje, a psihološke tehnike se, s manje ili više uspeha, koriste i u mnogim konvencionalnim školama. „Odgojne“ tehnike, namenjene roditeljima, postoje da bi deca prihvatila osnovne vrednosti sistema i ponašala se na način koji sistem smatra poželjnim. Programi za „negu mentalnog zdravlja“, tehnike „intervencije“, psihoterapija i slično, navodno su smišljene da bi bile od koristi pojedincu, ali u praksi obično služe kao metode za navođenje

pojedince da se ponaša i misli u skladu sa zahtevima sistema. (U tome nema kontradikcije; pojedinac koga njegovi stavovi ili ponašanje dovode u sukob sa sistemom, suočava se sa silom koja je suviše jaka da bi je savladao ili joj umakao i zato lako može da podleže stresu, frustraciji i osećanju poraženosti. Njegov put biće mnogo lakši ako se ponaša i misli kako sistem zahteva. U tom smislu, sistem deluje u korist pojedinca, inspirajući mu mozak do potpunog konformizma.) Zlostavljanje dece je u svojim najgrubljim i očiglednim oblicima prezreno u većini, ako ne i u svim kulturama. Mučenje deteta zbog nekog trivijalnog razloga ili bez ikakvog razloga odbojno je skoro svakome. Ali, mnogi psiholozi tumače koncept zlostavljanja još šire. Da li su ćuške, kada se koriste kao deo racionalnog i celovitog sistema discipline, oblik zlostavljanja? Konačni odgovor će zavisiti od toga li ćuška proizvodi ponašanje kojim se neka osoba dobro uklapa u postojeći društveni sistem. U praksi, termin „zlostavljanje“ sve više se koristi za svaki metod podizanja deteta koji proizvodi ponašanje suprotno zahtevima sistema. I tako, u nastojanju da spreči očiglednu, besmisleno okrutnost, programi za sprečavanje „zlostavljanja dece“ usmeravaju se na kontrolu ljudskog ponašanja u korist sistema.

149. Istraživanja će najverovatnije nastaviti da povećavaju efikasnost psiholoških tehnika za kontrolu ljudskog ponašanja. Ali, mislimo da te tehnike najverovatnije neće biti dovoljne da bi se ljudska bića prilagodila društvu koje stvara tehnologija. Verovatno će morati da se koriste i biološke metode. Već smo spomenuli upotrebu lekova u te svrhe. Neurologija može da obezbedi kanale za modifikaciju ljudskog uma. Genetski inženjering ljudskih bića se već primenjuje u obliku „genetske terapije“ i nema sumnje da će takvi metodi vremenom biti korišćeni i za modifikaciju onih delova tela koji utiču na mentalnu aktivnost.

150. Kao što smo spomenuli u paragrafu 134, čini se da industrijsko društvo ulazi u period ozbiljnih poremećaja, delom zbog problema sa ljudskim ponašanjem, a delom zbog ekonomskih i ekoloških problema. A značajan deo ekonomskih i ekoloških problema potiče od načina na koji se ljudi ponašaju. Otudjenje, samopotcenjivanje, depresija, neprijateljstvo, buntovništvo; deca koja neće da uče, tinejdžerske bande, upotreba droga, silovanje, zlostavljanje dece, drugi zločini, nesiguran seks, maloletnička trudnoća, rast populacije, politička korupcija, rasna mržnja, etnički sukobi, ogorčeni ideološki konflikti (na primer, oko prava na abortus), politički ekstremizam, terorizam, sabotaža, antirežimske grupe, huliganstvo, sve to ugrožava sâm opstanak sistema. Zato će sistem biti PRISILJEN da upotrebi sva praktična sredstva za kontrolu ljudskog ponašanja.

151. Društveni poremećaji s kojima se danas suočavamo sigurno nisu posledica pûkog slučaja. Oni mogu biti samo posledica uslova koje sistem nameće ljudima. (Ovde smo izneli tvrdnju da je jedan od najvažnijih takvih uzroka narušavanje procesa sticanja moći.) Ako sistem uspe da uspostavi dovoljan stepen kontrole nad ljudskim ponašanjem radi svog opstanka, doći će do nove prekretnice u ljudskoj istoriji. Za razliku od vremena kada su granice ljudske izdržljivosti ograničavale razvoj društva (kao što smo objasnili u paragrafima 143 i 144), industrijsko-tehnološko društvo biće u stanju da te granice prevaziđe modifikujući ljude, uz pomoć psiholoških ili bioloških metoda ili i jednih i drugih. U budućnosti, društveni sistemi neće biti podešeni tako da odgovaraju potrebama ljudskih bića. Naprotiv, ljudska bića biće prilagođena potrebama sistema. (27)

152. Uopšteno govoreći, tehnološka kontrola ljudskog ponašanja verovatno neće biti sprovedena sa totalitarnim namerama, niti čak sa svesnom željom da se ograniči ljudska sloboda. (28) Svaki novi korak u nametanju kontrole nad ljudskim umom biće preduziman kao racionalan odgovor na neki problem s kojim se društvo suočava, kao što su lečenje alkoholizma, smanjivanje stope kriminala ili podsticanje mladih da se posvete nauci i tehničkim zanimanjima. U mnogim slučajevima koristiće se humanističko opravdanje. Na primer, kada psihijatar prepíše depresivnom pacijentu neki antidepresant, on tom pojedincu očigledno čini uslugu. Bilo bi nehumano uskratiti lek nekome kome je potreban. Kada roditelji šalju svoju decu u centre *Sylvian Learnig*, da bi ova tamo bila manipulisana tako da se sa entuzijazmom bace na učenje, oni to čine iz brige za dobrobit svoje dece. Moguće je da bi neki od tih roditelja voleli da nije potrebno prolaziti kroz neku specijalističku obuku da bi se dobio posao ili smatraju da njihovom detetu ne treba ispirati mozak samo zato da bi postalo kompjuterski štreber. Ali, šta oni tu mogu? Ne mogu da promene društvo, a njihovo dete možda neće moći da nađe posao ako ne ovlada određenim veštinama. I onda ga šalju Silvijanu.

153. Zato je moguće da kontrola ljudskog ponašanja neće biti sprovedena na osnovu sračunate odluke vlasti već kroz proces društvene evolucije (RAPIDNE evolucije, u svakom slučaju). Taj proces biće neodoljiv, zato što će svako novo dostignuće, posmatrano samo po sebi, izgledati korisno; ili će se činiti da je zlo ugrađeno u njegov nastanak opravdano ili da je makar manje zlo nego da tog dostignuća nije ni bilo (videti paragraf 127). Na primer, propaganda se koristi u mnoge dobre svrhe, kao što su borba protiv zlostavljanja dece ili rasne mržnje (videti napomenu br. 14). Seksualno obrazovanje je očigledno korisno, ali ono za ishod (u meri u kojoj je uspešno) ima oblikovanje seksualnih stavova izvan porodice i prenošenje vaspitanja u nadležnost države, oličene u javnom obrazovnom sistemu.

154. Pretpostavimo da je otkriven biološki faktor koji povećava šanse da neko dete izraste u kriminalca i da neki oblik genetske terapije može da taj faktor ukloni. (29) Naravno, većina roditelja čija deca imaju tu crtu poslaće ih na takvu terapiju. Bilo bi nehumano postupiti drugačije, pošto će dete najverovatnije imati bedan život ako odraste u kriminalca. Ali, većina primitivnih društava, za razliku od našeg, ima nisku stopu kriminala, iako nemaju visokotehnološke metode ili tako surov sistem kažnjavanja. Pošto nema osnova za pretpostavku da moderni čovek ima jače urođene predatorske sklonosti od primitivnog čoveka, onda visoka stopa kriminala mora biti posledica pritisaka koje moderni uslovi nameću ljudima, a kojima ovi ne mogu ili neće da se prilagode. Tako tretman za uklanjanje potencijalno kriminalnih sklonosti makar delimično nagoveštava reinženjering ljudskih bića u skladu sa zahtevima sistema.

155. Naše društvo je sklono da smatra za „bolest“ svaki oblik mišljenja ili ponašanja koji nije u skladu sa sistemom. I to je razumljivo, utoliko što neuklapanje pojedinca u sistem izaziva kako ličnu patnju, tako i probleme za sistem. Zato se manipulacija pojedincem radi njegovog uklapanja u sistem vidi kao „lek“ za „bolest“ i samim tim kao nešto dobro.

156. U paragrafu 127 smo naglasili da ako korišćenje nekog novog tehnološkog izuma U POČETKU nije obavezno, ono NE OSTAJE takvo, zato što nove tehnologije menja-

ju društvo na način koji funkcionisanje pojedinca bez korišćenja te tehnologije čini teškim ili nemogućim. To važi i za tehnologiju ljudskog ponašanja. U svetu u kojem većina mladih prolazi kroz programe koji treba da ih zainteresuju za učenje, roditelji će praktično biti prisiljeni da ih u to uključe; u suprotnom, ona bi, kada odrastu, bila neznalice, u poređenju sa ostalima i ne bi mogla da nađu posao. Ili pretpostavimo da je otkriven neki biološki tretman, bez nepoželjnih sporednih efekata, koji smanjuje psihološki stres od kojeg u našem društvu pati mnogo ljudi. Ako veliki broj ljudi odluči da prođe kroz taj tretman, onda će opšti nivo stresa u društvu biti smanjen, tako će sistem moći da pojača pritiske koji izazivaju stres. U stvari, nešto slično tome se već dešava s jednim od najvažnijih psiholoških sredstava kojima ovo društvo raspolaze, a koje ljudima omogućava da smanje (ili makar privremeno izbegnu) stres: naime, sa industrijom zabave (videti paragraf 147). Potrošnja masovne zabave nije obavezna: nijedan zakon ne zahteva od nas da gledamo televiziju, da slušamo radio, čitamo magazine. Ali, zabava je ipak postala sredstvo za izbegavanje ili smanjivanje stresa od kojeg je većina nas postala zavisna. Svi pričaju o tome kako je televizija đubre, ali skoro svi je gledaju. Malo je onih koji su se otarasili te navike i teško je naći osobu koja danas ne koristi NEKI oblik masovnih medija. (A opet, sve do nedavno u ljudskoj istoriji, ljudima je bilo sasvim dobro bez takve zabave, osim one koju je svaka lokalna zajednica pravila za sebe.) Bez industrije zabave sistem verovatno ne bi mogao da proizvodi tako velike pritiske koji izazivaju stres, kao što mu danas uspeva.

157. Ako pretpostavimo da industrijsko društvo preživi, lako je moguće da tehnologija ostvari praktično potpunu kontrolu nad ljudskim ponašanjem. Smatra se nespornim da su ljudsko mišljenje i ponašanje najvećim delom biološki uslovljeni. Kao što pokazuju eksperimenti, osećanja kao što su glad, zadovoljstvo, bes ili strah mogu biti uključena i isključena električnom stimulacijom određenih delova mozga. Pamćenje može biti izbrisano oštećivanjem delova mozga ili se može izbaciti na površinu električnom stimulacijom. Narkotici mogu da izazivaju halucinacije ili da menjaju raspoloženje. Nematerijalna ljudska duša možda postoji ili ne postoji; ali, ako postoji, ona je očigledno slabija od bioloških mehanizama ljudskog ponašanja. Da nije tako, istraživači ne bi mogli tako lako da manipulišu osećanjima i ponašanjem ljudi, koristeći narkotike i električnu struju.

158. Bilo bi prilično nepraktično kada bi svi ljudi imali elektrode u glavama kako bi ih vlast držala pod kontrolom. Ali, činjenica da su ljudske misli i osećanja toliko otvoreni za biološku intervenciju pokazuje da je problem kontrole ljudskog ponašanja pre svega tehničke prirode; to je problem neurona, hormona i složenih molekula; ona vrsta problema koja je otvorena za intervenciju nauke. Ako imamo u vidu izuzetna dostignuća našeg društva u rešavanju tehničkih problema, vrlo je verovatno da će i u oblasti kontrole ljudskog ponašanja doći do velikog napretka.

159. Da li će otpor javnosti sprečiti uvođenje tehnološke kontrole ljudskog ponašanja? To bi se sigurno dogodilo kada bi sve takve mere bile uvedene odjednom. Ali, pošto će tehnološka kontrola biti uvedena postepeno, u malim koracima, neće biti racionalnog i efikasnog otpora javnosti. (Videti paragrafe 127, 132 i 153.)

160. One kojima sve ovo zvuči kao naučna fantastika, podsećamo da je jučerašnja naučna fantastika današnja činjenica. Industrijska revolucija je radikalno promenila

čovjekovo okruženje i način života, tako možemo očekivati da će, sa sve većom primenom tehnologije na ljudsko telo i um i sâm čovek biti izmenjen jednako radikalno kao i njegovo okruženje i način života.

Ljudska vrsta na raskršću

161. Ali, malo smo požurili s našom pričom. Jedno je razvijati u laboratoriji niz psiholoških ili bioloških tehnika za manipulaciju ljudskih bića, a nešto sasvim drugo integracija tih tehnika u funkcionalni društveni sistem. Ovaj drugi problem je mnogo teži. Na primer, tehnike obrazovne psihologije nesumnjivo dobro funkcionišu u „laboratorijskim školama“, u kojima su i razvijene, ali njih nije lako efikasno primeniti na ceo obrazovni sistem. Svi znamo kakve su mnoge naše škole. Učitelji su suviše zauzeti oduzimanjem noževa i pištolja od dece da bi imali kad da ih podvrgnu najnovijim tehnikama za njihovo pretvaranje u kompjuterske štrebere. I zato, uprkos svim tehničkim dostignućima u istraživanju ljudskog ponašanja, sistem se do danas nije pokazao naročito uspešnim u kontroli ljudskih bića. Ljudi čije je ponašanje sistem uglavnom uspeo da stavi pod kontrolu pripadaju tipu koji bi se mogao nazvati „buržujskim“. Ali, sve je više onih koji se, na ovaj ili onaj, način bune protiv sistema: socijalnih parazita, tinejdžerskih bandi, kultista, satanista, radikalnih ekologa, aktivista, itd.

162. Sistem je trenutno obuzet grozničavom borbom za prevazilaženje određenih problema koji ugrožavaju njegov opstanak, među kojima se, kao jedan od najvažnijih, izdvaja problem ljudskog ponašanja. Ako sistem, u relativno kratkom roku, uspe da uspostavi dovoljan stepen kontrole nad ljudskim ponašanjem, onda će verovatno preživeti. U suprotnom, propada. Smatramo da će se to pokazati u nekoliko sledećih decenija, u narednih 40 do 100 godina.

163. Pretpostavimo da sistem preživi krizu iz sledećih nekoliko decenija. Do tada će morati da reši ili da makar stavi pod kontrolu glavne probleme s kojima se suočava, posebno problem „socijalizacije“ ljudskih bića; drugim rečima, moraće da ljude učini dovoljno pitomim, tako da njihovo ponašanje više ne predstavlja pretnju po sistem. Kada se to postigne, verovatno više neće biti prepreka za razvoj tehnologije. Ona će moći da napreduje ka svom logičnom ishodištu: potpunoj kontroli svega što postoji na Zemlji, uključujući ljudska bića i sve druge važne organizme. Sistem može postati jedinstvena, monolitna organizacija ili biti razbijen, u manjoj ili većoj meri, na određen broj organizacija, koje će se međusobno nadmetati i sarađivati, kao što je to slučaj s današnjim vladama, korporacijama i drugim velikim organizacijama. Ljudska sloboda će uglavnom nestati, zato što će pojedinci i male grupe biti nemoćni naspram velikih organizacija, naoružanih, pored instrumenata za nadzor i fizičku prinudu, supertehnologijom i arsenalom vrhunskih psiholoških i bioloških oruđa za manipulaciju. Samo će mali broj ljudi imati stvarnu moć, ali čak će i njihova sloboda biti vrlo ograničena, zato što će i njihovo ponašanje biti regulisano; kao što i današnji političari i korporacijski menadžeri mogu da zadrže moć samo ako se kreću u određenim, vrlo uskim granicama.

164. Ne treba misliti da će sistem prestati da razvija nove tehnike za kontrolu ljudskih bića i prirode kada se kriza iz narednih nekoliko decenija okonča i povećana kontrola

više ne bude neophodna za opstanak sistema. Naprotiv, kada teška vremena prođu, sistem će nastaviti da još brže uspostavlja kontrolu nad ljudima i prirodom, zato što više neće biti sputavan sadašnjim teškoćama. Opstanak nije glavni motiv za povećavanje kontrole. Kao što smo objasnili u paragrafima 87–90, tehničari i naučnici će nastaviti sa svojim poslom, uglavnom kao zamenskom aktivnošću; drugim rečima, oni će svoju potrebu za sticanjem moći zadovoljavati rešavanjem tehničkih problema. Nastaviće da se bave time s nesputanim entuzijazmom; a među najzanimljivijim i najizazovnijim problemima biće razumevanje ljudskog tela i uma, kao i mogućnosti intervencije nad njihovim razvojem. Sve za „dobrobit čovečanstva“, naravno.

165. Ali, pretpostavimo da se potresi koji slede u narednim decenijama pokažu preteškim za sistem. Ako sistem propadne, možda će uslediti period haosa, „nemirnih vremena“, kao što se u istoriji već događalo. Nemoguće je predvideti šta se sve može izroditi iz takvih okolnosti, ali ljudska vrsta će u svakom slučaju dobiti novu šansu. Najveća opasnost biće obnavljanje industrijskog sistema u prvih nekoliko godina posle sloma. Mnogi ljudi (posebno oni gladni moći) biće veoma zainteresovani da fabrike ponovo prorade.

166. Zato će svi oni koji mrze ropstvo, koje industrijski sistem nameće ljudskoj vrsti, morati da se suoče s dva zadatka. Prvo, moramo raditi na zaoštavanju društvenih tenzija koje potresaju sistem, da bismo povećali šanse za njegov slom ili za njegovo slabljenje, u meri koja će omogućiti revoluciju protiv njega. Drugo, neophodno je razviti i propagirati ideologiju koja se suprotstavlja tehnologiji i industrijskom društvu, kada i ako sistem bude dovoljno oslabljen. U tom slučaju, takva ideologija će pomoći da sistem ne bude obnovljen. Trebalo bi uništiti fabrike, spaliti tehničke knjige, itd.

Ljudska patnja

167. Industrijski sistem neće propasti samo zbog revolucionarnog delovanja. Biće neosetljiv na revolucionarne napade ukoliko ga njegovi sopstveni razvojni problemi ne dovedu u ozbiljne teškoće. Prema tome, ako sistem propadne, to će biti ili spontano ili kroz proces koji će biti delom spontan, a delom potpomognut aktivnošću revolucionara. Ako dođe do naglog sloma, mnogo ljudi će umreti, zato što je svetska populacija prekoračila sve granice rasta, tako da se više ne može prehranjivati bez napredne tehnologije. Čak i ako slom bude dovoljno postepen, a populacija smanjena više zbog manjeg nataliteta, nego zbog povećane smrtnosti, proces deindustrijalizacije će najverovatnije biti veoma haotičan i doneti mnogo patnje. Naivno je misliti da se tehnologija može isključivati po fazama, na neki uređen način, posebno zato što će tehnofili na svakom koraku pružati žestok otpor. Da li bi onda bilo okrutno raditi na slomu sistema? Možda, ali možda i ne. Pre svega, revolucionari neće moći da unište sistem ako on već nema dovoljno problema, koji bi ga vremenom ionako doveli do sloma; ali, što sistem postaje veći, to će posledice njegovog sloma biti teže; zato je moguće da revolucionari, koji rade na ubrzavanju sloma, zapravo smanjuju razmere katastrofe.

168. Drugo, treba izvagati, s jedne strane borbu i smrt, a s druge gubitak slobode i dostojanstva. Za mnoge od nas, sloboda i dostojanstvo su mnogo važniji nego dug život ili izbegavanje fizičkog bola. Osim toga, svi ćemo jednog dana umreti i zato je

možda bolje umreti boreći se za opstanak ili s nekim ciljem, nego proživeti dug, ali prazan i besmislen život.

169. Treće, uopšte nije izvesno da će opstanak sistema doneti manje patnje, nego njegov slom. Sistem je već izazvao beskrajnu patnju širom sveta i nastavlja da je proizvodi. Drevne kulture, koje su vekovima pružale ljudima zadovoljavajući odnos s bližnjima i okruženjem, bile su razorene u dodiru sa industrijskim društvom, što je za posledicu imalo ceo niz ekonomskih, ekoloških, društvenih i psiholoških problema. Jedna od posledica prodora industrijskog društva bio je i poremećaj tradicionalnih načina za kontrolu rađanja. Odatle populaciona eksplozija i sve njene posledice. Tu je zatim i široko rasprostranjena psihološka patnja u navodno bogatim zemljama Zapada (videti paragrafe 44 i 45). Niko ne zna kakve će biti posledice uništavanja ozonskog omotača, efekta staklene bašte i drugih, nepredvidivih ekoloških problema. A kao što pokazuje širenje nuklearnog naoružanja, nove tehnologije se ne mogu držati podalje od ruku diktatora i neodgovornih nacija Trećeg sveta. Da li se ikome sviđa pomisao šta bi Irak ili Severna Koreja mogli da urade sa genetskim inženjeringom?

170. „Ah!“ kažu tehnofili, „Nauka će sve to srediti! Pobeđićemo glad, eliminisati psihološku patnju, učiniti da svi budu zdravi i srećni!“ Da, naravno. To nam pričaju već 200 godina. Industrijska revolucija je trebalo da iskoreni siromaštvo, učini svakoga srećnim, itd. Stvarni rezultati su bili potpuno drugačiji. Tehnofili su beznadežno naivni (ili skloni samoobmanjivanju) u svom pristupu društvenim problemima. Oni nisu svesni činjenice (ili je ignorišu) da kada se velike promene, čak i naizgled korisne, uvedu u društvo, one proizvode niz manjih promena, većinom nepredvidljivih (paragraf 103). Rezultat je društveni poremećaj. Zato je vrlo verovatno da će tehnofili, u svojim nastojanjima da pobede glad i bolest, kao i da pripitome i usreće ljude, malo po malo, stvoriti društveni sistem opterećen užasnim problemima, mnogo većim od današnjih. Na primer, naučnici se razmeću da će pobediti glad stvarajući nove, genetski modifikovane jestive biljke. Ali, to će ljudskoj populaciji omogućiti neograničen rast, a dobro je poznato da gomilanje povećava stres i agresivnost. To je samo jedan od primera za one PREDVIDLJIVE probleme koji će se pojaviti. Naglašavamo da će, kao što pokazuju ranija iskustva, tehnološki progres izazvati i nove probleme, koje je NEMOGUĆE predvideti (paragraf 103). U stvari, još od Industrijske revolucije, tehnologija je društvu samo donosila nove probleme, mnogo brže nego što je ono uspevalo da reši stare. Zato je potreban dugačak i bolan period ispitivanja da bi tehnofili odstranili sve bagove iz svog Vrlog Novog Sveta (ako u tome ikada uspeju). U međuvremenu, biće mnogo patnje. Prema tome, uopšte nije jasno kako će opstanak industrijskog društva biti manje bolan nego njegov slom. Tehnologija je dovela ljudsku vrstu u poziciju iz koje nema lakog izlaza.

Budućnost

171. Ali, pretpostavimo da je industrijsko društvo preživelo i da su iz sistema uklonjeni svi bagovi, tako da ono funkcioniše bez smetnji. Kakvo bi to društvo bilo? Razmotrićemo nekoliko mogućnosti.

172. Prvo, pođimo od toga da su naučnici uspjeli da razviju inteligentne mašine koje sve mogu da rade bolje od ljudi. U tom slučaju, sav rad bi obavljao masivni, visokoorganizovani sistem mašina i nikakav ljudski napor ne bi bio potreban. Moguća su dva scenarija: da mašinama bude dozvoljeno samostalno donošenje odluka, bez ljudskog nadzora ili da ljudska kontrola nad mašinama bude zadržana.

173. Ako mašine budu donosile sve odluke, onda nikako nećemo moći da utičemo na posledice, pošto bi ponašanje takvih mašina bilo nepredvidljivo. Samo ukazujemo da bi sudbina ljudske vrste mogla naći u milosti i nemilosti mašina. Moglo bi se prigoroviti da ljudi nikada neće biti toliko ludi da svu moć prepuste mašinama. Ali, mi ne tvrdimo ni da će ljudi dobrovoljno prepustiti vlast mašinama, niti da će mašine samoinicijativno preuzeti vlast. Samo ukazujemo da bi ljudska vrsta mogla lako postati toliko zavisna od mašina, da ne bi imala drugog praktičnog izbora osim da prihvati sve njihove odluke. Pošto će društvo i problemi s kojima se ono suočava postajati sve složeniji, a mašine sve inteligentnije, ljudi će im prepuštati sve više odluka, prosto zato što će to donositi bolje rezultate. Vremenom će možda biti dostignut stepen u kojem će odlučivanje o stvarima neophodnim za održavanje sistema postati toliko složeno da će se ljudska bića pokazati nedovoljno inteligentnim. U toj tački, mašine će imati stvarnu kontrolu. Ljudi neće moći da prosto isključe mašine, zato što će toliko zavisiti od njih da bi njihovo isključivanje bilo isto što i samoubistvo.

174. S druge strane, moguće je da će ljudi zadržati kontrolu nad mašinama. U tom slučaju, prosečni čovek bi mogao da ima kontrolu nad nekim mašinama u ličnom vlasništvu, kao što su kola ili računar, ali kontrola nad velikim mašinskim sistemima bila u rukama sićušne elite – kao i danas, samo uz dve razlike. Zahvaljujući naprednim tehnikama, elita će imati još veću kontrolu nad masama; a pošto ljudski rad više neće biti neophodan, mase će postati suvišan, nepotreban teret za sistem. Ako je elita beskrupulozna, ona može odlučiti da prosto istrebi masu čovečanstva. Ako je humana, možda će upotrebiti propagandu ili neke druge psihološke ili biološke tehnike da bi smanjila natalitet, sve dok veći deo čovečanstva ne iščezne, ostavljajući svet eliti. Ili, ako tu elitu čine liberali meka srca, ona može odlučiti da preuzme ulogu dobrih pastira ljudske vrste. Oni će se postarati da fizičke potrebe svih ljudi budu podmirene, da sva deca odrastu u psihološki higijenskim uslovima, da svako ima dobar hobi kojim će biti potpuno okupiran i da svi oni koji mogu postati nezadovoljni prođu kroz „tretman“ koji će „izlečiti“ njihov problem. Naravno, život će biti besmislen, tako da će ljudi morati da budu biološki ili psihološki oblikovani kako bi se uklonila njihova potreba za sticanjem moći ili naveli da težnju ka moći „skrenu“ u neki bezazleni hobi. Ta izmenjena ljudska bića bi u takvom društvu mogla biti srećna, ali sigurno ne bi bila slobodna. Bila bi svedena na nivo domaćih životinja.

175. Ali, pretpostavimo da naučnici nisu uspjeli da razviju veštačku inteligenciju, tako da je ljudski rad ostao neophodan. Čak i tada, mašine će obavljati sve veći broj prostijih zadataka, tako da će višak manje sposobnih radnika biti sve veći. (Vidimo da se to već događa. Ima mnogo ljudi kojima je teško ili nemoguće da nađu posao, zato što iz intelektualnih ili psiholoških razloga ne mogu da steknu kvalifikacije koje bi ih učinile korisnim za sadašnji sistem.) Zaposlenima će biti postavljani sve veći zahtevi: moraće da se sve više obučavaju, stalno stiču nove sposobnosti, budu sve pouzdaniji, prilagodljiviji i poslušniji, jer će sve više ličiti na ćelije nekog džinovskog organizma. Radni zadaci će biti sve specijalizovaniji, tako da će njihov rad, u izvesnom smislu,

izgubiti dodir sa stvarnošću, pošto će biti sveden samo na njen sićušni deo. Sistem će morati da se služi svim sredstvima, psihološkim ili biološkim, da bi ljude učinio pitomim, da bi stekli sposobnosti koje sistem zahteva i da bi svoju potrebu za moći „skrenuli“ ka nekom specijalizovanom zadatku. Ali, tvrdnja da bi ljudi u takvom društvu morali biti poslušni zahteva dodatno objašnjenje. Društvo će možda smatrati da je konkurencija korisna, ukoliko bude raspolagalo načinima da je usmeri na način koji odgovara potrebama sistema. Zamislimo društvo u kojem vlada beskrajna konkurencija oko pozicija koje donose prestiž i moć. Ali, svega nekolicina može dospeti na vrh, gde se nalazi jedina prava moć (videti kraj paragrafa 163). Takvo društvo, u kojem bi neko mogao da zadovolji svoju potrebu za moći samo ako gazi sve pred sobom i drugima uskraćuje priliku za sticanje moći, zaista bi bilo odbojno.

176. Mogu se zamisliti scenariji sastavljeni od elemenata koje smo upravo razmotrili. Na primer, moguće je da će mašine preuzeti većinu poslova od stvarnog, praktičnog značaja, dok će ljudi obavljati relativno beznačajne zadatke. Sve govori da će, na primer, siloviti razvoj uslužnog sektora obezbediti posao za ljudska bića. Ljudi će provoditi vreme tako što će jedni drugima glancati cipele, prevoziti jedni druge taksijima, praviti jedni drugima razne rukotvorine, posluživati jedni druge u restoranima, itd. Nama to izgleda kao krajnje bedan ishod za ljudsku vrstu i sumnjamo da bi većina ljudi našla ispunjenje u tako besmislenim preokupacijama. Oni bi tražili neke druge, opasnije aktivnosti (droge, zločin, „kultove“, huliganske grupe), sve dok na kraju ne bi bili biološki ili psihološki oblikovani tako da se prilagode takvom načinu života.

177. Suvišno je napominjati da ovi scenariji ne iscrpljuju sve mogućnosti. Oni samo ukazuju na ishode koji nam izgledaju najizvesniji. Ali, ne vidimo scenarije koji bi bili nešto verovatniji od ovih koje smo upravo opisali. Vrlo je verovatno da će, ako preživi narednih 40 do 100 godina, industrijsko-tehnološki sistem vremenom razviti određene opšte karakteristike: pojedinci (barem oni „buržoaskog“ tipa, koji su integrisani u sistem, pokreću ga i zato imaju svu moć) biće još zavisniji od velikih organizacija; biće „socijalizovani“ više nego ikada, a njihove fizičke i mentalne sposobnosti biće u značajnoj (možda i najvećoj) meri veštački oblikovane, umesto da budu proizvod slučaja (ili Božje volje ili čega god); a ono što će možda preostati od divlje prirode biće svedeno na uzorke za naučno istraživanje i držano pod nadzorom i upravom naučnika (i zato više neće biti zaista divlje). Posmatrano na duže staze (recimo, u narednih nekoliko vekova), moguće je da ni ljudska vrsta, kao ni neki drugi važni organizmi neće postojati u sadašnjem obliku, zato što kada jednom počnete da genetski menjate organizme nema razloga da se u nekoj tački zaustavite, tako da će se modifikacije verovatno nastaviti sve dok čovek i drugi organizmu ne budu potpuno izmenjeni.

178. Šta god da se dogodi, izvesno je da tehnologija za ljudska bića stvara novo fizičko i društveno okruženje, radikalno drugačije od spektra životnih uslova u kojem je prirodna selekcija fizički i psihološki prilagođavala ljudsku vrstu. Ako se čovek ne prilagodi tom novom okruženju, tako što će se veštački izmeniti, onda će se prilagoditi kroz dugotrajan i bolan proces prirodne selekcije. Prva mogućnost je daleko izvesnija.

179. Zato je bolje odbaciti ceo ovaj smrdljivi sistem i preuzeti sve konsekvence.

Strategija

180. Tehnofili nas uvlače u krajnje neodgovornu avanturu u nepoznato. Mnogi vide šta nam je doneo tehnološki progres, ali ipak imaju pasivan stav prema tome, jer misle da je to neminovno. Ali, mi (FC) ne mislimo da je to neminovno. Mislimo da to može biti zaustavljeno i sada ćemo naznačiti kako nameravamo da to izvedemo.

181. Kao što smo rekli u paragrafu 166, dva glavna zadatka su izazivanje društvenih potresa i nestabilnosti u industrijskom društvu kao i razvijanje i propagiranje ideologije koja se suprotstavlja tehnologiji i industrijskom sistemu. Kada sistem bude dovoljno uzdrman i nestabilan, stvoriće se uslovi za revoluciju protiv tehnologije. Obrazac bi mogao biti sličan onom iz revolucija u Francuskoj i Rusiji. I francusko i rusko društvo su nekoliko decenija pre svojih revolucija pokazivali sve veće znake stresa i slabosti. U međuvremenu, bile su razvijene ideologije koje su ponudile vizije novog sveta, potpuno drugačijeg od starog. Kada je stari sistem bio u dovoljnoj meri izložen dodatnim potresima (finansijska kriza u Francuskoj, vojni poraz u Rusiji), bio je zbrisan revolucijom. Mi predlažemo nešto slično.

182. Moglo bi se prigovoriti da su revolucije u Francuskoj i Rusiji bile neuspeši. Ali, većina revolucija ima dva cilja. Jedan je da se uništi stari oblik društva, a drugi da se stvori novo, u skladu sa vizijom revolucionara. Francuski i ruski revolucionari nisu uspeli (srećom!) da stvore društvo o kojem su sanjali, ali su bili potpuno uspešni u uništavanju starog. Nemamo iluzija o mogućnosti stvaranja nekog novog, idealnog društva. Naš jedini cilj je uništenje postojećeg.

183. Ali, ideologija koja želi snažnu podršku, mora imati pozitivni ideal, isto koliko i negativni; ona mora biti ZA nešto, kao što mora biti i PROTIV nečega. Pozitivni ideal koji predlažemo je Priroda. Tačnije, DIVLJA priroda: oni aspekti funkcionisanja Zemlje i života na njoj koji su nezavisni od ljudskog upravljanja i slobodni od čovekovog mešanja i kontrole. A pod divljom prirodom podrazumevamo i ljudsku prirodu, koja za nas predstavlja one aspekte funkcionisanja čovekovog bića koji nisu podvrgnuti regulaciji od strane organizovanog društva, nego su proizvod ili slučaja ili slobodne volje ili Boga (u zavisnosti od vaših verskih ili filozofskih ubeđenja.)

184. Priroda pruža savršen kontraideal tehnologiji i to iz nekoliko razloga. Priroda (sve ono što je izvan moći sistema) je suprotnost tehnologiji (koja nastoji da beskonačno širi moć sistema). Većina ljudi će se složiti da je priroda lepa; ona svakako ima ogromnu privlačnost. Radikalni ekolozi VEĆ zagovaraju ideologiju koja uzdiže prirodu i suprotstavlja se tehnologiji. (30) Nije neophodno da se u ime prirode pravi neka utopijska himera ili neki novi društveni poredak. Priroda se sama brine o sebi: to je spontana kreacija koja je postojala mnogo pre bilo kakvog ljudskog društva; a tokom bezbrojnih vekova, mnoga od njih su koegzistirala s prirodom ne nanoseći joj veliku štetu. Tek sa Industrijskom revolucijom posledice ljudskog društva po prirodu su postale katastrofalne. Da bi taj pritisak na nju popustio, nije neophodno stvarati neki poseban društveni sistem; treba se samo otarasiti industrijskog društva. To, naravno, neće rešiti sve probleme. Industrijsko društvo je već nanelo strahovitu štetu prirodi i biće potrebno mnogo vremena da se ti ožiljci zacele. Pored toga, čak su je i neka preindustrijska društva značajno oštetila. Ipak, oslobođenje od industrijskog društva obaviće veliki deo posla. To će ukloniti najgore pritiske na prirodu, tako da će ona početi da se oporavlja. To će uništiti i kapacitet organizovanog društva za us-

postavljanje sve veće kontrole nad prirodom (uključujući i ljudsku prirodu). Kakvo god društvo da nastane posle nestanka inductrijskog sistema, izvesno je da će većina živeti u bliskom dodiru s prirodom, zato što u odsustvu naprednih tehnologija nema drugog načina na koji bi ljudi MOGLI živeti. Da bi se prehranili, moraće da budu seljaci, pastiri, ribari, lovci, itd. Pored toga, lokalna autonomija će se generalno povećati, zato što će nedostatak naprednih tehnologija i brze komunikacije ograničiti kapacitete vlasti i drugih velikih organizacija za kontrolu lokalnih zajednica.

185. Kada je reč o negativnim posledicama eliminacije industrijskog društva – znate kako kažu: ne možete da pojedete svoj kolačić i da ga opet imate. Da biste nešto stekli, nešto morate da žrtvujete.

186. Većina ljudi mrzi psihološke konflikte. To je razlog zašto izbegavaju bilo kakvo ozbiljno razmišljanje o teškim društvenim pitanjima i pristaju da im se ona predstavljaju na prost, crno-beli način: OVO je sasvim dobro, a ONO je sasvim LOŠE. Zato bi revolucionarna ideologija trebalo da se razvija na dva nivoa.

187. Na suptilnijem nivou, ta ideologija treba da se obraća ljudima koji su inteligentni, promišljeni i racionalni. Cilj je stvaranje jezgra koje će se industrijskom sistemu suprotstaviti na racionalan, osmišljen način, s punim uvažavanjem teškoća i problema koji se tu javljaju, ali i sa svešću o ceni oslobođanja od njega. Posebno je važno privući ljude tog tipa, zato što bi se oni mogli iskoristiti za uticaj na druge ljude. Njima bi se trebalo obraćati na što racionalnijem nivou. Činjenice nikada ne bi smele biti namerno iskrivljene, a vatrene govore bi trebalo izbegavati. To ne znači da se ne treba obraćati emocijama, nego da to obraćanje ne sme da iskrivljuje istinu ili čini bilo šta što bi ugrozilo intelektualni kredibilitet te ideologije.

188. Na drugom nivou, tu ideologiju bi trebalo propagirati u jednostavnijem obliku, koji će nemislećoj većini omogućiti da sukob između tehnologije i prirode sagleda na nedvosmislen način. Ali, čak ni na tom nivou ona ne bi smela biti izražena jeftinim, plahovitim ili iracionalnim jezikom, koji odbija promišljene i racionalne ljude. Jeftina, zapaljiva propaganda ponekad postiže impresivne kratkoročne efekte, ali bolje je vezati za sebe, na duže staze, mali broj inteligentnih i posvećenih ljudi, nego raspaljivati strasti nemisleće, prevrtljive gomile, koja će promeniti stav čim se pojavi neki galamdžija koji raspolaže boljim propagandnim trikovima. Ipak, zapaljiva propaganda će možda biti neophodna kada se sistem približi svom kolapsu i konačnom sukobu rivalskih ideologija, koji će odlučiti koja će od njih biti dominantna posle nestanka starog sveta.

189. Pre tog konačnog obračuna, revolucionari ne treba da očekuju da će većina ljudi biti na njihovoj strani. Istoriju stvaraju aktivne, odlučne manjine, a ne većina, koja retko kada ima jasnu i celovitu ideju o tome šta zaista želi. Sve dok ne kucne čas za konačni prodor ka revoluciji, (31) zadatak revolucionara neće biti zadobijanje površne podrške većine, već stvaranje malog jezgra duboko posvećenih ljudi. Kada je reč o većini, biće dovoljno da se ona učini svesnom postojanja nove ideologije i da se na nju često podseća. Naravno, podrška većine je poželjna, ali ne po cenu slabljenja jezgra ozbiljno posvećenih ljudi.

190. Svaki oblik društvenog sukoba podstiče destabilizaciju sistema, ali treba voditi računa koji se konflikti ohrabruju. Linija sukoba treba da ide između mase ljudi i elite industrijskog društva (političara, naučnika, viših menadžera, vladinih funk-

cionera, itd.) Ta linija NE SME ići između revolucionara i većine ljudi. Na primer, bilo bi loše kada bi revolucionari usvojili strategiju osuđivanja Amerikanaca zbog njihovih potrošačkih navika. Umesto toga, prosečnog Amerikanca treba opisati kao žrtvu reklamne i marketinške industrije, koje su ga uvukle u kupovinu nepotrebnog smeća i koje pruža slabu utehu za gubitak slobode. Svaki pristup treba da bude u skladu s činjenicama. Možda je samo stvar ugla posmatranja da li optužujete reklamnu industriju zbog manipulacije javnosti ili javnost zbog toga što dopušta da bude manipulisana. Ali, strateški gledano, u načelu treba izbegavati optuživanje javnosti.

191. Treba dobro razmisliti pre nego što se ohrabri bilo koji drugi društveni sukob osim onog između vladajuće elite (što uključuje i tehnologiju) i najšire javnosti (nad kojom tehnologija ispoljava svoju moć). Pre svega, ti drugi sukobi često odvlače pažnju od onih najvažnijih (između vladajuće elite i običnih ljudi, između tehnologije i prirode); drugo, neki sukobi mogu čak podstaći tehnologizaciju, ako svaka strana pokuša da iskoristi tehnološku moć da bi stekla prednost u odnosu na protivnike. To se jasno vidi u sukobima između nacija, kao i u unutrašnjim etničkim sukobima. Na primer, u Americi, mnogi crnački lideri grozničavo nastoje da Afroamerikancima pribave moć, tražeći za njih mesto u tehnološkoj i političkoj eliti. Oni hoće da tu bude što više crnih vladinih službenika, naučnika, korporacijskih menadžera i tako redom. Na taj način oni samo pomažu utapanje afroameričke podkulture u tehnološki sistem. Uopšteno govoreći, treba ohrabrivati samo one društvene sukobe koji se uklapaju u sukob između vladajuće elite i običnih ljudi, odnosno tehnologije i prirode.

192. Ali, način za ohrabrivanje etničkih sukoba NE SME biti militantno zagovaranje manjinskih prava (videti paragrafe 21 i 29). Umesto toga, iako manjine trpe manje ili veće nepravde, revolucionari treba da naglašavaju da su te nepravde od perifernog značaja. Naš pravi neprijatelj je industrijsko-tehnološki sistem, a u borbi protiv tog sistema etničke razlike nemaju nikakav značaj.

193. Revolucija na koju mislimo ne mora nužno da znači oružani ustanak protiv bilo koje vlade. Ona može, ali ne mora da uključuje fizičko nasilje. To neće biti POLITIČKA revolucija. Njen fokus će biti na tehnologiji i ekonomiji, ne na politici. (32)

194. Revolucionari bi verovatno trebalo da IZBEGAVAJU dolazak na vlast, legalnim ili nelegalnim sredstvima, sve dok industrijski sistem ne bude oslabljen do tačke sloma i kada većina ljudi bude videla kao neuspeh. Pretpostavimo da neka „zelena“ partija na izborima osvoji većinu mesta u Kongresu Sjedinjenih Država. Da ne bi izneverila ili razvodnila svoju ideologiju, ona će morati da preduzme energične mere za zaustavljanje ekonomskog rasta. Posledice tih mera biće katastrofalne za prosečne ljude: doći će do masovne nezaposlenosti, oskudice roba, itd. Čak i kada bi najgore posledice bile izbegnute nadljudski veštom upravom, ljudi bi opet morali da se liše luksuznih roba od kojih su postali zavisni. Nezadovoljstvo bi raslo, „zelena“ partija bi bila zbačena sa vlasti, a revolucionari prisiljeni na težak uzmak. Zato revolucionari ne bi trebalo da osvajaju vlast sve dok sistem ne dospe u takvu pometnju da svakome bude jasno da je to posledica sâmog industrijskog sistema, a ne političkog delovanja revolucionara. Revolucija protiv tehnologije mora biti revolucija odmetnika, revolucija odozdo, a ne odozgo.

195. Revolucija mora biti internacionalna i svetska. Ona se ne može izvoditi od nacije do nacije. Kad god neko predloži da bi, na primer, Ujedinjene Nacije trebalo

da zaustave tehnološki progres ili ekonomski rast, ljudi počinju da histerišu i vrište kako će nas, ako počnemo da tehnološki zaostajemo, Japanci preteći. Sveti roboti! Planeta će izleteti iz svoje orbite, ako Japancima ikada uspe da prodaju više kola nego mi! (Nacionalizam je moćan promoter tehnologije.) Neki malo trezveniji tvrde da bi svet mogao pasti u ruke diktatora, ako relativno demokratske nacije zaostanu u tehnološkom razvoju, a diktatorske nacije, kao što su Kina, Vijetnam i Severna Koreja, nastave na napreduju. To je razlog zašto industrijski sistem treba napasti u svim nacijama istovremeno, koliko je to moguće. Istina, nema garancija da bi industrijski sistem mogao biti uništen u približno isto vreme širom sveta i čak je razumljiva bojazan da bi pokušaj rušenja sistema vodio ka tome da ga preuzmu diktatori. To je rizik koji treba preuzeti. A vredelo bi ga preuzeti, zato je što je razlika između „demokratskog“ industrijskog sistema i onog pod kontrolom diktatora mala, u poređenju s razlikom između industrijskog i neindustrijskog sistema. (33) Čak bi se moglo reći da je industrijski sistem pod kontrolom diktatora povoljniji, zato što su se takvi sistemi obično pokazivali neefikasnim i samim tim skloniji slomu. Pogledajte Kubu.

196. Revolucionari treba da razmotre povoljne efekte nekih mera koje nastoje da svetsku ekonomiju povežu u jedinstvenu celinu. Sporazumi o slobodnoj trgovini, kao što su NAFTA ili GATT, verovatno su štetni po životno okruženje na kraće staze, ali dugoročno gledano, to možda ima neke prednosti zato što povećava međuzavisnost nacija. Bilo bi lakše uništiti sistem na svetskom nivou, ako je svetska ekonomija toliko povezana da bi njen slom u bilo kojoj od najvažnijih nacija imao za posledicu slom u svim industrijalizovanim delovima sveta.

197. Neki ljudi govore kako moderni čovek ima previše moći, suviše kontrole nad prirodom; takvi se zalažu za pasivnije ponašanje ljudske vrste. U najboljem slučaju, ti ljudi se izražavaju neprecizno, zato što ne vide razliku između moći VELIKIH ORGANIZACIJA i moći POJEDINACA i MALIH GRUPA. Pogrešno je zagovarati odricanje od moći i pasivnost, zašto ljudi imaju POTREBU za moći. Moderni čovek kao kolektivni entitet – to jest, kao industrijski sistem – ima neograničenu moć nad prirodom i mi (FC) u tome vidimo zlo. Ali, moderni POJEDINCI i MALE GRUPE imaju manje moći nego što je primitivni čovek ikada imao. Uopšteno govoreći, najveći deo moći koju „moderni čovek“ ima nad prirodom, ne nalazi se u rukama pojedinaca ili malih grupa nego u rukama velikih organizacija. Prosečni moderni POJEDINAC može da raspolaze moćima tehnologije samo u uskim granicama i pod nadzorom i kontrolom sistema. (Za sve vam je potrebna neka dozvola, a s dozvolama idu i pravila i propisi.) Pojedinac raspolaze samo onim tehnološkim moćima koje mu sistem odobri. Njegova LIČNA moć nad prirodom je zanemarljiva.

198. Primitivni POJEDINCI i MALE GRUPE zapravo imaju značajnu moć nad prirodom; ili bi možda trebalo reći, UNUTAR prirode. Kada je primitivnom čoveku potrebna hrana, on zna kako da pronađe i pripremi jestivo korenje, kako da prati divljač i ulovi je ručno napravljenim oružjem. On zna kako da se zaštiti od hladnoće, kiše, opasnih životinja, itd. Primitivni čovek je nanosio relativno malu štetu prirodi zato što je KOLEKTIVNA moć primitivnog društva bila zanemarljiva u odnosu na KOLEKTIVNU moć industrijskog društva.

199. Umesto odricanja od moći i pasivnosti, treba zagovarati slamanje moći INDUSTRIJSKOG SISTEMA, zato što će to drastično POVEĆATI moć POJEDINACA i MALIH GRUPA.

200. Sve dok industrijski sistem ne bude teško oštećen, njegovo uništenje treba da bude JEDINI cilj revolucionara. Drugi ciljevi će samo odvlačiti pažnju i energiju od onog glavnog. Još važnije, ako revolucionari dozvole sebi da imaju bilo kakav drugi cilj osim uništenja tehnologije, doći će u iskušenje da je koriste kao sredstvo za ostvarenje tog drugog cilja. Ako podlegnu tom iskušenju, pašće pravo u zamku tehnologije, zato što je moderna tehnologija jedinstven, čvrsto organizovan sistem, u kojem, ako hoćete da iskoristite NEKU tehnologiju, morate da zadržite VEĆINU drugih tehnologija, tako da na kraju žrtvujete samo njen simbolični deo.

201. Recimo da revolucionari postave kao cilj „društvenu pravdu“. Imajući u vidu ljudsku prirodu, društvena pravda nije nešto što dolazi spontano; ona se mora zavešti silom. Da bi je zaveli, revolucionari moraju zadržati centralizovanu organizaciju i kontrolu. Biće im potrebna sredstva za brz transport i komunikaciju na velikim udaljenostima, pa tako i sva tehnologija na kojoj počivaju transportni i komunikacioni sistemi. Da bi nahranili i odenuli siromašne, revolucionari će morati da koriste poljoprivredu, proizvodne tehnologije i tako redom. Prema tome, pokušaj da se postigne društvena pravda, primoraće ih da zadrže najveći deo tehnološkog sistema. Nije stvar u tome da imamo nešto protiv društvene pravde, nego da se ne dozvoli da to omete pokušaj oslobođenja od tehnološkog sistema.

202. Bilo bi beznadežno kada bi revolucionari pokušali da napadnu sistem, a da pri tom ne koriste NEKE tehnologije. Ako, ništa drugo, potrebni su im komunikacioni mediji radi širenja njihove poruke. Ali, oni treba da koriste modernu tehnologiju samo u JEDNU svrhu: radi napada na tehnološki sistem.

203. Zamislimo alkoholičara koji sedi ispred bureta vina. Zamislimo kako govori sebi, „Vino ti neće škoditi, ako ga piješ umereno. U stvari, u malim količinama, ono je zdravo! Neće mi ništa smetati ako popijem samo gutljaj...“ Znaete šta onda sledi. Nikada ne gubite iz vida da se ljudi prema tehnologiji odnose kao alkoholičar prema buretu vina.

204. Revolucionari treba da imaju što je moguće više dece. Naučno je dokazano da su društveni stavovi u značajnoj meri nasledni. Ne kažemo da je društveni stav direktna posledica nečije genetske konstitucije, već da su karakterne crte delimično nasledne i da one, u konkretnom društvenom kontekstu, teže da osobu učine sklonijom ovom ili onom društvenom stavu. Ti nalazi su bili osporavani, ali prilično neubedljivo i to, po svemu sudeći, iz ideoloških razloga. U svakom slučaju, niko ne spori da su deca, u proseku, sklona da zauzmu društvene stavove slične stavovima svojih roditelja. S naše tačke gledišta, nije važno da li se ti stavovi prenose genetski ili vaspitanjem. U oba slučaja, činjenica je da se oni PRENOSE.

205. Problem je u tome što se ljudi skloni pobuni protiv industrijskog sistema brinu zbog rasta populacije, tako da često imaju malo dece ili ih nemaju uopšte. Na taj način oni možda prepuštaju svet ljudima koji podržavaju ili makar tolerišu industrijski sistem. Da bi se obezbedilo jačanje sledeće generacije revolucionara, potrebno je da se sadašnja generacija što više reprodukuje. Time će neznatno pogoršati problem prevelike populacije. Najvažniji problem je uništenje industrijskog sistema, zato što

će posle njegovog nestanka ljudska populacija neminovno opasti (videti paragraf 167); u suprotnom, ukoliko industrijski sistem preživi, on će nastaviti s razvijanjem novih tehnika za proizvodnju hrane, koje će omogućiti praktično neograničen rast populacije.

206. Kada je reč o revolucionarnoj strategiji, jedino na čemu apsolutno insistiramo je da jedini i svemu nadređeni cilj mora biti eliminacija moderne tehnologije i da se ne sme dozvoliti da bilo koji drugi cilj bude važniji. Što se ostalog tiče, revolucionari treba da zauzmu empirijski stav. Ako iskustvo pokaže da neki od iznetih predloga ne donose dobre rezultate, treba ih odbaciti.

Dve vrste tehnologije

207. Jedan od prigovora koji će se verovatno uputiti našem viđenju revolucije, glasi da je takva revolucija osuđena na propast, zato što je (kako se misli) tehnologija tokom istorije samo napredovala, bez uzmaka, tako da je tehnološka regresija nemoguća. Ali, to nije tačno.

208. Razlikujemo dve vrste tehnologija: male i organizaciono-zavisne tehnologije. Male tehnologije su one koje se mogu koristiti u manjim zajednicama bez spoljne podrške. Organizaciono-zavisne tehnologije su one koje zavise od velikih društvenih organizacija. Ne znamo ni za jedan značajan slučaj regresije u oblasti malih tehnologija. Ali, organizaciono-zavisne tehnologije JESU nazadovale, kada bi društvene organizacije od kojih su zavisile doživele slom. Primer: kada se Rimsko carstvo raspalo, njegove male tehnologije su preživele, zato što je svaki vešti seoski zanatlija mogao da napravi, na primer, vodenički točak, a svaki vešti kovač da napravi čelik po rimskoj metodologiji i tako redom. Ali, rimske organizaciono-zavisne tehnologije su NAZADOVALE. Njihovi akvadukti su bili zapušteni i nikada nisu bili obnovljeni. Rimski sistem gradskih sanitarija bio je zaboravljen, tako da su sanitarni sistemi evropskih gradova tek od nedavno dostigli nivo onih iz starog Rima.

209. Razlog zašto se čini da tehnologija stalno napreduje je to što su pre Industrijske revolucije prevagu svuda imale male tehnologije. Ali, većina tehnologija razvijenih od Industrijske revolucija na ovamo bila je organizaciono-zavisna. Pogledajmo, na primer, frižider. Bez fabrički proizvedenih delova ili usluga postfabričkih mašinskih radionica, šaćica lokalnih zanatlija nema praktično nikakve šanse da napravi taj uređaj. Ako bi im nekim čudom uspelo da naprave jedan, on bi bio neupotrebljiv bez stabilnog izvora električne energije. Znači, morali bi da naprave branu na reci i konstruišu generator. Za generator im je potrebna velika količina bakarne žice. Pokušajte da to napravite bez moderne tehnologije. I gde bi našli odgovarajući gas za frižider? Bilo bi mnogo lakše napraviti trapove ili hranu čuvati sušenjem ili dimljenjem, kao što se to radilo pre pojave frižidera.

210. Prema tome, jasno je da bi sa konačnim slomom industrijskog sistema, tehnologija izrade frižidera brzo nestala. Isto važi i za ostale organizaciono-zavisne tehnologije. A kada se neka takva tehnologija izgubi za jednu generaciju, potrebni su vekovi da bi se ona obnovila, kao što su bili potrebni vekovi i da bi se prvi put napravila. Preostale tehničke knjige bile bi malobrojne i raštrkane. Industrijsko društvo, izgrađeno od parčića, bez spoljne pomoći, moglo bi da se razvije kroz niz faza: potrebna su vam

oruđa da biste napravili oruđa... Potreban je i dugačak period ekonomskog razvoja i napretka u društvenoj organizaciji. A čak i kada ne bi bilo ideologije koja bi se suprotstavljala tehnologiji, nema osnova za tvrdnju da bi neko bio zainteresovan za obnovu industrijskog sistema. Entuzijazam za „progres“ je fenomen karakterističan za moderni oblik društva i izgleda da ga do, otprilike, XVII veka nije ni bilo.

211. U kasnom Srednjem veku postojale su četiri, približno jednako „napredne“ civilizacije: Evropa, Islamski svet, Indija i Daleki istok (Kina, Japan, Koreja). Tri civilizacije su ostale manje ili više stabilne, a samo je Evropa postala dinamična. Ne zna se zašto je Evropa baš u to vreme počela da se naglo razvija; istoričari imaju svoje teorije, ali to su samo spekulacije. U svakom slučaju, jasno je da do brzog razvoja ka tehnološkom društvu može doći samo u posebnim društvenim uslovima. Zato nema osnova za tvrdnju da je dugotrajna tehnološka regresija nemoguća.

212. Da li bi društvo VREMENOM ponovo počelo da se kreće ka industrijsko-tehnološkom obliku? Možda, ali o tome ne vredi razmišljati, zato što ne možemo predvideti ili uticati na uslove koji će postojati za 500 ili 1000 godina. Tim problemima moraće da se bave ljudi tog vremena.

Opasnost od levice

213. Zbog potrebe za buntovništvom i pripadnošću nekom pokretu, levičare ili osobe sličnog psihološkog profila često ne privlače pobune ili aktivistički pokreti čiji ciljevi i pripadnici nisu primarno levičarski. Uticaj levičara može da lako preokrene neki nelevičarski pokret u levičarski, zamenjujući ili izobličujući prvobitne ciljeve tog pokreta.

214. Da bi to izbegao, pokret koji uzdiže prirodu i suprotstavlja se tehnologiji mora zauzeti odlučan antilevičarski stav i izbegavati svaku saradnju sa levičarima. Posmatrano na duže staze, leвица je nespojiva s divljom prirodom, ljudskom slobodom i eliminacijom moderne tehnologije. Leвица je kolektivistička; ona teži da ceo svet (i prirodu i ljudsku vrstu) poveže u jedinstvenu celinu. Ali, to podrazumeva postojanje organizovanog društva, koje upravlja prirodom i ljudskim životima i koje se oslanja na napredne tehnologije. Ne možete ujediniti svet bez brzog transporta i komunikacije; ne možete da postići da svi ljudi vole jedni druge bez suptilnih psiholoških tehnika; ne možete razviti „plansku privredu“ bez neophodne tehnološke osnove. Iznad svega, levičari teže moći na kolektivističkoj osnovi, kroz poistovećivanje s nekim masovnim pokretom ili velikom organizacijom. Malo je verovatno da bi se leвица ikada odrekla tehnologije, zato što je tehnologija suviše dragocen izvor kolektivne moći.

215. Anarhista takođe teži moći (34), ali on je traži na ličnom planu i kao član male grupe; on želi da pojedinci i male grupe imaju kontrolu nad svojim životima. On se suprotstavlja tehnologiji, zato što ona teži da male zajednice učini zavisnim od velikih organizacija.

216. Neki levičari se možda suprotstavljaju tehnologiji, ali samo kao autsajderi, ako tehnološki sistem nije pod njihovom kontrolom. Ako levice ikada uspe da zavlada društvom, tako da tehnološki sistem postane oruđe u njenim rukama, ona će je sa

entuzijazmom koristiti i podsticati njen rast. Levica bi tako nastavila da sledi obrazac po kojem se oduvek ponašala. Dok su bili opozicija, ruski boljševici su se žestoko suprotstavljali cenzuri i tajnoj policiji, zagovarali pravo na samoopredeljenje etničkih manjina, itd.; ali, čim su došli na vlast, zaveli su još jaču cenzuru i stvorili tajnu policiju okrutniju od one koja je postojala pod carskim režimom i suprotstavljali se etničkim manjinama, u najmanju ruku isto koliko i stari režim. U Sjedinjenim Državama, do pre nekoliko decenija, kada su levičari bili manjina na našim univerzitetima, levičarski profesori su žestoko zagovarali akademsku slobodu; ali, danas, na univerzitetima na kojima su postali većina, levičari su spremni da svakome uskrate njegovu akademsku slobodu (to nazivaju „političkom korektnošću“). Isto će se dogoditi i sa levičarima i tehnologijom. Oni će je iskoristiti za potiskivanje svih ostalih, samo ako im uspe da preuzmu kontrolu nad njom.

217. U ranijim revolucijama, levičari najželjniji moći su, po pravilu, prvo saradivali sa nelevičarskim revolucionarima i levičarima liberterskog tipa, da bi kasnije prevarili i jedne i druge i sami prigrabili svu vlast. Robespier je to uradio u Francuskoj, boljševici u Rusiji, komunisti u Španiji 1938, a Kastro i njegovi sledbenici na Kubi. Imajući u vidu ponašanje levice kroz istoriju, saradnja današnjih nelevičarskih revolucionara sa levičarima bila bi znak krajnje gluposti.

218. Razni mislioci su ukazivali na to da je levica vrsta religije. Levica nije religija u strogom smislu, zato što levičarska doktrina ne polazi od postojanja nekog natprirodnog bića. Ali, kod levičara ta doktrina igra sličnu psihološku ulogu kao religija kod nekih ljudi. Levičaru je POTREBNO da veruje u tu doktrinu; ona igra vitalnu ulogu u njegovoj psihološkoj ekonomiji. Logika i činjenice ne mogu lako da promene njegova uverenja. On je duboko uveren da je levica moralno Ispravna (s velikim „I“) i da on ima ne samo pravo, nego i dužnost da svakome nametne levičarski moral. (Ipak, mnogi ljudi koje nazivamo „levičarima“ sebe ne vide tako, niti bi tako opisali svoj sistem verovanja. Koristimo taj izraz u nedostatku boljeg, koji bi opisao širok spektar bliskih uverenja, a koji obuhvata feministkinje, borce i pokrete za prava homoseksualaca, za političku korektnost, itd., ali i zato što ti pokreti pokazuju snažan afinitet prema staroj levisi. Videti paragrafe 227–230.)

219. Levica je totalitarna sila. Gde god je na vlasti, levica nastoji da prodre u svaki privatni kutak i svačije misli uklopi u levičarski kalup. To je delimično posledica kvazireligioznog karaktera levice; sve suprotno levičarskim uverenjima je Greh. Još važnije, levica je totalitarna sila zbog žudnje levičara za moći. Levičar nastoji da tu žudnju zadovolji kroz poistovećivanje s nekim pokretom, a svoju potrebu za sticanjem moći zadovoljava radeći na ostvarivanju ciljeva tog pokreta (videti paragraf 83). Ali, ma koliko pokret otišao daleko u ostvarivanju svojih ciljeva, levičar nikada nije zadovoljan, zato je njegov aktivizam zamenska aktivnost (videti paragraf 41). Drugim rečima, pravi motiv levičara nije ostvarenje navodnih ciljeva levice; u stvarnosti, on je motivisan osećanjem moći koje dobija boreći se za neki društveni cilj i ostvarujući ga. (35) Samim tim, levičar nikada nije zadovoljan već ostvarenim ciljevima; njegova potreba za sticanjem moći stalno ga vodi ka nekom novom cilju. Levičar želi jednake šanse za sve manjine. Kada to postigne, on insistira na statističkoj jednakosti dostignuća različitih manjina. Sve dok bilo ko, u nekom kutku svog uma, ima negativan stav prema nekoj manjini, levičar će morati da ga prevaspitava. Etničke manjine mu nisu dovoljne; niko ne sme da ima neki negativan stav prema

homoseksualcima, invalidima, debelim ljudima, starima, ružnima i tako u beskraj. Nije mu dovoljno da javnost bude obavještena o opasnostima pušenja; upozorenje treba da bude štampano na svakoj kutiji cigareta. Posle toga, reklamiranje cigareta treba ograničiti, ako ne i zabraniti. Aktivisti neće biti zadovoljni sve dok duvan ne bude stavljen van zakona, a onda i alkohol, brza hrana, itd. Aktivisti moraju da se bore protiv najtežeg zlostavljanja dece, što je razumno. Ali, oni sada hoće da zabrane i najmanju ćušku. Kada i u tome uspeju, požeće da zabrane nešto drugo što smatraju nedoličnim, zatim neku drugu stvar i tako u beskraj. Oni neće biti zadovoljni sve dok ne uspostave potpunu kontrolu nad podizanjem dece. A onda će se opet baciti na nešto drugo.

220. Pretpostavimo da ste zatražili od levičara da naprave spisak SVEGA što je u društvu pogrešno i da ste izveli SVAKU društvenu promenu koju su zahtevali. Prilično je izvesno da bi kroz par godina većina levičara našla neke nove razloge za pritužbe, neko novo društveno „zlo“ koje treba korigovati, zato što, još jednom, levičar nije toliko motivisan rešavanjem društvenih problema, koliko potrebom da zadovolji svoju težnju ka moći tako što će svoja rešenja nametnuti celom društvu.

221. Zbog ograničenja koja im se nameću na njihovom visokom stepenu socijalizacije, na planu mišljenja i ponašanja, mnogi prekomerno socijalizovani levičari ne mogu da se posvete sticanju moći kao drugi ljudi. Za njih je težnja ka moći jedini moralno prihvatljiv poduhvat i oni nastoje da kroz borbu nametnu svoj moral svima.

222. Levičari su, posebno oni prekomerno socijalizovani, Pravi vernici, kao iz knjige Erika Hofera, „Pravi vernik“ (Eric Hoffer, *The True Believer*). Ali, nemaju svi Pravi vernici isti psihološki profil kao levičari. Neki ortodoksni nacista, na primer, verovatno se psihološki dosta razlikuje od ortodoksnog levičara. Zbog svoje bezuslovne posvećenosti cilju, Pravi vernici su koristan, možda i neophodan, sastavni deo svakog revolucionarnog pokreta. To nas suočava s problemom za koji priznajemo da ne znamo kako da mu priđemo. Nismo sigurni kako bi trebalo iskoristiti energiju Pravih vernika za revoluciju protiv tehnologije. Sve što u ovom trenutku možemo reći je da nijedan mobilisani Pravi vernik nije pouzdan, ako nije posvećen isključivo uništenju tehnologije. Ako je posvećen još nekom idealu, moguće je da će poželeti da iskoristi tehnologiju za ostvarenje tog drugog cilja (videti paragrafe 220 i 221).

223. Neko bi mogao da kaže, „Cela ova priča o levičarima je gomila smeća. Poznajem Džona i Džejn koji su levičari, ali oni nemaju nikakve totalitarne sklonosti“. Tačno je da su mnogi levičari, možda čak i numerička većina, dobri ljudi koji iskreno veruju u toleranciju prema vrednostima drugih ljudi (do određene tačke) i da se ne bi služili metodom čvrste ruke za ostvarivanje svojih ciljeva. Svoja zapažanja o levičarima nismo izneli da bismo ih primenili na svakog pojedinog levičara, nego da bismo opisali opšti karakter levičarstva kao pokreta. A opšti karakter nekog pokreta nije uvek određen numeričkim odnosom raznih tipova ljudi uključenih u njega.

224. Ljudi koji su uzdižu do pozicija vlasti u levičarskim pokretima, obično su oni najželjniji moći, koji se najviše i trude da dođu do vlasti. Kada takvi preuzmu kontrolu nad pokretom, mnogi levičari blaže naravi u sebi ne odobravaju ponašanje vođa, ali ne mogu da im se suprotstave. Njima je POTREBNA vera u pokret i pošto ne mogu da je se odreknu, nastavljaju da slede vođe. Istina, NEKI levičari imaju hrabrosti da se suprotstave totalitarnim tendencijama koje primećuju, ali oni po pravilu bivaju

poraženi, zato što su tipovi željni moći organizovaniji, bezobzirniji, veći makijavelisti i zato što su se potrudili da izgrade snažan oslonac svojoj vlasti.

225. Taj fenomen se jasno iskazao u Rusiji i drugim zemljama u kojima su zavladao levičari. Slično tome, pre sloma komunizma u Rusiji, mnogi zapadni levičari su retko kada kritikovali tu zemlju. Ako bi i pokušali, obično bi priznali da je SSSR uradio mnogo loših stvari, ali onda bi tražili izgovore za komuniste i počinjali da pričaju o greškama Zapada. Uvek su se suprotstavljali zapadnom vojnom otporu komunističkoj agresiji. Levičari su širom sveta žestoko protestovali protiv vojne akcije SAD u Vijetnamu, ali kada je SSSR napao Avganistan nisu preduzeli ništa. Nije bila stvar u tome da su odobravali sovjetske akcije; ali, zbog svoje levičarske vere, prosto nisu mogli da podnesu da budu u opoziciju komunizmu. Danas, na univerzitetima na kojima je „politička korektnost“ postala dominantna, verovatno ima mnogo levičara koji lično ne odobravaju ograničavanje akademske slobode, ali na to ipak pristaju.

226. To je razlog zašto mnogi levičari, koji su lično blage naravi i iskreno tolerantni, ničim ne sprečavaju da levica kao celina ne ispoljava totalitarne tendencije.

227. Naše razmatranje levice pati od ozbiljnih slabosti. I dalje je nejasno šta podrazumevamo pod „levičarem“. Ali, izgleda da tu ne možemo mnogo da uradimo. Današnja levica je razbijena na ceo spektar aktivističkih pokreta. A opet, nisu svi aktivistički pokreti levičarski, dok neki od njih (na primer, radikalni ekolozi) izgleda obuhvataju i osobe levičarskog, ali i one duboko nelevičarskog tipa, koji bi trebalo da znaju za nešto bolje od saradnje s levičarima. Raznolikost levičara postepeno se pretapa u raznolikost nelevičara i ponekad zatičemo sebe kako s mukom pokušavamo da razlučimo da li je neki pojedinac levičar. U meri i ako je to ovde uopšte definisano, naše shvatanje levice je izloženo kroz razmatranja u ovom članku, a čitaocu predlažemo da sam donese sud o tome.

228. Ali, biće korisno ako navedemo neke kriterijume za prepoznavanje levice. Oni se ne mogu primenjivati mehanički. Neki pojedinci se uklapaju u te kriterijume, a da nisu levičari, dok se neki levičare ne uklapaju uopšte. Još jednom, to morate sami proceniti.

229. Levičar je usmeren ka kolektivizmu masovnih razmera. On naglašava dužnost pojedinca da služi društvu i dužnost društva da se brine o pojedincu. On ima negativan stav prema individualizmu. Često koristi moralistički ton. Zalaže se za kontrolu oružja, seksualno obrazovanje i druge „prosvećene“ psihološke i obrazovne metode, za društveno planiranje, afirmativne akcije, multikulturalizam. Sklon je poistovećivanju sa žrtvama. On je protiv konkurencije i nasilja, ali često nalazi opravdanje za levičare koji pribegavaju nasilju. Sklon je upotrebi fraza kao što su „rasizam“, „seksizam“, „homofobija“, „kapitalizam“, „imperijalizam“, „neokolonijalizam“, „genocid“, „društvena promena“, „društvena pravda“, „društvena odgovornost“. Karakteristika koja možda najbolje predstavlja levičara je njegova simpatija za sledeće pokrete: feminizam; borba za prava homoseksualaca, etničkih manjina, invalida, životinja; politička korektnost. Svako ko pokazuje snažnu naklonost prema SVIM tim pokretima je skoro sigurno levičar. (36)

230. Mnogo opasniji levičari, naime, oni željni moći, često se odlikuju arogancijom ili dogmatskim pristupom ideologiji. Ipak, daleko najopasniji su oni prekomerno socijalizovani tipovi koji izbegavaju iritirajuće ispoljavanje agresivnosti i otvoreno re-

klamiranje svojih levičarskih ubeđenja. Umesto toga, oni tiho i nenametljivo rade na promociji kolektivističkih vrednosti, „prosvećenih“ psiholoških tehnika za socijalizaciju dece, za vezivanje pojedinca za sistem, itd. Ti kriptolevičari (da ih tako nazovemo) približno se poklapaju sa određenim buržoaskim tipom u praktičnom delovanju, ali se od njega razlikuju po psihologiji, ideologiji i motivaciji. Obični buržuj pokušava da ljude stavi pod kontrolu sistema da bi zaštitio svoj način života ili to radi zato što je prosto konvencionalnih ubeđenja. Kriptolevičar pokušava da ljude stavi pod kontrolu sistema zato što je on Pravi vernik kolektivističke ideologije. Kriptolevičar se razlikuje od prosečnog, prekomerno socijalizovanog levičara po tome što je njegov pobunjenički impuls slabiji i po tome što je potpunije socijalizovan. A od običnog, dobro socijalizovanog buržuja razlikuje se po duboko usađenom osećanju uskraćenosti, zbog kojeg mora da se posveti nekom cilju i utopi se u kolektivitet. Moguće je da je njegova (dobro sublimirana) težnja ka moći jača nego kod prosečnog buržuja.

Završna napomena

231. U ovom članku smo izneli dosta nepreciznih tvrdnji, koje zahtevaju razna dodatna objašnjenja i rezerve; moguće je i da su neke potpuno pogrešne. Nedostatak informacija i potreba za sažetošću sprečili su nas da svoje tvrdnje izrazimo preciznije ili da dodamo sva neophodna objašnjenja. I naravno da se u ovakvim razmatranjima morate snažno osloniti na intuiciju, koja ponekad greši. Zato napominjemo da ovaj članak donosi samo grubi prikaz istine.

232. Ipak, mislimo da ima osnova za naše uverenje da je ova opšta slika u osnovi tačna. Možda bi trebalo spomenuti samo jednu eventualno slabu tačku. Levicu smo opisali u njenom modernom obliku, kao fenomen svojstven ovom vremenu i kao simptom poremećaja u procesu sticanja moći. Ali, moguće je da nismo u pravu. Prekomerno socijalizovani tipovi, koji težnju ka moći zadovoljavaju tako što svoje shvatanje morala nameću svima, sigurno su odavno prisutni. Ali, MISLIMO da je presudna uloga osećanja inferiornosti, samopotcenjivanja, bespomoćnosti i poistovećivanja sa žrtvama kod ljudi koji sami nisu žrtve, posebno izražena kod modernih levičara. Ta vrsta poistovećivanja može se, u izvesnoj meri, uočiti i kod levičara iz XIX veka ili kod ranih hrišćana; ali, koliko je nama poznato, simptomi kao što su samopotcenjivanje, itd., nisu ni izbliza toliko uočljivi u tim ili drugim pokretima kao kod moderne leveice. Ali, nismo u poziciji da sa sigurnošću tvrdimo da takvih pokreta, koji su prethodili modernoj levici, nije bilo. To je važno pitanje, kojem bi istoričari trebalo da posvete pažnju.

Napomene

1. (Paragraf 19) Tvrdimo da većina ili čak SVE siledžije i nemilosrdni takmičari pate od osećanja inferiornosti.
2. (Paragraf 25) Tokom Viktorijanskog perioda, mnogi prekomerno socijalizovani ljudi su patili od ozbiljnih psiholoških problema zbog potiskivanja ili pokušaja po-

tiskivanja seksualnih osećanja. Frojd je svoje teorije očigledno zasnovao na ljudima tog tipa. Danas je fokus socijalizacije pomeren sa seksa na agresiju.

3. (Paragraf 27) Što ne uključuje nužno i specijaliste-inženjere ili one iz „ozbiljnih“ nauka.

4. (Paragraf 28) Ima mnogo ljudi iz srednje i više srednje klase koji se opiru tim vrednostima, ali njihov otpor je obično, manje ili više, prikriven. Takav otpor se u medijima pojavljuje samo u vrlo ograničenoj meri. U našem društvu propaganda posebno naglašava ustaljene vrednosti. Glavni razlog zašto su te vrednosti postale, da tako kažemo, zvanične vrednosti našeg društva je to što su korisne za sistem. Nasilje se obeshrabruje jer ono narušava funkcionisanje sistema. Rasizam se obeshrabruje zato što i rasni sukobi ugrožavaju sistem, a diskriminacija odbacuje talentovane pripadnike manjinskih grupa, koji bi mogli biti korisni za sistem. Siromaštvo mora biti „izlečeno“ zato što najniža klasa predstavlja problem za sistem, a kontakt s njom demoralizuje ljude iz drugih klasa. Žene se ohrabruju da grade karijere, zato što su njihove sposobnosti korisne za sistem i još važnije, zato što stalni posao bolje integriše ženu u sistem i direktno je vezuje za njega, pre nego za porodicu. To doprinosi slabljenju porodične solidarnosti. (Vođe pričaju kako se zalažu za jačanje porodice, ali ono što zapravo žele je da porodica bude efikasno sredstvo za socijalizaciju dece u skladu sa potrebama sistema. U paragrafu 51 smo izneli tvrdnju da sistem ne može dozvoliti da porodica i druge male društvene grupe budu snažne i autonomne.)

5. (Paragraf 42) Moglo bi se reći kako većina ljudi ne želi da samostalno donosi odluke, nego očekuje da vođe misle za njih. U tome ima istine. Ljudi vole da donose odluke u malim stvarima, ali odlučivanje o teškim, suštinskim pitanjima podrazumeva psihološke konflikte, što većina izbegava. Zato su skloni da se u odlučivanju o teškim pitanjima oslanjaju na druge. Ali, to ne znači da vole da im se odluke nameću odozgo, bez mogućnosti da utiču na njih. Većina ljudi su po prirodi sledbenici, a ne vođe, ali oni žele da imaju direktan, lični pristup svojim vođama, da imaju uticaj na njih i da u izvesnoj meri učestvuju u odlučivanju čak i u onim najtežim pitanjima. I njima je potrebna autonomija, makar samo u toj meri.

6. (Paragraf 44) Neke od navedenih simptoma pokazuju i zarobljene životinje. Da objasnimo kako ti simptomi nastaju, u odnosu na proces sticanja moći: zdravorazumsko shvatanje ljudske prirode govori nam da nedostatak ciljeva čije ostvarenje zahteva neki napor stvara dosadu, koja, ako potraje, često vodi u depresiju. Neuspeh u ostvarivanju ciljeva izaziva frustraciju i samopotcenjivanje. Frustracija prelazi u bes, bes u agresivnost, često u nasilje nad članovima porodice. Pokazalo se da dugotrajna frustracija obično vodi u depresiju i da ta depresija izaziva osećanje krivice, poremećaj sna, poremećaje u ishrani i loš odnos prema sebi. Oni koji su skloni depresiji, protivotrov traže u uživanju; odatle nezasiti hedonizam i prekomerni seks, često sa perverzijama koje bi trebalo da pruže dodatni podsticaj. Dosada takođe vodi u potragu za prekomernim uživanjem, pošto, u nedostatku drugih ciljeva, ljudima takvo uživanje postaje jedini cilj. Videti priloženi dijagram (prilog originalnom tekstu, koji nismo mogli da nađemo u upotrebljivom obliku; nap. prev.) Ovaj prikaz je suviše pojednostavljen. Stvarnost je mnogo složenija. Naravno, uskraćenost u sticanju moći nije JEDINI uzrok opisanih simptoma. Uzgred budi rečeno, kada kažemo depresija, ne mislimo nužno na ozbiljne slučajeve depresije, koji zahtevaju psihijatrijsku inter-

venciju. Često je reč o blažim slučajevima. A kada govorimo o ciljevima, ne mislimo nužno na dugoročne, velike ciljeve. Tokom istorije, mnogima ili čak većini, najneposredniji egzistencijalni ciljevi (pûko obezbeđivanje hrane za sebe i porodicu, iz dana u dan) bili su sasvim dovoljni.

7. (Paragraf 52) Delimičan izuzetak su nekoliko pasivnih, u sebe povučenih grupa, kao što su Amiši, čije postojanje nema mnogo posledica po društvo u celini. Ako izuzmemo njih, u Americi zaista postoje neke male, autentične zajednice. Na primer, tinejdžerske bande i „kultovi“. Svi ih smatraju opasnim, što zapravo i jesu, zato što su članovi tih grupa lojalni pre svega jedni drugima, pa tek onda sistemu, tako da ovaj ne može da ih kontroliše. Ili pogledajmo Cigane. Oni obično dobro prolaze s krađom i prevarama, zato što je njihova lojalnost takva da će se uvek naći dovoljno drugih Cigana čije će svedočenje „dokazati“ njihovu nevinost. Sistem bi očigledno bio u velikoj nevolji kada bi suviše ljudi pripadalo takvim grupama. Neki kineski mislioci s početka XX veka, koji su težili modernizaciji Kine, shvatili su značaj slamanja malih društvenih grupa, kao što je porodica: „(Prema Sun Yat-senu) kineskom narodu je potrebna nova doza patriotizma, koja će voditi ka prebacivanju njihove lojalnosti od porodice prema državi... (Prema Li Huangu) tradicionalna vezanost, posebno za porodicu, mora biti napuštena, ako želimo da se u Kini razvije nacionalizam.“ (Chester C. Tan, *Chinese Political Thought in the Twentieth Century*, str. 125, 297)

8. (Paragraf 56) Da, svesni smo da je Amerika iz XIX veka imala svoje probleme i to ozbiljne; ali, zbog sažetosti smo morali da se izrazimo na pojednostavljen način.

9. (Paragraf 61) Najnižu klasu ostavljamo po strani. Govorimo o društvenoj većini.

10. (Paragraf 62) Neki sociolozi, edukatori, eksperti za „mentalno zdravlje“ i njima slični, daju sve od sebe kako bi društvene težnje ugurali u prvu grupu, tako što pokušavaju da svakome obezbede zadovoljavajući društveni život.

11. (Paragrafi 63, 82) Da li je težnja ka beskonačnom sticanju materijalnih dobara zaista samo veštački proizvod reklamne i marketinške industrije? Sigurno je da ona nije urođena. Bilo je mnogo kultura u kojima su ljudi želeli malo materijalnih dobara preko onoga što im je bilo neophodno za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba (australijski Aboridžini, tradicionalna meksička seoska kultura, neke afričke kulture). S druge strane, bilo je mnogo preindustrijskih kultura u kojima je sticanje materijalnih dobara igralo značajnu ulogu. Zato ne možemo reći da je današnja kultura, orijentisana na sticanje materijalnih dobara, isključivo plod reklamne i marketinške industrije. Ali, jasno je da ta industrija ima važnu ulogu u stvaranju takve kulture. Velike korporacije koje troše milione dolara na reklamu, ne bi to radile da nisu sigurne da će im se taj trošak vratiti kroz povećanu prodaju. Jedan član FC je pre nekoliko godina pričao s nekim menadžerom prodaje, koji je bio dovoljno iskren: „Naš posao je da navedemo ljude da kupuju stvari koje ne žele i koje im nisu potrebne.“ Onda mu je objasnio kako neobučeni novajlija može da ljude upozna s nekim proizvodom i da ništa ne proda, dok bi obučeni i iskusni prodavac kod istih ljudi postigao veliku prodaju. To pokazuje da su ljudi izmanipulisani da kupuju stvari koje im nisu stvarno potrebne.

12. (Paragraf 64) Problem nesvrhovitosti je izgleda postao manje ozbiljan tokom poslednjih 15 godina, zato što se ljudi sada osećaju manje fizički i ekonomski sigurnim, tako da im potreba za sigurnošću obezbeđuje cilj. Ali, nesvrhovitost je zamenjena

frustracijom zbog teškoća u obezbeđivanju sigurnosti. Naglašavamo problem nesvrhovitosti zato što liberali i levičari teže društvu koje bi rešavalo sve socijalne probleme garantujući svim ljudima socijalnu sigurnost; ali, to bi samo vratilo problem nesvrhovitosti. Pravo pitanje nije da li društvo uspeva ili ne uspeva da ljudima obezbedi sigurnost; problem je u tome što sigurnost ljudi zavisi od sistema, umesto da je u njihovim rukama. To je, uzgred budi rečeno, deo objašnjenja zašto se neki ljudi zalažu za pravo na nošenje oružja; posedovanje pištolja naglašava taj aspekt sigurnosti, koja bi trebalo da bude u njihovim rukama.

13. (Paragraf 66) Pokušaji konzervativaca da smanje stepen vladine regulacije nije od velike koristi prosečnom čoveku. Pre svega, nju je moguće eliminisati samo u maloj meri, zato što je većina tih mera neophodna. Drugo, najveći deo deregulacije se odnosi na biznis, a ne na prosečnog pojedinca, tako da je glavna posledica prebacivanja ovlašćenja sa vlade na privatne korporacije. Za prosečnog čoveka to znači da je mešanje vlasti u njegov život zamenjeno mešanjem velikih korporacija, koje mogu da dozvole, na primer, veće bacanje hemikalija u vodu, što može izazvati rak. Konzervativci tretiraju prosečnog čoveka kao budalu, iskorišćavajući njegove jadikovke o Svemoćnoj vladi da bi promovisali moć Svemoćnog biznisa.

14. (Paragraf 73) Kada neko opravdava svrhu u koju se propaganda koristi u datom slučaju, on to obično naziva „edukacijom“ ili koristi neki sličan eufimizam. Ali, propaganda je propaganda, bez obzira u koju se svrhu koristi.

15. (Paragraf 83) Ovde ne izražavamo ni odobravanje, niti neodobravanje invazije na Panamu. Samo je navodimo kao ilustraciju.

16. (Paragraf 95) Dok su američke kolonije bile pod britanskom vlašću, bilo je manje zakonskih garancija slobode, uglavnom neefikasnih, nego posle donošenja američkog Ustava; ali, u preindustrijskoj Americi, pre i posle Rata za nezavisnost, bilo je više lične slobode nego posle širenja Industrijske revolucije na celu zemlju. Sledeći citati su iz knjige *Nasilje u Americi: Istorijska i komparativna perspektiva* („Violence in America: Historical and Comparative Perspectives“, urednici Hugh Davis Graham i Ted Robert Gurr, poglavlje 12, autor Roger Lane, str. 476-478): „Progresivno povećavanje standarda o vlasništvu, zajedno sa sve većim osloncem na policijsko sprovođenje zakona (u Americi tokom XIX veka)... bilo je uobičajeno u celom društvu... Promena u društvenom ponašanju bila je tako dalekosežna i raširena, da sve ukazuje na vezu sa onim najvažnijim među današnjim društvenim procesima: naime, sa industrijskom urbanizacijom... Masačusets je 1835. godine imao 660.940 stanovnika, od čega 81% seoskog, uglavnom preindustrijskog i starosedelačkog. Građani su uživali značajnu ličnu slobodu. Bez obzira da li su bili prevoznici, seljaci ili zanatlije, svi oni su bili naviknuti da slede svako svoj raspored, a priroda njihovog posla činila ih je fizički nezavisnim jedne od drugih... Lični problemi, gresi ili čak zločini, obično nisu bili predmet šire društvene pažnje... Ali, uticaj ovih blizanačkih migracija – ka gradu i ka fabrici – postao je pokretačka sila 1835. godine i imao progresivne posledice po ponašanje ljudi tokom celog XIX veka i kasnije u XX. Fabrika je zahtevala pravilno ponašanje, život podređen ritmu časovnika i kalendara, zahtevima gazde i nadzornika. U varoši ili u gradu, potrebe življenja u gusto naseljenim susedstvima inhibirale su mnoge postupke koji su ranije bili nesporni. U većim preduzećima, plave i bele kragne su zavisile od svojih kolega; pošto se svačiji posao uklapao u posao

onog drugog, on više nije bio stvar pojedinca... Posledice nove organizacije života i rada bile su vidljive do 1900, kada je nekih 76% od 2.805.346 stanovnika Masačusetsa bilo klasifikovano kao urbano. Mnogo oblici nasilnog i nepropisnog ponašanja, koji su ranije bili tolerisani u proizvoljnim, nezavisnim društvima, nisu više bili prihvatljivi u mnogo formalnijoj, kooperativnoj atmosferi tog kasnijeg perioda... Ukratko, migracija prema gradu je stvorila mnogo poslušniju, socijalizovaniju, 'civilizovaniju' generaciju od one prethodne.“

17. (Paragraf 117) Apologete sistema vole da navode slučajeve u kojima je ishod izbora zavisio od jednog ili dva glasa. Ali, takvi slučajevi su retki.

18. (Paragraf 119) „Danas, u tehnološki razvijenim zemljama, ljudi vode slične živote, uprkos geografskim, verskim i političkim razlikama. Svakodnevni životi hrišćanskog bankarskog službenika iz Čikaga, budističkog bankarskog službenika iz Tokija i komunističkog bankarskog službenika iz Moskve, mnogo više liče jedan na drugi nego život bilo koga od njih na život bilo kog čoveka od pre hiljadu godina. Te sličnosti su posledica zajedničke tehnologije...“ (L. Sprague de Camp, „The Ancient Engineers“, Ballantine edition, str. 17) Životi tri bankarska službenika nisu IDENTIČNI. Ideologija ima NEKI uticaj. Ali, svi slede PRIBLIŽNO istu putanju.

19. (Paragraf 123) Samo zamislite da bi neki neodgovorni genetski inženjer mogao da proizvede i gomilu terorista.

20. (Paragraf 124) Još jedan primer nepoželjnih posledica napretka u medicini. Recimo da je pronađen lek za rak. Čak i kada bi taj lek bio toliko skup da bi bio dostupan samo eliti, to bi uveliko smanjilo elan te elite za zaustavljanje gomilanja kancerogenog otpada u okruženju.

21. (Paragraf 128) Pošto će mnogima možda izgledati paradoksalno da veliki broj dobrih stvari može da rezultira nečim lošim, ilustrovaćemo to jednom analogijom. Zamislimo da gospodin A igra partiju šaha sa g. C, a da Veliki Majstor, g. C, gleda g. A preko ramena. Naravno, g. A želi da pobedi i ako mu g. C ukaže na neki dobar potez, on mu tako čini uslugu. Ali, pretpostavimo da g. C govori g. A kako da vuče SVE poteze. U svakom pojedinačnom slučaju on čini uslugu g. A, zato što mu govori najbolje poteze. Ali, otkrivajući mu SVE najbolje poteze umesto njega, on kvari igru, pošto za g. A igra nema nikakvog smisla ako nego drugi vuče sve poteze umesto njega. Položaj modernog čoveka je sličan položaju g. A. Sistem olakšava život pojedincu na bezbroj načina, ali tako mu samo oduzima kontrolu nad sopstvenom sudbinom.

22. (Paragraf 137) Ovde razmatramo sukob vrednosti samo u okviru društvene većine. Zbog jednostavnosti prikaza, izostavljamo opis „odmetničkih“ vrednosti, kao što je ideja da je divlja priroda važnija od ekonomskog blagostanja ljudi.

23. (Paragraf 137) Lična korist nije uvek MATERIJALNA. To može da biti i zadovoljavanje neke psihološke potrebe, na primer, kroz zagovaranje određene ideologije ili religije.

24. (Paragraf 139) Objašnjenje: u interesu je sistema da odobri određen stepen slobode u nekim oblastima. Na primer, ekonomska sloboda (uz odgovarajuća pravila i ograničenja) pokazala se efikasnom u promociji ekonomskog rasta. Ali, u interesu sistema je samo planska, omeđena, ograničena sloboda. Pojedinca treba uvek držati na uzdi, makar ta uzda ponekad bila dugačka (videti paragrafe 94 i 97).

25. (Paragraf 143) Ne tvrdimo da je efikasnost društva ili njegov potencijal za opstanak uvek bio obrnuto proporcionalan količini pritiska ili nelagodnosti kojima je društvo izlagalo ljude. To sigurno nije slučaj. Ima osnova za verovanje da su mnoga primitivna društva podvrgavala ljude manjim pritiscima nego evropsko društvo, ali evropska društva su se pokazala mnogo efikasnijim i uvek su odnosila pobjedu nad primitivnim društvima, na osnovu tehnoloških prednosti.

26. (Paragraf 147) Ako mislite da je efikasna sila za primenu zakona uvek dobra zato što sprečava zločin, onda imajte u vidu da zločin, kako ga definiše društvo, nije uvek ono što biste VI nazvali zločinom. Pušenje marihuane je danas „zločin“, kao što je to u nekim delovima SAD i posedovanje neregistrovanog oružja. Sutra će posedovanje SVAKOG vatrenog oružja, registrovanog ili neregistrovanog, biti zločin, a isto se može desiti i s nepoželjnim metodama za vaspitavanje dece, kao što su batine. Izražavanje disidentskih političkih stavova u nekim zemljama se smatra za zločin i nema nikakvih garancija da se to neće desiti i u SAD, pošto nijedan ustavni ili politički sistem ne traje večno. Ako je društvu potrebna velika, moćna sila za primenu zakona, onda s tim društvom nešto ozbiljno nije u redu; ono verovatno izlaže ljude teškim pritiscima, ukoliko većina odbija da poštuje pravila ili ih poštuje samo zato što su na to prisiljeni. Mnoga društva iz prošlosti su uspevala da žive s malo ili bez ikakve formalne sile za primenu zakona.

27. (Paragraf 151) Tačnije, nekadašnja društva su raspolagala načinima da utiču na ljudsko ponašanje, ali ona su bila primitivna i neefikasna u poređenju s tehnološkim sredstvima koja su u međuvremenu razvijena.

28. (Paragraf 152) Ipak, neki psiholozi su javno iznosili mišljenja koja otkrivaju njihov prezir prema ljudskoj slobodi. *Omni* je citirao izjavu matematičara Kloda Šenona (Claude Shannon; avgust 1987): „Zamišljam vreme kada ćemo za robote mi ljudi biti isto ono što su za nas danas psi; i ja se iz petnih žila zalažem za mašine.“

29. (Paragraf 152) Ovo nije naučna fantastika! Samo što smo napisali paragraf 154, u *Scientific American* smo naišli na članak prema kojem naučnici aktivno razvijaju tehnike za identifikaciju eventualnih kriminalaca, kao i za njihov tretman kombinacijom bioloških i psiholoških sredstava. Neki naučnici zagovaraju prisilnu primenu tog tretmana, koji će možda biti dostupan u bliskoj budućnosti. (Videti „Seeking the Criminal Element“, W. Wayt Gibbs, *Scientific American*, mart 1995.) Možda vi mislite da je to u redu, zato što bi tretman bio primenjen samo na one koji bi mogli da postanu nasilni kriminalci. Ali, naravno da neće sve ostati na tome. Sledeći korak bila bi primena tog tretmana na one koji bi mogli postati pijani vozači (koji takođe ugrožavaju ljudske živote), zatim možda na one koji hoće da svojoj deci opale po neku ćušku, pa na radikalne ekologe koji sabotiraju opremu za seču šuma, a vremenom na sve ljude čije ponašanje nije u skladu sa zahtevima sistema.

30. (Paragraf 184) Još jedna prednost prirode kao kontraideala tehnologiji je to što kod mnogih ljudi priroda izaziva neku vrstu poštovanja sličnog religiji, tako da priroda možda može biti idealizovana i na toj osnovi. Tačno je da je u mnogim društvima religija pružala podršku i opravdanje vladajućem poretku, ali poznato je da je često pružala osnov i za pobunu. Zato bi možda bilo korisno uvesti religiozni element u pobunu protiv tehnologije, utoliko pre što današnja zapadna društva nemaju snažno religijsko uporište. Religija danas služi ili kao jeftina i providna podrška ograničenoj,

kratkovidnoj sebičnosti (neki konzervativci bi to tako opisali) ili kao cinično sredstvo za sticanje lake zarade (mnogi evangelisti) ili je degenerisana u sirovi iracionalizam (protestantske fundamentalističke sekte, „kultovi“) ili prosto stagnira (katoličanstvo, zvanični protestantizam). Nešto najbliže snažnoj, raširenoj, dinamičnoj religiji, što je Zapad video u skorije vreme, bila je kvazireligija levice; ali, levica je danas fragmentirana i nema pred sobom nikakav jasan, celovit i nadahnjujući cilj. Odatle taj religiozni vakuum u našem društvu, koji bi možda mogao biti popunjen religijom fokusiranom na prirodu kao suprotnost tehnologiji. Ali, bila bi velika greška kada bi se takva religija, koja treba da popuni tu prazninu, pravila veštački. Takva konstrukcija bi verovatno bila neuspešna. Pogledajte, na primer, religiju kao što je „Gaia“. Da li njeni sledbenici ZAISTA veruju u nju ili samo glume? Ako glume, onda će njihova religija na kraju omanuti. Verovatno je nabolje i ne pokušavati sa uvođenjem religije u sukob između prirode i tehnologije, osim ako ZAISTA ne verujete u takvu religiju i nalazite da ona budi dubok, snažan, izvorni odjek i kod mnogih drugih ljudi.

31. (Paragraf 189) Zamislimo da dođe do tog konačnog prodora. Ali, možda industrijski sistem može biti eliminisan i postepeno, u manjim koracima. (Videti paragrafe 4, 167 i napomenu 4).

32. (Paragraf 193) Čak je pojmljivo (iako maglovito) da bi se revolucija mogla desiti i samo na osnovu masovne promene stava prema tehnologiji, kao posledice relativno postepene i bezbolne dezintegracije industrijskog sistema. Ako do toga dođe, onda ćemo zaista imati sreće. Ipak, mnogo je verovatnije da će prelaz ka netehnološkom društvu biti veoma težak i pun sukoba i katastrofa.

33. (Paragraf 195) Ekonomska i tehnološka struktura društva je mnogo važnija od političke u oblikovanju načina života prosečnog čoveka (videti paragrafe 95, 119 i napomene 16 i 18).

34. (Paragraf 215) Ova tvrdnja se odnosi na određenu vrstu anarhizma. Postoji širok spektar društvenih stavova koji bi se mogli nazvati „anarhističkim“ i moguće je da oni koji sebe smatraju anarhistima ne bi prihvatili naše tvrdnje iz paragrafa 215. Treba primetiti da postoji i nenasilni anarhistički pokret, čiji pripadnici verovatno ne bi prihvatili FC kao anarhiste i sigurno ne bi odobrili naše nasilne metode.

35. (Paragraf 219) Mnogi levičari su motivisani i neprijateljstvom, ali to je verovatno, jednim delom, posledica frustrirane težnje ka moći.

36. (Paragraf 229) Važno je shvatiti da mislimo na nekog ko pokazuje simpatije za te POKRETE onakve kakvi su danas. Neko ko smatra da žene, homoseksualci, itd., treba da imaju jednaka prava nije nužno levičar. Feministički, gej i drugi pokreti, imaju poseban ideološki ton, karakterističan za levicu; ali, ako neko smatra da, na primer, žene treba da imaju jednaka prava kao i muškarci, to ne znači da on mora imati simpatije za feministički pokret kakav je danas.

Ako problemi oko autorskih prava sprečavaju štampanje ovog dugačkog citata, onda vas molim da napomenu 16 promenite na sledeći način:

16. (Paragraf 95) Dok su američke kolonije bile pod britanskom vlašću, bilo je manje zakonskih garancija slobode, uglavnom neefikasnih, nego posle donošenja američkog Ustava; ali, u preindustrijskoj Americi, i pre i posle Rata za nezavisnost, bilo je više lične slobode nego posle širenja Industrijske revolucije na celu zemlju. U knjizi

Nasilje u Americi: Istorijska i komparativna perspektiva („Violence in America: Historical and Comparative Perspectives“, urednici Hugh Davis Graham i Ted Robert Gurr, poglavlje 12, autor Roger Lane, str. 476-478), objašnjeno je kako je prosečna osoba u preindustrijskoj Americi imala veću nezavisnost i autonomiju nego što je to danas slučaj i kako je proces industrijalizacije neminovno vodio ka ograničavanju lične slobode.

FC (Teodor Kačinski), 1995.

Opis grafikona objavljenih u *The Washington Post*

DIJAGRAM SIMPTOMA KOJI SE JAVLJAJU ZBOG NARUŠAVANJA PROCESA STI-CANJA MOĆI

NEDOSTATAK CILJEVA ČIJE OSTVARIVANJE ZAHTEVA NAPOR (okvir), povezan s dosadom, prekomernom potragom za uživanjem i na kraju sa sklonošću ka depresiji.

Prekomerna potraga za uživanjem povezana sa nezasitim hedonizmom, seksualnim perverzijama i prekomernim jelom.

Sklonost ka depresiji (centar dijagrama) povezan sa frustracijom, koja je povezana sa NEUSPEHOM U OSTVARIVANJU CILJEVA (okvir).

Sklonost ka depresiji povezana sa poremećajem u ishrani, poremećajem sna, osećanjem krivice, strepnjom i samopotcenjivanjem.

Frustracija povezana sa besom, koji je povezan sa zlostavljanjem.

NEUSPEH U OSTVARIVANJU CILJEVA povezan sa samopotcenjivanjem.

(Kraj dokumenta objavljenog u *The Washington Post*.)

Pismo upućeno *New York Times*

The New York Times, 24. april 1995.

Ovo je tekst pisma upućenog na adresu Tajmsa, 24. aprila 1995, od samoproklamovane „terorističke grupe FC“, koja je preuzela odgovornost za seriju bombaških napada, koje FBI pripisuje pojedincu ili grupi u slučaju poznatom kao Unabom. Pismo nosi poštanski žig Oklenda.

Dokument je predstavljen verodostojno, sa originalnim ispisom, naglascima i interpunkcijom. Tri pasusa su izbrisana na zahtev FBI.

(Pasus izbrisan na zahtev FBI.)

Ovo je poruka terorističke grupe FC.

Razneli smo Tomasa Mosera (Thomas Mosser) prošlog decembra, zato što je bio direktor agencije Burston-Marsteller. Među ostalim zlodelim, Burston-Marsteller je pomogao Exxonu da popravi svoju sliku u javnosti posle nesreće Exxon Valdez. Ali, napali smo ih ne toliko iz nekog posebnog razloga, koliko zbog opštih principa. Burston-Marsteller je jedna od najvećih organizacija koja se bavi odnosima sa javnošću.

To znači da se ta kompanija bavi razvojem tehnika za manipulaciju stavovima ljudi. To je glavni razlog zašto smo poslali bombu jednom od njenih direktora, a ne ponašanje te agencije u pojedinačnim slučajevima.

Neki novinski izveštaji su pogrešno tvrdili da mi napadamo univerzitete ili profesore. Nema ništa protiv univerziteta ili profesora kao takvih. Svi univerzitetski ljudi koje smo napali bili su specijalisti u tehničkim oblastima. (Tu ubrajamo i neke oblasti primenjene psihologije, kao što je istraživanje mogućnosti za promenu ljudskog ponašanja.) Ne želimo da bilo ko misli kako hoćemo da povredimo profesore koji se bave arheologijom, istorijom, književnošću i sličnim bezazlenim stvarima. Ljudi koje hoćemo da sredimo su naučnici i inženjeri, posebno oni iz nekih kritičnih oblasti, kao što su kompjuteri i genetika. Što se tiče bombe postavljene u Poslovnoj školi na Univerzitetu u Juti, to je bila vrlo traljava operacija. Nećemo reći kako je ili zašto ta operacija bila traljava, da ne bismo FBI dali bilo kakav trag. Ta bomba nije povredila nikog.

U prethodnom pismu koje smo vam poslali nazvali smo sebe anarhistima. Pošto je „anarhista“ širok pojam, koji se primenjuje na veliki broj stavova, potrebno je dodatno objašnjenje. Sebe nazivamo anarhistima zato što, idealno, težimo razbijanju celog društva na veoma male, potpuno autonomne jedinice. Na žalost, ne vidimo neki jasan put koji bi vodio ka tom cilju, tako da to ostavljamo za neodređenu budućnost. Naš mnogo neposredniji cilj, za koji mislimo da se može ostvariti u narednih nekoliko decenija, jeste uništenje svetskog industrijskog sistema. Bombaškim napadima želimo da izazovemo nestabilnost u industrijskom društvu, da propagiramo antiindustrijske ideje i da ohrabrimo sve one koji mrze industrijski sistem.

FBI je pokušao da te bombaške napade prikaže kao delo nekog izolovanog ludaka. Nećemo gubiti vreme na raspravu o tome da li smo ludi ili ne, ali sigurno je da nismo izolovani. Iz bezbednosnih razloga nećemo otkriti koliko članova ima naša grupa, ali svako ko čita publikacije anarhista i radikalnih ekologa videće da se opozicija industrijsko-tehnološkom sistemu širi i da raste.

Zašto svoje ciljeve objavljujemo tek sada, iako je od našeg prvog napada prošlo sedamnaest godina? Naše prve bombe bile su suviše slabe da bi privukle pažnju šire javnosti i ohrabrile one koji mrze sistem. Ustanovili smo da su barutne bombe, dovoljno male da bi se neprimetno nosile, bile suviše slabe da bi napravile veću štetu, tako da smo se nekoliko godina bavili eksperimentisanjem. Naučili smo kako da pravimo dovoljno snažne cevaste bombe i već smo ih koristili u nekoliko uspešnih, kao i u nekoliko neuspešnih napada.

(Pasus izbrisan na zahtev FBI)

Pošto više ne moramo da eksploziv sabijamo u cev, sada nismo ograničeni u određivanju veličine i oblika naših bombi. Prilično smo sigurni da znamo kako da povećamo snagu našeg eksploziva i smanjimo broj baterija potrebnih za njihovo podešavanje. Kao što smo već napomenuli, mislimo da sada raspolažemo mnogo efikasnijim razornim materijalom. Zato mislimo da ćemo biti u stanju da eksploziv stavljamo u sve manja, lakša i naizgled bezazlenija pakovanja. S druge strane, mislimo da smo u stanju da pravimo mnogo veće bombe nego do sada. S tašnom ili koferom punim eksploziva mogli bismo da raznesemo zidove većih zgrada.

Jasno je da sada možemo naneti veliku štetu. Osim toga, izgleda da nas FBI neće skoro uhvatiti. FBI je smešan.

Ljudi koji podstiču sav ovaj rast i gomilanje otpada zaslužuju da budu ozbiljno kažnjeni. Ali, naš cilj nije toliko da kaznimo takve, koliko da propagiramo svoje ideje. U svakom slučaju, dosta nam je pravljenja bombi. Nije ni malo zabavno provoditi sve svoje večeri i vikende u pripremanju opasnih mešavina, krpeći mehanizme za aktiviranje parčićima metala ili tražiti po planinama neko dovoljno izolovano mesto za isprobavanje bombe. Zato nudimo pogodbu.

Napisali smo duži članak, između 29.000 i 37.000 reči, koji želimo da objavimo. Ako možete da ga objavite, u skladu s našim zahtevima, zauvek ćemo odustati od terorističkih aktivnosti. Članak mora biti objavljen u *New York Timesu*, *Timesu* ili *Newsweeku* ili u nekom drugom široko čitanom periodičnom magazinu sa nacionalnom distribucijom. Zbog dužine članka, pretpostavljamo da bi morao biti objavljen u nastavcima. Alternativa je da se objavi kao mala knjiga, ali ta knjiga mora biti dobro predstavljena i dostupna, po pristupačnoj ceni, u svim knjižara širom zemlje i na makar nekoliko mesta u inostranstvu. Ko god se složi da objavi taj materijal imaće ekskluzivno pravo na njegovu reprodukciju u periodu od šest meseci i moći da na njemu zaradi koliko može. Posle šest meseci od prvog objavljivanja članka ili knjige, on mora postati javno vlasništvo, tako da svako može da ga reprodukuje ili objavi. (Ako se materijal objavi u nastavcima, prvi deo će postati javno vlasništvo šest meseci od prvog objavljivanja, zatim drugi deo i tako redom.) Mora nam se garantovati pravo da u *New York Times*, *Times* ili *Newsweek* svake godine, tokom naredne tri godine od prvog objavljivanja, objavljujemo objašnjenja od 3.000 reči, koja će dodatno razjasniti naš materijal i odgovoriti na kritike.

Članak neće eksplicitno zagovarati nasilje. Implicitno će biti jasno da smo skloni nasilju, u meri u kojoj to smatramo nužnim, zato što se zalažemo za eliminaciju industrijskog društva i zato što i sami koristimo nasilje radi ostvarenja tog cilja. Ali, članak neće eksplicitno pozivati na nasilje, niti će predlagati rušenje vlade Sjedinjenih Država, niti će sadržati bilo kakvu opscenost ili bilo šta drugo što biste smatrali neprihvatljivim za objavljivanje.

Kako možete biti sigurni da ćemo održati obećanje o odricanju od terorizma, ako naši uslovi budu ispunjeni? U našem je interesu da održimo to obećanje. Želimo da određene ideje budu prihvaćene. Ako ga prekršimo, ljudi će izgubiti poštovanje prema nama i teže će prihvatiti naše ideje.

Naša ponuda za odricanjem od terorizma zahteva tri dodatna objašnjenja. Prvo, naše obećanje neće stupiti na snagu ako svi delovi našeg članka ili knjige ne budu objavljeni u štampanom obliku. Drugo: ako vlasti uspeju da nam uđu u trag s namerom da uhapsu nekog od nas ili nas sa-

mo budu ispitivale u vezi sa bombaškim napadima, zadržavamo pravo na upotrebu nasilja. Treće: pravimo razliku između terorizma i sabotaže. Pod terorizmom podrazumevamo akcije motivisane željom da se utiče na razvoj društva, s namerom da se izazovu povrede i smrt ljudi. Pod sabotažom podrazumevamo slično motivisane akcije usmerene na uništavanje imovine, bez povređivanja ljudskih bića. Obećanje koje nudimo odnosi se na odricanje od terorizma. Zadržavamo pravo na sabotažu.

Moguće je da su nas neuspesi naših prvih bombi obeshrabrili da se još tada javno oglasimo. Bili smo veoma mladi, a naša razmišljanja sirova. Od tada smo mnogo pažnje posvetili razvijanju naših ideja, kao i razvijanju bombi. Sada imamo da kažemo nešto ozbiljno. Osim toga, osećamo da je nastupio pravi trenutak za predstavljanje antiindustrijskih ideja.

Molim vas, potrudite se da odgovor na našu ponudu bude dobro istaknut u medijima, tako da ga ne propustimo. Obavezno nam recite gde će i kako materijal biti objavljen i koliko će vremena biti potrebno da bi se pojavio u štampi, od trenutka kada vam pošaljemo rukopis. Ako odgovor bude zadovoljavajući, završićemo prekucavanje rukopisa i poslati ga. Ako odgovor ne bude zadovoljavajući, počecemo da pravimo sledeću bombu.

Pozivamo vas da objavite ovo pismo.

FC
(*Pasus izbrisan na zahtev FBI.*)

Zajednička izjava *New York Times* i *Washington Post*

19. septembar 1995.

Ovo je zajednička izjava izdavača The Washington Post i izdavača The New York Times povodom odluke o štampanju rukopisa teroriste poznatog FBI kao Unabomber.

The Washington Post i *The New York Times* se već tri meseca zajednički suočavaju sa zahtevom osobe poznate kao Unabomber da objave rukopis od 35.000 reči. Ako to ne uradimo, autor tog dokumenta je zapretio da će poslati bombu na nenaznačenu adresu, „s namerom da ubije“.

Naše dve kuće su se od početka blisko konsultovale oko pitanja da li taj tekst treba objaviti pod pretnjom nasiljem. Savetovali smo se i sa predstavnicima snaga zakona. Vrhovni Tužilac i Direktor FBI sada su preporučili da se taj dokument štampa, u interesu javne bezbednosti i mi smo se s tim složili.

Zato će kopije neizmenjenog Unabomberovog rukopisa biti distribuirane u današnjem izdanju *Washington Posta*. Odluku o štampanju su zajednički donele naše dve kuće, koje će podeliti troškove štampe. Tekst će biti štampan u *Postu*, zbog njegove mehaničke sposobnosti da distribuira poseban dodatak u svim kopijama svojih današnjih novina.

Donald I. Gream (Donald E. Graham, *Washington Post*)
Artur Šulcberger (Arthur Sulzberger Jr., *New York Times*)

O autoru

Teodor Kačinski (Teodore Kacszyński) je rođen 22. maja 1942, u porodici poljskog porekla, u mestu Evergin Park, u blizini Čikaga. Kao izuzetno inteligentan učenik, srednju školu završava pre roka i 1958, sa šesnaest godina, upisuje studije matematike na Harvardu. Godine 1967. doktorira na Univerzitetu u Mičigenu i prelazi u Berkli, u Kaliforniji. Objavljuje niz zapaženih radova s kojima se svrstao među najtalentovanije matematičare svoje generacije. Posle dve godine predavanja napušta Berkli i akademsku karijeru, a 1971. s bratom Dejvidom kupuje komad zemlje u blizini Linkolna, u Montani. Posvećuje se usamljeničkom životu u divljini, bez mnogo kontakata sa spoljnim svetom.

U tom periodu intenzivno proučava širu naučnu i kritičku literaturu, sa željom da shvati dinamiku modernog tehnološkog društva, prema kojem je oduvek osećao najdublju averziju. Bio je u prepisci i sa Žakom Elilom (Jacques Ellul), čija je knjiga *Tehnika ili ulog veka (La technique, ou L'enjeu du siècle, 1954, ili Technological Society, kako je njen naslov preveden na engleski)* na njega imala presudan uticaj. Dobar deo ovog eseja, tamo gde se eksplicitno bavi tehničkim, odnosno tehnološkim fenomenom, oslanja se upravo na tu studiju. Ipak, prema dnevničkim zapisima iz tog perioda i kasnijim svedočenjima, Kačinski nije imao nikakvih političkih pretenzija; jedina ambicija bila mu je da usavrši svoje poznavanje divljeg okruženja i da tu provede ostatak života.

Kada se i njegovo utočište našlo na putu kompanija za eksploataciju šuma, odlučio je da uzvraći. Prvu bombu je napravio 1978. i poslao na adresu Severozapadnog Univerziteta u Evanstonu; ali, pre nego što je dospela do profesora Baklija Krista, kome je bila namenjena, bomba je lakše povredila radnika obezbeđenja, Terija Markera. Od tog trenutaka, u rasponu od 17 godina, Kačinski je izveo 16 bombaška napada, na osoblje i prostorije istraživačkih odeljenja nekoliko univerziteta, kompanija za razvoj i distribuciju digitalnih tehnologija, biotehnoških laboratorija, aviokompanija i reklamnih agencija. U tim napadima ubijeno je troje i ranjeno 23 ljudi (po nekim podacima 29), uglavnom eksperata i menadžera, dok je među povređenima bilo i pratećeg osoblja. Godine 1980, FBI ga u internim dokumentima spominje kao *Unabom*, zbog očigledne fokusiranosti na univerzitete i aviokompanije. U porukama koje su pratile neke od napada, potpisivao se inicijalima FC, za šta je kasnije, na osnovu jednog neobjavljenog pisma upućenog časopisu *San Francisco Examiner*, iz 1985, utvrđeno da znači *Freedom Club*.

Do trenutka hapšenja, istraga je prerasla u najduži i najskuplji lov FBI na nekog čoveka. Godine 1995. šalje pismo *Njujork Tajmsu* u kojem je predložio prestanak bombaških napada u zamenu za objavljivanje eseja *Industrijsko društvo i njegova budućnost*, u tom ili nekom drugom od najtiražnijih američkih časopisa. Po preporuci FBI i Državnog tužioca, tekst je u celini objavljen u posebnom dodatku *Vašington Posta*, 19. septembra 1995. Od tada se o njemu najčešće govori kao o *Unabomberovom manifestu*.

To je ujedno bio i kraj Unabombera. Na osnovu ideja i formulacija iznetih u tekstu, Dejvid Kačinski je prepoznao svog brata i prijavio ga policiji. Ted Kačinski je uhapšen 3. aprila 1996. godine. Godine 1998, 7. januara, pokušao je da se ubije u svojoj zatvorskoj ćeliji. Dve nedelje kasnije, 22. januara, osuđen je na četiri doživotne kazne i 30 godina zatvora, bez prava žalbe. Smrtnu kaznu je izbegao na osnovu insistiranja odbrane na njegovoj navodnoj mentalnoj neuračunljivosti, što je kasnije u nekoliko navrata, bezuspešno, pokušavao da ospori. Krajem 1999. Sud je zabranio

štampanju njegove autobiografije, *Istina protiv laži* (Truth vs Lies), iako je knjiga bila povučena iz štamparije nešto ranije, zbog spora sa izdavačem. Tokom izdržavanja kazne, napisao je nekoliko kraćih tekstova i dao nekoliko intervju, koji su se pojavili u mejnstrim i radikalnim časopisima, kao što su *Times*, odnosno *Green Anarchist* (Velika Britanija), *Green Anarchy* (SAD) i *Anarchy: A Journal of Desire Armed* (SAD).

Tokom suđenja i kasnije, do naglog prekida svake komunikacije s takvozvanim „zelenima anarhistima“ ili „anarhoprimitivistima“, dobijao je otvorenu, iako kritičku, podršku od Džona Zerzana i još nekih pojedinaca i kolektiva radikalno anticivilizacijskog usmerenja. Njegov esej iz 1995, kao i njegove metode, bili su predmet brojnih razmatranja i kritika, a njegov medijski lik je na razne načine ušao i u američku popularnu kulturu. Ipak, dok su levičari, većina anarhista i razne ličnosti iz mejnstrima uglavnom nastojali da ga ignorišu ili ismeju, njegova kritika je bila ozbiljno razmatrana i među akademskim autorima, od tehnooptimista i „nesuđenih žrtava“, kao što su Bil Džoj (autor prethodne formulacije, jedan od osnivača i vodećih istraživača kompanije *Sun Microsystems*) i Rej Kurcvel (Ray Kurzweil, tehnooptimistički teoretičar), do kritičara tehnološkog kompleksa, kao što su Kirkpatrik Sejl, Derik Džensen, Džejson Mekvin i drugi. Ta kontroverza traje i dalje. Teodor Kačinski se i danas nalazi na izdržavanju doživotne kazne u zatvoru sa maksimalnim obezbeđenjem, u Florensu, u državi Kolorado.

Theodore John Kaczynski
04475-046
U.S. Penitentiary Max
P.O. Box 8500
Florence, CO 81226-8500

Aleksa Golijanin, 2007, 2011.

Bibliografija i drugi izvori

Theodore Kaczynski

Theodore Kaczynski, *Technological Slavery: The Collected Writings of Theodore J. Kaczynski, a.k.a. „The Unabomber“*, Feral House, 2010. U ovom izdanju su sabrani svi tekstovi i inrtevu Teda Kačinskog, koje je ovaj smatrao vrednim objavljivanja. Knjiga se može naći na webu.

Nekoliko pojedinačnih tekstova:

http://theanarchistlibrary.org/authors/Ted_Kaczynski.html

Tekstovi o Kaczynskom

Bill Joy

Why the Future Doesn't Need Us (Zašto budućnost nema potrebu za nama)

„Bil Džoj, suosnivač i glavni naučnik *Sun Microsystems*, član predsedničke komisije o budućim istraživanjima IT, i jedan od koautora *The Java Language Specification*...“

„Jedna njegova bomba je teško povredila mog prijatelja Dejvida Gelerntera (David Gelernter), jednog od najbriljantnijih kompjuterskih naučnika našeg doba. Kao i mnoge moje kolege, osećao sam da bih lako mogao postati sledeća Unabomberova meta...“

<http://www.primitivism.com/future.htm>

John Zerzan

Against Technology: A talk by John Zerzan April 23, 1997

Whose Unabomber?

He means it. Do you?

The Lines are Being Drawn

One Wouldn't Buy in

<http://green-anarchy.wikidot.com/john-zerzan>

http://theanarchistlibrary.org/authors/John_Zerzan.html

Pored ovih tekstova, Zerzan je drugo izdanje svoje prve zbirke, *Elements of Refusal* (1999; 1988), posvetio Kačinskom, a nedavno je napisao i tekst *Overman and Unabomber*, kritičko poređenje Ničea i Kačinskog, koji će se uskoro pojaviti i kod nas, u okviru zbirke *Sumrak mašina* (*Twilight of The Machines*, Feral House 2008). Zbog niza neslaganja i nesporazuma, Zerzan i Kačinski odavno nemaju nikakav kontakt.

Kevin Tucker

The Message And The Messenger: FC, Ted Kaczynski, And The Resisting The Technological System, Species Traitor, 2005.

http://theanarchistlibrary.org/authors/Kevin_Tucker.html

<http://green-anarchy.wikidot.com/kevin-tucker>

Kirkpatrick Sale

Autor *Rebels Against the Future: The Luddites and Their War on the Industrial Revolution: Lessons for the Computer Age* (1995), opsežne istorijske studije o luditima.

Intervju

<http://www.primitivism.com/sale.htm>

Kirkpatrick Sale, *Unabomber's Secret Treatise: Is There Method In His Madness?*

https://w2.eff.org/Privacy/Surveillance/Terrorism/sale_unabomber.analysis

Ostale arhive i tekstovi

Jacques Ellul: *Tehnika ili ulog veka*, 1954 (1963)

<http://anarhisticka-biblioteka.net/authors/jacques-ellul>

<http://anarhija-blok45.net>

On-line Luddism Index

<http://www.sniggle.net/ludd.php>

Luddism: Neo-Luddites and Dystopian Views of Technology

http://carbon.cudenver.edu/~mryder/itc_data/luddite.html

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Theodore Kaczynski
Industrijsko društvo i njegova budućnost
1995.

Industrial Society and Its Future, by Theodore Kaczynski, 1995.
Preveo Aleksa Golijanin, 2006. <http://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net